

הישיבה המאתיים-ושישים ואחת של הכנסת השביעית

יום שלישי, ט' שבט תשל"ב (25 ינואר 1972)
ירושלים, הכנסת, שעה 16.00

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

(סחורות ושירותים) (הטלת מס ושיעור) (תיקון מס' 20), תשל"ב-1971; ג. בצו תעריף המכס והפטור (החלפת תעריף המכס והפטור (תיקון מס' 97), תשל"ב-1971; ד. בצו תעריף המכס והפטור (החלפת התוספת) (תיקון מס' 102), תשל"ב-1971; ה. בצו תעריף המכס והפטור (החלפת התוספת) (תיקון מס' 105), תשל"ב-1971; ו. בצו תעריף המכס והפטור (החלפת התוספת) (תיקון מס' 107), תשל"ב-1971.

לדיון מוקדם הונח: חוק מירשם האוכלוסין (תיקון), תשל"ב-1972 - הצעת חברי הכנסת זבולון המר ויהודה בן-מאיר.

הי"ר מ. זר:

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. ראשונה נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מוזכר הכנסת ה. ליאור:

ברשות יושב-ראש הכנסת, הגני מתכבד להודיע כי היום הונחו על שולחן הכנסת, לקריאה שנייה ושלישית, הצעת חוק התקציב (מס' 2) לשנת 1971/72, תשל"ב-1972 - שחזר מוועדת הכספים.

כן הונחו החלטות בדבר אישור הוראות: א. בצו מס קנייה (סתירות ושירותים) (הטלת מס ושיעור) (תיקון מס' 8), תשל"ב-1971; ב. בצו מס קנייה

ב. שאילתות ותשובות

הי"ר מ. זר:

הכנסת תעבור לסעיף א' בסדר-היום: שאילתות ותשובות.

1. ממצאי הסקר על ניצול כושר התעסוקה במפעלי תעשייה

חברי הכנסת ז. שובל שאל את שר המסחר והתעשייה ביום י' בחשוון תשל"ב (29 באוקטובר 1971):

ביום 28 ביולי 1971, בתשובה לשאילתתי, הודיע שר המסחר והתעשייה שמשרדו הזמין סקר על שיעור הניצול של כושר הייצור בתעשייה בשנת 1970.

האם נשלמה בינתיים הכנת הסקר הג"ל ומה ממצאיו העיקריים?

שר המסחר והתעשייה ז. ספיר:

המדובר בסקר ניצול כושר התעסוקה במפעלי התעשייה (יוני 1970), שהוא סקר על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (מדור התעשייה), על-פי הזמנת משרד המסחר והתעשייה.

ממצאיו העיקריים של הסקר הם:

א. ניצול כושר התעסוקה במפעלי התעשייה הגדולים והבינוניים הגיע ביוני 1970 ל-74%, לעומת 66% באפריל-יוני 1966.

ב. הסיבות לאי-ניצול כושר התעסוקה, במפעלים שדיווחו לסקר, היו: 1. חוסר כוח-אדם - כ-70% מסך הסיבות; 2. חוסר הון חוזר - כ-9% מסך הסיבות; 3. קשיים בשיוק - כ-8% מסך הסיבות; 4. חוסר חמרי-גלם - כ-4% מסך הסיבות; 5. סיבות אחרות (עונתיות וכו') - כ-9% מסך הסיבות.

ג. ניצול כושר התעסוקה היה, בדרך כלל, גבוה יותר ככל שהמפעל היה גדול יותר, והסתכם כלהלן: במפעלים שהעסיקו 30 עד 49 שכירים - 69%; במפעלים שהעסיקו 50 עד 99 שכירים - 71%; במפעלים שהעסיקו 100 עד 299 שכירים - 74%; במפעלים שהעסיקו 300 שכירים ויותר - 78%.

ד. 84% מן העבודה בתעשייה נעשתה במשמרת ראשונה, ובממוצע עבדו המפעלים שנחקרו בסקר, ביוני 1970, כ-1.2 משמרות ליממה - קצת יותר מן השיעור שהיה בתקופה המקבילה בשנת 1966 (1.15).

ה. שעות העבודה הנוספות בממוצע בתעשייה היו ביוני 1970 4.2% מסך שעות העבודה למעשה בתעשייה, לעומת 3.4% בתקופה המקבילה בשנת 1966.

2. פיקוח על מילוי התחייבויותיהם של המפעלים המאושרים

חברי הכנסת י. תמיר שאל את שר המסחר והתעשייה ביום י' בחשוון תשל"ב (29 באוקטובר 1971):

"חברות רבות שזכו למעמד של מפעל מאושר, ועל כן המס עליהן הוא 30% בלבד במקום 65%, אינן מקיימות את התחייבויותיהן לקדם אזורי פיתוח או את היצוא, ועל אף זאת ממשיכות חן להפיק תועלת מהקלות מרחי-קות לבת והן מהנחות גדולות במיסוי" - דברים אלה מוסר מר אמנון ברזילי ב"הארץ" מ-12 באוקטובר 1971 בסקירה על "חברות לא משלמות מס-אמת". הוא מתבסס על מחקר במערכת המסים בארץ שערכו הכלכלנים שאול זרחי ואברהם אחיעוזא.

בקשר לממצאים אלה אבקש לדעת:

1. האם הנאמר לעיל נכון?
2. אם כן, מה הוא הפיקוח של משרד המסחר והתעשייה על המפעלים לבל יסוו מהתחייבויותיהם?
3. ההיו מקרים של הענשת חברות שלא עמדו בהתחייבויות?
4. אם כן, מה הם?

שר המסחר והתעשייה ז. ספיר:

1. הנאמר בציטטה המוזכרת בשאילתה איננו נכון.
2. קיימת יחידת ביקורת מיוחדת במרכז ההשקעות, המפקחת על ביצוע ההתחייבויות שקיבלו על עצמם מפעלים הנחנים מהחוק לעידוד השקעות הון.

רטי. הוכח ש'שקם' משרת לא רק חיילים ומשפחותיהם אלא את הציבור בכללו הנהנה מהחולות והנחות הנהוגות בחנויות 'שקם'.

אבקש לדעת:

1. האם הידיעה הנ"ל נכונה?
2. אם כן, מה היא עמדת משרד המסחר והתעשייה לגבי הנ"ל?
3. האם משרדו יתערב בנעשה?

שר-המסחר והתעשייה פ. ספיר:

המדובר בתוכיר שהוגש לשר הבטחון בענייני חברה ששר הבטחון הוא השר הממונה עליה. איני רואה מקום להתערבות משרד המסחר והתעשייה בדיון זה.

עם זאת עלי לציין: (א) נתקבלו במשרדי תלונות כי פנקסי "שקם" מועברים ממחזיקים הזכאים לכך לאזרחים שאינם זכאים לכך. המשרד ביקש מהנהלת "שקם" להגביר את הפיקוח על כך, שרק הזכאים לקנות ב"שקם" יעשו כן.

(ב) נמסר למשרדי מטעם הנהלת משרד הבטחון, כי שר הבטחון מינה ועדה שעליה הוטל לבדוק את הטענות שהועלו על-ידי התאחדות הסוחרים הכללית.

5. השלכותיה של הצטרפות בריטניה וארצות אחרות לשוק האירופי על היצוא הישראלי

חבר-הכנסת י. תמיר שאל את שר המסחר והתעשייה ביום כ"ד בחשוון תשל"ב (12 בנובמבר 1971):

החלטת בריטניה להצטרף לשוק האירופי המשותף תביא בעקבותיה תמורות בתנאי יצוא ישראלי אליה. השינוי במעמד בריטניה עלול לפגוע ביצוא המגיע לעשרות מיליוני דולרים. בעיקר פגיע יצוא ההדרים, מיצי פרי הדר ופירות אחרים, לבידים ועוד.

בקשר להתפתחות זו אודה לשר אם ישיבני:

1. מה הן דרכי הפעולה של משרדו כדי למנוע זעזועים בשיווק מוצרי ישראל בבריטניה לכשתצטרף לשוק?
2. מה הוא שיעור היבוא הישראלי מבריטניה בהשוואה ליצואנו אליה?
3. אילו אמצעים נוקט משרדו כדי לשמור על מעמד היצוא שלנו בארצות אחרות באירופה שעומדות בתור להצטרף לשוק המשותף?

שר-המסחר והתעשייה פ. ספיר:

1. עם הצטרפותה לשוק תקבל אנגליה על עצמה את התחייבויותיה החוזיות של הקהילה האירופית, ובינוי-הן גם את ההסכם בין ישראל לקהילה. עובדה זו חייבה אותנו לפעול בראש וראשונה ליד הקהילה. הוגשו לבריטל איגרות ותזכירים המנתחים את השפעת כניסת אנגליה על ההסכם הקיים. בחודש מאי 1971 התכנסה ועדה משותפת של נציגי ישראל ונציגי מוסדות השוק בבריטל והושמעו טענותיה של ישראל.

בד בבד פנתה ממשלת ישראל הן לממשלת בריטניה, הן לממשלות שש חברות הקהילה האירופית והן למוסדות הקהילה. בפניותיה נחתו השלכות הצטרפות בריטניה לשוק על יצואנו הקיים והוגשו כמה הצעות פתרון. המגעים, אשר החלו בשיגור איגרת רשמית לממשלת בריטניה בחודש מארס 1971, נמשכים עתה. שר החוץ

3-4. התשובה חיובית. היו חברות שלא עמדו בהתחייבויותיהן, ולפיכך בוטל האישור, נשללו מהן ההטבות וההחזרות נתבעו להחזיר את ההטבות שקיבלו בעבר. בשנתיים האחרונות בוטלו 64 אישורים, מתוכם 33 בגלל אי-ביצוע התחייבות ייצוא.

3. האמצעים שנוקטו נגד ממקיעי מחירים

חבר-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר המסחר והתעשייה ביום י"ב בחשוון תשל"ב (31 באוקטובר 1971):

רצוני לשאול:

1. כמה תלונות הוגשו על-ידי הציבור נגד הפקעת מחירים מאז הפיחות ועד היום?
2. כמה מתוכן נבדקו על-ידי משרדך ומה העלתה הבדיקה?
3. בכמה מקרים נמצא שאכן נעשתה עבירה על החוק?
4. בכמה מקרים הועבר הטיפול לפרקליטות להגשת כתב אישום?
5. בכמה מקרים הוגשו כתבי אישום?
6. בכמה מקרים הועמדו הנאשמים לדיון ומה תוצאות המשפטים?

שר-המסחר והתעשייה פ. ספיר:

1. כ-2,000 תלונות.
2. כל התלונות נבדקו. כ-1,250 נמצאו בלתי-מבוססות או שלא היו במסגרת צו הפיקוח על המחירים. כ-350 הועברו למשרדים אחרים. כ-220 שימשו בסיס לפתיחת תיקים. כ-180 עדיין בבירור נוסף.
3. כאמור, נפתחו כ-220 תיקים בעקבות התלונות הנזכרות.
4. 82 תיקים.
5. מטעם הפרקליטות הוגשו 76 כתבי אישום.
6. 14 משפטים נסתיימו והוצאו בהם פסקי-דין כלהלן: 1. קנס בסך 200 לירות או 3 שבועות מאסר תמורתו, וכן ערבות בסך 300 לירות שלא לעבור עבירה דומה במשך 3 שנים; 2. קנס בסך 150 לירות או שבועיים מאסר תמורתו וכן ערבות כאמור בסך 500 לירות ל-3 שנים (3 תיקים); 3. קנס בסך 500 לירות (3 תיקים); 4. קנס בסך 500 לירות וערבות בסך 1,500 לירות למשך שנתיים (3 תיקים); 5. קנס בסך 500 לירות וערבות בסך 2,000 לירות למשך 3 שנים (3 תיקים); 6. קנס בסך 600 לירות וערבות בסך 2,000 לירות למשך 3 שנים.

4. ההתחרות של "שקם" בעסקים קטנים ובינוניים

חבר-הכנסת י. תמיר שאל את שר המסחר והתעשייה ביום כ"ד בחשוון תשל"ב (12 בנובמבר 1971):

"שקם" מתחרה קשות במסחר הפרטי. רשת חנויות הענק שלו באזורים עירוניים והמתכונת המסחרית הנהוגה בחנויות אלו מסכנות את קיומם של רבבות עסקים קטנים ובינוניים — דברים אלה נאמרו בתוכיר שהופנה לשר הבטחון על-ידי ראשי התאחדות הסוחרים הכללית, ה"ה י. נהרי ומ. פרלוק.

בתוכיר נאמר עוד: "תוך ניצול מופרז של המונופול שלו כמוסד ממשלתי-צבאי מתחרה 'שקם' במסחר הפ-

אבקש לדעת:

מה הוא הבסיס שעליו הסתמך ד"ר מנדלבאום בקבעו כי אחרי הפיחות לא עלו המחירים בממוצע על 5%?

שר-המסחר והתעשיה 5. ספיר:

הממונה על המחירים במשרד ציטט בהרצאה את נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ולפיהם עלו המחירים לצרכן בחודשים ספטמבר-אוקטובר ב-5.3%. הממונה הדגיש בהרצאתו כי אלו נתונים ראשוניים בלבד.

8. מימון העלוו של ועד העובדים של משרד המסחר והתעשיה

חבר-הכנסת מ. פרוש שאל את שר המסחר והתעשיה ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

הגיע לידי גיליון של "עלון ועד עובדי משרד המסחר והתעשיה" (גיליון מספר 8, כסלו תשל"ב). הגיליון מודפס בצורה בזבזנית, וכולל בדיחות, ציורים וקריקטורות הפוגות עים ברגשות של רבים מעובדי המשרד, ואין בהם כל קשר לצרכים שלהם מיועד הגיליון.

אבקש לדעת:

1. האם משתתף משרד המסחר והתעשיה במימון של עלון זה?
2. אם כן, באיזה סכום?

שר-המסחר והתעשיה 5. ספיר:

המשרד אינו משתתף במימון עלון ועד העובדים. אגב, אינני מסכים להערכת חבר-הכנסת פרוש לגבי עצם העלון, תכנון וצורתו.

9. הפקעות מחיריהם של משקאות קלים באילת

חבר-הכנסת ש. כהן שאל את שר המסחר והתעשיה ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

ב"מעריב" מיום 24 בנובמבר 1971 התפרסמה ידיעה, כי רוב בעלי המזנונים באילת אינם פועלים על-פי הצו שהוציא כבודו בדבר מחיר המשקאות הקלים. על-פי הצו האחרון שהוצא בעניין זה הועלה מחיר המשקאות הקלים ל-35-45 אגורות. מחיר זה נקבע בעקבות לחץ מצד בעלי המזנונים והקיוסקים באילת שלא הסכימו למחיר הקודם שהיה 25-45 אגורות, בהתאם לגובה הבקבוק.

על אף ההעלאה האמורה אין בעלי המזנונים באילת שומרים גם על מחיר זה. עתה טוענים אלה כי הם דורשים שמחיר מינימום לבקבוק משקה ייקבע בסך 40 אגורות. על-פי לשון הידיעה אין מסתפקים הקיוסקאים בדרישה והם העלו בלא כל אישור את מחיר בקבוקי המשקה. כל בעל קיוסק מוכר את המשקאות במחיר הנראה לו.

אבקש לדעת:

1. האם הידיעה נכונה?
2. האם ידוע לאנשי משרדו על הפקעת מחירים כאמור בידיעה?
3. מה עושה כבודו השר למניעת הפקעת המחירים כאמור?

נפגש ב-30 בנובמבר 1971, לפי החלטת ועדת השרים לענייני השוק המשותף, עם השר ריפון המנהל את המשא ומתן עם השוק, ועם הפקידות הכלכלית הבכירה בלונדון.

2. בשנת 1970 יבאה ישראל מאנגליה סחורות בסך 225 מיליון דולר לעומת יצוא ישראלי לאנגליה בסך 82 מיליון דולר.

3. פעילות המשרד האמורה הקיפה וממשיכה להקיף גם את יתר הארצות העומדות להצטרף לשוק המשותף, דהיינו נורבגיה, דנמרק ואירלנד. כמו לבריטניה, גם לשלוש מדינות אלה הוגשו איגרות והתנהלו מגעים עם ממשלותיהן כדי לשמור על מעמד היצוא הישראלי אליהן.

אני יכול להוסיף, שאתמול יצאה משלחת בראשותו של המנהל הכללי של האוצר לבריסל, שם מתקיימות ישיבות בנושא, כדי לטפל בנושא במגעים ישירים. מה ייצא מכך — לא לי הפתרוניים.

6. העלאת מחירים על-ידי "תרמואיל" ו"פו"

חבר-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר המסחר והתעשיה ביום כ"ד בחשוון תשל"ב (12 בנובמבר 1971):

בעתון "מעריב" מיום י"ד בחשוון תשל"ב (2 בנובמבר 1971) הופיעה ידיעה, שלפיה בודק משרד המסחר והתעשיה את החוקיות של הודעתה של חברת "תרמואיל" על העלאת תעריפי ההסקה המרכזית ב-60%. כמו כן נאמר, שהמשרד בודק האם שינוי תנאי התשלום שתובעת חברת "פו" מצדכני הסולר שלה אינו מהווה הפרה של צו הקפאת המחירים.

אבקש לדעת:

1. מה העלתה הבדיקה בשני מקרים אלה?
2. אילו צעדים ננקטו נגד שתי החברות הנ"ל?

שר-המסחר והתעשיה 5. ספיר:

לעניין חברת "תרמואיל": בשעתו הוגשו למשרד תלונות על-ידי לקוחות של החברה, ולפיהן קיבלו הודעה מהחברה שהיא עומדת להעלות את מחירי השירותים הניתנים על-ידיה. התלונות הועברו לחקירה ותוצאות החקירה הועברו לטיפול פרקליטות מחוז תל-אביב.

לאחר בחינת חומר הראיות הודיעה הפרקליטות כי לדעתה אין בנסיבות המקרה כדי לשמש בסיס לאישום החברה בעבירה על העלאת מחיר בניגוד לחוק, היות שהודעתה האמורה היתה מכוונת להעלאת מחירים בעתיד, כאשר תאושר בהתאם לחוק.

לעניין שינוי תנאי התשלום של סולר: שינוי זה נעשה בעת העלאת מחירי הדלק, עוד לפני הפיחות, ולפיכך לא היה בגדר הפרה של הצו בדבר הקפאת מחירים. השינוי אושר על-ידי מנהל הדלק במשרד האוצר, שהיא הרשות המוסמכת בנושא זה.

7. דברי הממונה על המחירים בקשר לשיעור עליית המחירים אחרי הפיחות

חבר-הכנסת א. ורדיגר שאל את שר המסחר והתעשיה ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

הממונה על המחירים במשרדו אמר שמבחינת מערכת המחירים היתה הצלחה מוחלטת למדיניות הכלכלית ולפיחות, וכי המחירים לא עלו בממוצע על 5%.

הואיל וציבור הצרכנים ראו להגנה מפני מעשי תרמית או הטעיה שכמותם כהעלאת מחירי המזון; והואיל ורצוי שהצרכן יוכל לסמוך על כמות הסחורה הרשומה על גבי האריזה —
אבקש להשיבני:

אילו אמצעים יעילים מתכוון כבוד השר לנקוט כדי להבטיח הלכה למעשה שמשקל מוצרי המזון יהיה הולם את ציון המשקל הרשום באריזה?

שר-המסחר והתעשיה. ספיר:
המשרד ער לעניין משקלם של מוצרי מזון, ומבצע ביקורת שיטתית במפעלים הארוזים מוצרי מזון.

המיישר בטלוויזיה הציג את המקרים השליליים בלבד, ובכך תרם להגברת ערנות הציבור לנושא זה, אולם קיימים מפעלי אריזה רבים המקפידים כי משקל המוצרים הארוזים על-ידם יהיה בהתאם למשקל הרשום עליהם. אשר למפעלים שאינם עושים כן: מאפריל 1971 הגיש המשרד עשר תביעות משפטיות נגד בתי-אריזה כאלה. במשפט האחרון קבע בית-המשפט קנס של 1,225 לירות.

לא מכבר ניתנה הוראה להגביר את הפיקוח על משקל-אמת במפעלי האריזה.

12. הפיקוח על משקלם של מצרכי מזון

חבר-הכנסת ג. האוזנר שאל את שר המסחר והתעשיה
ביום כ"ב בטבת תשל"ב (9 בינואר 1972):

לאחרונה נחשפו מקרי תרמית, כאשר משקלם של מצרכים שונים הופחת לעומת משקלם הרגיל והמקובל, לפרקים תוך שינוי האריזות.

שאלותי הן:

א. האם משרד המסחר והתעשיה יודע על מקרים כאלה?

ב. האם נקט המשרד צעדים הולמים כדי לפקח על משקל המצרכים, טיב אריזתם ואיכותם? האם הובאו האשמים לדיון? אילו עונשים הוטלו?

ג. בכמה מקרים נתגלו הפחתות במשקל של מצרכים?

ד. האם יהיה משרד המסחר והתעשיה מוכן לפרסם את שמות המפעלים שנקטו שיטה נפסדת זאת?

שר-המסחר והתעשיה. ספיר:
א. כן.

ב. משרד המסחר והתעשיה מפקח על משקל המצרכים, אשר לאיכותם, נמצא הפיקוח המעשי בידי משרד הבריאות, במסגרת שירות הפיקוח על המזון.

ג. מפעלים שעברו על החוק הובאו לדיון, ובשנה האחרונה נקנסו בקנסות בין 50 לירות ל-1,225 לירות.

ד. בתשעת החודשים האחרונים הובאו למשפט 12 מקרים, וכולם נמצאו חייבים בדיון. 7 תיקים נוספים מחכים לדיון משפטי.

ה. משרד המסחר והתעשיה מפרסם שמות המפעלים שהורשעו בדיון.

שר-המסחר והתעשיה. ספיר:

צו המחירים הנוכח בשאלתה חל רק על מכירת משקאות קלים במזנונים או בקיוסקים, בלא הגשה לשולחן.

לשכת הדרום של המשרד בודקת בקביעות את השמירה על צו המחירים האמור.

כאשר הוכחה הפקעת מחירים נוקט המשרד בהליכים המשפטיים המקובלים. לאחרונה הוצא פסק-דין כנגד מפיק מחירים, אשר נתחייב בקנס של 70 לירות וקנס-על-תנאי בסך 500 לירות לתקופה של שנתיים.

10. הסיבות למחסור בשמן זית בימי חנוכה

חבר-הכנסת ש. י. גרוס שאל את שר המסחר והתעשיה
ביום ח' בטבת תשל"ב (26 בדצמבר 1971):

בימי החנוכה של שנה זו שרר מחסור חמור בשמן זית. הדבר גרם לכך שבמקומות רבים הופקע מחירו של שמן זית, והסוחרים דרשו בעדו מחירים מופרזים ביותר. כמו כן מנע המחסור מרבים לקיים את מצוות הדלקת נר חנוכה בשמן זית, כפי שהם נוהגים מדי שנה בשנה, וכמו שנפסק ב"שולחן ערוך": "שמן זית מצווה מן המובחר" (א"ח, ס' תרע"ג, סעיף א').

כפי שנמסר לי לגרם המחסור על-ידי בית-החרושת "שמן", שנמנע מלספק לשוק את תוצרתו, מפני שמשרד המסחר והתעשיה סירב לאשר לו את העלאת מחיר שמן הזית בהתאם לדרישתו.

אבקש לדעת:

1. האם נכונים הדברים שנמסרו על סיבת המחסור בשמן זית ששרר השנה?

2. אם כן, האם נקט משרדו אמצעים נגד האשמים במחסור זה?

3. אם לא, מה היתה הסיבה למחסור?

4. האם נוקט משרדו את הצעדים הדרושים כדי למנוע מקרים של ניצול אי-שיוקו של מצרך על-מנת להשיג אישור להעלאת מחירו?

שר-המסחר והתעשיה. ספיר:

1-2. המחסור החלקי בשמן זית נבע מן היבול הנמוך של זיתים בישראל, זו השנה השנייה.

בכוונה למנוע מחסור דאג המשרד ליבוא שמן. מסיבות שאינן תלויות במשרד הגיע היבוא רק ערב חג החנוכה.

3. בידי המשרד הסמכויות והכלים לנקיטת הצעדים החוקיים הדרושים כאשר מצרך אינו משווק כלחץ להעלאת מחיר.

11. השוואת משקלם האמיתי של מצרכי מזון לזה הרשום על גבי אריזה

חבר-הכנסת י. ה. קלינגהופר שאל את שר המסחר והתעשיה
ביום ט"ו בטבת תשל"ב (2 בינואר 1972):

בתכנית הטלוויזיה, ששודרה ביום 26 בדצמבר 1971, הוצגה לעיני הציבור בדיקת משקלם של מצרכי מזון רבים המוצעים למכירה בארץ. הסתבר כי בכל המקרים שנבדקו על-ידי איש רשות השידור היה המשקל קטן בהרבה מזה שצויין על-ידי היצרן על פני האריזה. ההתרשמות משידור זה היתה, כי הפחתת משקל מוצרי המזון כאמור היא תופעה מקובלת למדי.

13. השיעור המיוחד לניכוי מס הכנסה ממשכורותיהם של טייסי "אל על"

חבר-הכנסת י. בן-מאיר שאל את שר האוצר ביום כ"ד בחשוון תשל"ב (12 בנובמבר 1971):

בידיעה שהופיעה בעתון "ידיעות אחרונות" מיום ה' בחשוון תשל"ב (24 באוקטובר 1971) נאמר, שלפי הסכם מיוחד עם טייסי "אל על" מנכים מס הכנסה מכל לירה סטרלינג כאילו היתה לירה ישראלית (בזמן שהיא יותר מ-10 לירות ישראליות).

אבקש לדעת:

1. האם ידיעה זו נכונה?
2. אם כן, מה ההצדקה לניכוי כזה?
3. האין הסדר זה גוגל את חוק מס הכנסה?
4. המוכן כבוד השר להורות מיד על ביטול?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. כן.
2. ההסדר נקבע בראשית שנות החמישים, כאשר חלק מצוותות האוויר היו אנשי חוץ-לארץ, היו מוצבים בתחנות חוץ-לארץ ואף מגוריהם הקבועים היו בחוץ-לארץ.

הן אנשי הצוות הזרים והן הישראלים שהו (ושהים) יותר ממחצית זמנם בחוץ-לארץ ועומדים משום כך בתוצאות מיוחדות, תוך מילוי תפקידים בחוץ-לארץ. החברה והממשלה עמדו על כך שהצוותות יהיו מוצבים בישראל וגם יתגוררו בישראל. התנאים המיוחדים, והצורך שתהליך הצבתם בישראל לא יפגע ברמת הכנסתם של הצוותות, הכתיבו את הסדרתם של תנאי השכר והמיסוי.

משנעשו הצוותות כולם ישראלים, עמדו גם אותם אנשי הצוות שמלכתחילה היו ישראלים על שכר שווה בעד עבודה שווה. הסדר זה אושר באפריל 1952, במאסר 1955, והוארך מספר פעמים, בהתבסס על אישוריהן של הרשויות המוסמכות (הנהלת האוצר, המפקח על מטבע-חוץ ונציב מס הכנסה).

3. אין ההסדר תואם את פקודת מס הכנסה. שר האוצר יום הקמת ועדה בתשתתפות ראשי משרד האוצר ומשרד התחבורה, ועדה שנתמנתה ביום 8 ביולי 1964 על-ידי שר האוצר ושר התחבורה.

הוועדה לא הגיעה לכלל דין-וחשבון מאוחד, בגלל חילוקי הדעות בין חברה ואי-היכולת ליישב את הפער בין דרישות החוק לבין האפשרות לקיים שירותי תחבורה בין-לאומיים בסטנדרטים בין-לאומיים.

4. הנסיבות לטיפול בנושא אינן קלות יותר עתה מאשר בעת מינויה של הוועדה הנ"ל בשנת 1964. עם זאת תיבדק מחדש האפשרות למציאת פתרון במסגרת של הוועדה הציבורית לבדיקת מערכת המסים, בראשות השופט אשר, העומדת לדון בנושא הרחבת בסיס מס הכנסה.

היו"ר מ. זר:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת יהודה בן-מאיר.

יהודה בן-מאיר (מפד"ל):

אני מוכרח להגיד שקצת קשה להבין את התשובה.

כבוד סגן השר מודיע מעל במת הכנסת שפועלים במשך הרבה שנים בניגוד לחוק מס הכנסה. אם יש בעיה של שכר - אפשר להוסיף להם שכר. שאלתי הנוספת היא: איך מתיישבת עם החוק העבודה שאתם בכל זאת ממשיכים מדי חודש בעבירה על החוק, ולא מנכים להם מס הכנסה כפי שצריך?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

יכול להיות שהתשובה אינה מספקת אותך. על כל פנים הסברתי שזוהי תופעה, אנחנו ערים לדבר הזה, יודעים את הדבר הזה. הוקמה ועדה לבחינת העניין על-ידי שני השרים. הוא אינו חדש, הוא נמשך עוד מ-1952 בגלל נסיבות מיוחדות של העסקת צוותות זרים מלכתחילה והעברתם לישראלים. היתה ועדה, היא בדקה את הנושא. קשה היה ליישב את דרישות החוק עם המציאות כפי שהתפתחה במשך שנים. היתה ועדה, היא לא באה לכלל מסקנה אחת. הדבר הזה ייבדק עכשיו מחדש על-ידי ועדת אשר.

14. מספרי העובדים בשלוש הדרגות העליונות בדירוגים השונים הנהוגים בשירות המדינה

חבר-הכנסת י. ארדור שאל את שר האוצר ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

אודה לכבודו אם ישיבני:

1. כמה עובדים ממשלתיים מכהנים בכל אחת משלוש הדרגות הבכירות בדירוג המינהלי ובכל אחת משלוש הדרגות הבכירות בכל דירוג אחר?
2. כמה מהם, בכל דרגה, יצאו לחוץ-לארץ (שלא באופן פרטי) בחודשים יוני עד אוקטובר (ועד בכלל) שנה זו?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. מספר עובדי המדינה הקבועים המכהנים בכל אחת משלוש הדרגות העליונות בדירוגים השונים הנהוגים כיום בשירות המדינה הוא כלהלן: (המספרים מעורב-נים ליום 31 במאסר 1971).

דירוג אחיד: דרגה כ' - 15; דרגה י"ט - 92; דרגה י"ח - 222.

דירוג הרופאים והרופאים הווטרנריים: דרגה א' + - 124; דרגה א' - 147; דרגה ב' - 264.

דירוג משפטים: דרגה א' - 8; דרגה ב' + - 13; דרגה ב' + - 50.

דירוג האקדמאים למדעי החברה והרוח: דרגה א' + - 25; דרגה א' + - 69; דרגה א' - 178.

דירוג המנהלנים: דרגה א' + - 26; דרגה א' + - 345.

דירוג עובדי מחקר: דרגה א' + - 11; דרגה א' - 37; דרגה ב' - 56.

דירוג הרוקחים: דרגה א' - 10; דרגה ב' - 4; דרגה ג' - 16.

דירוג הטכנאים: דרגה א' + - 134; דרגה א' - 488; דרגה ב' - 1,050.

דירוג עובדי מיכון: דרגה א' - 47; דרגה ב' - 90; דרגה ג' - 91.

להחזיר להם את הפרמיה באשר הוא קיבלה שלא בצדק. הקבלן הציע כי החל בתשלום השני מוכן הוא להתחלק עמם בסכום הפרמיה כפי שעשה זאת עם קונים אחרים (הסכם כזה על חלוקת הפרמיה הראה לעורך-דין בן-יעקב).

אבקש לדעת:

1. מה הוא המעשה המזכה את הקבלן הנ"ל במקרה זה בפרמיה?
2. מה הוא הצידוק הכלכלי במקרים מסוג זה לתת לקבלן פרמיה על דולרים של תושב חוץ-לארץ?
3. האם לא רצוי שהפרמיה על עסקאות מסוג זה תינתן דווקא לקונים מחוץ-לארץ כדי לעודדם יותר לרכוש בתים בישראל ולהשתכן בה?
4. האם מוכן שר האוצר להורות לקבלן הנ"ל להחזיר את סכום הפרמיה שקיבל לקונה ואם לא לקונה — לאוצר המדינה?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. מכירת דירה לתושב-חוץ המשלם במטבע-חוץ מגבירה את הכנסות המשק במטבע-חוץ ככל יצוא גלוי או סמוי אחר.
- גם כאן, כבכל יצוא אחר, משולמת הפרמיה ליצואן, שבמקרה זה הוא הקבלן.
2. הפרמיה ליצוא ניתנת ליצואן כדי לאפשר לו לכסות את ההוצאות המיוחדות הכרוכות ביצוא מחד גיסא, ולאפשר לו להחיל את מחירי תוצרתו מאידך גיסא.
- גם ליצוא מיוחד זה יש, בדרך כלל, הוצאות מיוחדות, כגון הדפסת פרוספקטים בלועזית, נסיעות לחוץ-לארץ לעידוד המכירה ואפילו פתיחת משרדי מכירה מיוחדים בחוץ-לארץ.
3. הפרמיה מיועדת איפוא רק בחלקה לשם הורדת מחיר הדירה לקונה. פרמיה שתניתן כולה לקונים תשיג רק חלק מן המטרות דלעיל.
- שום מערכת כלכלית אינה יכולה להבטיח שלא תנוצל פחות טוב במקרה בודד זה או זה, אולם אין להסיק מכך שהמערכת בכללה אינה רצויה.
4. אין, איפוא, שום עילה, חוקית או אחרת, לדרוש מן הקבלן שיעביר את מלוא הפרמיה לרוכש הדירה או להחזירה לאוצר.

16. יצוא עתיקות על-ידי מר דיין

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר האוצר ביום י"ט בכסלו תשל"ב (7 בדצמבר 1971):

ב"העולם הזה" מספר 1787 של יום 1 בדצמבר 1971 נטען, כי שר הבטחון מוכר עתיקות בחוץ-לארץ. כך למשל הוזכרה מכירה פומבית מאוסף העתיקות של מר דיין, שנערכה בלוס-אנג'לס.

אבקש לדעת:

1. האם קיבל מר דיין רשיון לייצא עתיקות והיתר מאגף מטבע-חוץ במשרד האוצר לסחור בעתיקות בחוץ-לארץ? אם כן, מתי?
2. האם דיווח מר דיין לרשויות האוצר על ההכנסות שהפיק ממכירת עתיקות בחוץ-לארץ? אם כן, מתי?

2. מספר העובדים בכל דירוג אשר אושרו לנסיעה לחוץ-לארץ בתפקיד על-ידי הוועדה הבין-משרדית לנ-סיעות לחוץ-לארץ בחודשים יוני עד אוקטובר 1971 (ועד בכלל) הוא כלהלן:

דירוג אחיד: דרגה ב' - 2; דרגה י"ט - 21; דרגה י"ח - 10.

דירוג הרופאים והרופאים הוטרנריים: דרגה א' + - 2; דרגה א' - 1; דרגה ב' - 2.

דירוג המשפטנים: דרגה א' - 4; דרגה ב' + - 30; דרגה ב' - 1.

דירוג האקדמאים למדעי החברה והרוח: דרגה א' + - 7; דרגה א' + - 30; דרגה א' - 15.

דירוג המהנדסים: דרגה א' + - 6; דרגה א' + - 11; דרגה א' - 15.

דירוג עובדי מחקר: דרגה א' + - 4; דרגה א' - 11; דרגה ב' - 10.

דירוג הרוקחים: דרגה א' + - 1.

דירוג הטכנאים: דרגה א' + - 3; דרגה ב' + - 2; דרגה ב' - 1.

דירוג עובדי מיכון: דרגה א' - 1; דרגה ב' - 1.

3. סך כל העובדים בכל הדירוגים (שלוש הדרגות העליונות) מעודכן ליום 31 במארס 1971 הוא 3,768.

סך כל העובדים בכל הדירוגים (שלוש הדרגות העליונות) שיצאו לחוץ-לארץ בתפקיד בחודשים יוני-אוקטובר 71 הוא 163.

היו"ר מ. זר:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת ארדור.

יורם ארדור (גח"ל):

מה מתכונן שר האוצר לעשות כדי לצמצם את מספר היוצאים בחודשי הקיץ?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

יש ועדה שצריכה לאשר כל מקרה ומקרה. פרט למקרה הכרוך בחיפוש מיוחדת ויש לו אישור מיוחד של השר, המגבלות הן שתיים: (א) תקציביות; (ב) סיגון על-ידי ועדה שצריכה לדון בכל מקרה ומקרה לגופו.

15. הפרמיה המשתלמת לקבלנים על מכירת דירות בעד דולרים

חבר-הכנסת מ. ביבי שאל את שר האוצר ביום י"ז בכסלו תשל"ב (5 בדצמבר 1971):

ב-17 בנובמבר 1971 פנה אלי עורך-הדין שמעון בן-יעקב בעניין שקיצורו כדלהלן:

עורך-דין בן-יעקב ניהל משא-ומתן עם הקבלנים ידידיה פילובסקי ופנחס יעקב פרנק על רכישת דירה לקרובות, הגברת דוריס מנשה, תושבת חוץ-לארץ. ההסכם התנהל עם הקבלן על בסיס של קונים תושבי הארץ והמחיר נקבע בלירות ישראליות. רק לקראת חתימת ההסכם ולאחר שכל התנאים ומועדי התשלומים נקבעו נודע לקבלן כי המדובר בתושבת-חוץ ואז הוספה פיסקה שהקונה חייבת להמציא לקבלן אישורים מבנקים על המרת מטבע-חוץ לשם פרעון התמורה.

לקונים נודע כי הקבלן מקבל פרמיה על הדולרים שהקונה משלמת בעד רכישת הדירה, ועל כן פנו אליו

קיצוניות בבית הזה. ומספרים — ואם אין זה נכון, הייתה רוצה לשמוע מפיו, שר האוצר — שאפילו חבר-הכנסת אורי אבנרי קיבל מאה אלף לירות מ"טפחות".

מאחר שכבוד השר לא אישר ולא הכחיש את דבריו הנ"ל של חבר-הכנסת הורביץ, אודה לכבודו את יואל להעמיד דברים על דיוקם ולהשיבני:

1. האם פנה חבר-הכנסת אורי אבנרי, ישירות או בעקיפין, בשמו הוא או בשם חברת "העולם הזה" בע"מ, השבועון "העולם הזה" או תנועת "העולם הזה" — כוח חדש" אל השר או אל אחד הפקידים שהשר ממונה עליהם, בבקשת הלוואה כנ"ל, או כל הלוואה אחרת?
2. אם כן, האם אושרה לו הלוואה, באיזה סכום ולאיזה מטרה?
3. אם ניתן אישור להלוואה, האם בוצעה הלכה למעשה, מאיזו קופה ובאילו תנאים?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:
חבר-הכנסת אבנרי לא פנה אל שר האוצר או אל פקידים שהשר ממונה עליהם בבקשת הלוואה, וממלא לא אושרה לו על-ידי שר האוצר הלוואה כזו.

19. השתתפותם של עובדי מדינה בכירים בהתייעצויות מפלגתיות

חבר-הכנסת נ. אליעד שאל את שר האוצר ביום ט"ו בטבת תשל"ב (2 בינואר 1972):

אבקש לדעת:

- א. הנכון שפקידים בכירים בשירות המדינה השתתפו לאחרונה בהתייעצויות במוסדות מדיניים מובהקים של המערך?
- ב. אם כן, האין שר האוצר, הממונה על נציבות שירות המדינה, מוצא בכך עבירה על החוק בדבר סיווג פעילות מפלגתית וכן על ההוראות שבתקשיר שבאו בעקבותיו?
- ג. האין השר מוכן להורות להפסיק השתתפות פקיד האוצר במוסדות מפלגתיים? אם לא, האם מוכנים פקידים בכירים של האוצר להשתתף בהתייעצויות של מפלגה שאליה יוזמו?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:
א-ב. הוראות התקשיר המבוססות על החוק לסיווג פעילות מפלגתית, תשי"ט-1959, נשמרות בקפדנות על-ידי נציבות שירות המדינה. הוראות אלה אינן אוסרות השתתפות עובדי מדינה בכירים בהתייעצויות במוסדות מפלגתיים כאשר הם מוזמנים לשם כדי לשמוע חוות דעתם כמומחים.

ג. לאור האמור אין מניעה שעובדי מדינה בכירים, ובכללם עובדי משרד האוצר, ישתתפו בהתייעצויות של כל מפלגה כמומחים אם יוזמו לשם בדיעת השר הממונה.

היו"ר מ. זר:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אליעד.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
האם המקרים האחרונים שקרו היו כולם בדיעת השר? האם כל השתתפות מקבלת את הסכמת השר?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. התשובה היא שלילית.
2. ראה נא סעיף 231 לפקודת מס הכנסה (נוסח חדש), הקובע הוראות בדבר סדירות.

17. הענקת פטור ממס הכנסה לסטודנטים בני 30 ויותר

חבר-הכנסת ז. המר שאל את שר האוצר ביום ח' בטבת תשל"ב (26 בדצמבר 1971):

סטודנטים מעל גיל 30 אינם זכאים, כעמיתיהם שמתחת לגיל זה, להנחות במס הכנסה המתחשבות בהוצאותיהם לצרכי לימודים.

מאחר שדווקא גילאים אלו הם בדרך כלל צריכים בצד השתלמותם ולימודיהם, לפרנס את משפחותיהם, רצוני לשאול את כבודו:

1. מה הסיבה לאבחנה זאת בין שתי קבוצות הגיל האלו לגבי הנחות במס הכנסה לסטודנטים?
2. האם ומה יפעל השר לביטול אבחנה זאת בין סטודנטים מעל גיל 30 לבין אלו הצעירים יותר?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. בעת חקיקת הסעיף בפקודת מס הכנסה המע" ניק פטור לסטודנטים היתה הכוונה להעניק את הפטור לסטודנטים שעיקר התעסקותם הוא לימוד במוסד גבוה. הפטור שניתן בחוק לסטודנטים עד גיל 30 מבוסס על ההנחה כי עיקר התעסקותם של סטודנטים כנ"ל הוא לימוד, ולכן החוק לא התנה את מתן הפטור בקבלת הוכחות ספציפיות.

מכאן גם שסטודנטים מעל גיל 30 יוכלו ליהנות, אם יוכח כי הלימודים מהווים את עיקר התעסקותם. בקשר לכך נקבעו הכללים להתרת הפטור לגישומים מעל גיל 30 במקרים הבאים:

- א) אם יש רציפות בין הלימודים התיכוניים ובין התחלת הלימודים באוניברסיטה; (ב) אם דחיית הלימודים חלה עקב שירות בצה"ל או במשטרת ישראל; (ג) התלמיד החל בלימודיו הגבוהים לפני מלאת לו 30 שנה, אך סיימם מעבר לגיל זה; (ד) התלמיד היה בעבר חבר קיבוץ, אלא שעזב לשם המשכת לימודיו או שהחל בלימודיו 2-3 שנים לאחר עזיבת הקיבוץ; (ה) התלמיד עובד עבודה חלקית.

2. לא גראה לי שיש מקום לשנות את המצב הקיים, הפותר את הבעיה שהעלה חבר-הכנסת זבולון המר.

18. הדברים שנאמרו בכנסת על מתן הלוואה מקופת האוצר לחבר-הכנסת אבנרי

חבר-הכנסת ש. כהן שאל את שר האוצר ביום ט' בטבת תשל"ב (27 בדצמבר 1972):

בדיון במליאת הכנסת בנושא הטיפול בחברות מ"מ שלתיות ונציבוריות, ביום 13 בדצמבר 1971, אמר חבר הכנסת יגאל הורביץ: "שר האוצר... מייצג את המשטר הזה וגם שולט בו. צאו וראו לאן מגיעה שליטה כמעט אבסולוטית זו, וצאו וראו מה כוחו של אדם המחזיק בידו את ציבורות הכוח והכסף, שהוא מצליח אפילו, בדרך זו או אחרת, לסייע לתקציבן של מפלגות אופוזיציה

2. האם הכספים שגויסו על-ידי המועצה ייכללו בתקציב הרגיל של משרדי קליטת העלייה או השיכון? 3. אם התשובה לשאלה 2 היא שלילית, לאילו מטרות ספציפיות יוצאו הכספים ומי יהיה ממונה על הקצאתם?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. חברה מוגבלת בערבות, ללא הון מניות (וללא מנגנון) שתעביר את כל הכספים שיתקבלו לסוכנות היהודית.

2. טרם סוכם.

3. לבניית 6,000 יחידות דיור לעולים חדשים.

22. הערבויות שניתנו לבנקים ישראלים על-ידי חברת "סיטי פייננס"

חברת הכנסת ג. פת שאל את שר האוצר ביום כ"ב בטבת תשל"ב (9 בינואר 1972):

בעתון "הארץ" מיום 30 בדצמבר 1971 נמסר כי חוקר בריטי, מטעם מקבל הנכסים הרשמי בלונדון, הגיע לישראל לחקור עסקאות של "סיטי פייננס", חברת הלר ושות' בע"מ לשעבר, אשר נתנה ערבויות במיליוני לירות על הלוואות שקיבל מפעל "אדגיר" מבנקים בישראל.

אבקש לדעת:

1. האם ידוע לכבודו על הנ"ל?

2. מה הוא סך כל הסכומים שניתנו כהלוואה לחברת "אדגיר" על-ידי בנקים ישראלים, ובערבות חברת "סיטי פייננס"?

3. האם אושרה עסקת הערבות הנ"ל על-ידי המפקח על מטבע-חוץ במשרד האוצר?

4. האם בדק המפקח על מטבע-חוץ את מצבו של נותן הערבות לפני אישור העסקה?

5. האם קיבלו הבנקים אישור על העסקה הנ"ל מטעם המפקח על הבנקים?

6. אם התשובה לשאלה 5 היא שלילית, מדוע לא נבדק העניין הגדון על-ידי המפקח על הבנקים לפני שבוטצה העסקה?

7. מה עושה כבוד השר על-מנת למנוע, במידת האפשר, הישגות מקרים דומים בעתיד?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. כן.

2. סכומי הערבויות שקיבלו בנקים ישראלים מחברת "סיטי פייננס" (לשעבר הלר ושות' בע"מ) בגין אשראי שנתנו לחברת "אדגיר" הגיעו ל-7.7 מיליון לירות.

3. התחייבות של תושב-חוץ, או בנק בחוץ-לארץ, בפני בנק ישראלי לשלם מטבע-חוץ בגין חוב שתושב ישראל חייב לבנק המקומי, אינה טעונה היתר. זו העברה חד-צדדית של תושב-חוץ, שכן הבנק ימיר את מטבע-החוץ בלירות. הבנקים, במקרה זה, לא התחייבו להחזיר מטבע-חוץ לערב.

4. כאמור, אין צורך לתת אישור על הערבות, ולכן ודאי שאין מקום לכל בדיקה. גם הבנק הישראלי מלווה מטבע-חוץ לתושב-חוץ (מכספי פקדונות חפ"ש) של תושב-חוץ; ודאי הבנק לעשות זאת על-פי היתר כללי של המפקח על מטבע-חוץ. במקרה כזה טיב

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

אני מניח כך. אם תפרט לי מקרה ספציפי אני מוכן לבדוק אותו. בדרך כלל זהו הנוהג, אולם צריך להתייחס למקרה ספציפי כדי שאפשר יהיה לענות אם אמנם זה היה כך.

20. ההפסדים הנגרמים על-ידי המתנת אניות בנמלים

חברת הכנסת י. תמיר שאל את שר האוצר ביום ט"ו בטבת תשל"ב (2 בינואר 1972):

המתנת מיכליות הדלק לפריקה באילת גורמת להפסדים כספיים ניכרים לקופת המדינה. מיכלית ענק אחת עגנה לאחרונה 20 יום.

מר אמציה רונן מודיע, ב"הארץ" מ-21 בדצמבר 1971, ש"בחוגי דלק מוסמכים הגדירו את המצב כשע"רויה ממדרגה ראשונה". כן נאמר בכתבה ש"שיטת הזמנת סוגי הדלק השונים לקויה". הדבר גורם לשיבושים בהעברת הדלק.

בקשר לכך אבקש לדעת:

1. כמה עולה המתנה של שעה אחת, בלא פריקה, של טונות דלק?

2. כמה ימי המתנה גרשו באילת בחודשים נובמבר—דצמבר 1971?

3. כמה עלו ההפסדים שנגרמו כנ"ל לקופת המדינה?

4. מדוע קרה הדבר והאם לא ניתן היה לארגן את תנועת המיכליות בלא לשלם סכומי כסף כה גדולים בעד המתנה באילת?

5. מה נעשה למנוע בעתיד תקלות כאלו?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. בערך שתיים-וחצי אגורות.

2. סך כל ימי המתנה של מיכליות באילת בחודשים נובמבר—דצמבר היה כ-116.

3. טרם נעשתה התחשבות סופית עם האוצר בעניין זה, אולם מרבית ימי ההמתנה אינם על חשבון קופת המדינה.

4. אין המתנות אלה קשורות באירגון תנועת המיכליות, אלא הן נגרמות בשל פגעי מזג אוויר בחוף הים התיכון. במידה שאי-אפשר להטעין נפט באשקלון אין מקום לפרוק נפט באילת. גם בנמלי חיפה ואשדוד נוצרה בחודשים אלה המתנת עשרות אניות-משא.

5. אין כל אפשרות למנוע שעקב תנאי מזג אוויר גרועים תהיה המתנת מיכליות בנמלי נפט, כשם שאי-אפשר למנוע המתנת אניות משא עקב סערות בכל נמלי העולם, אולם אנו פועלים כיום לצימצום המפגע על-ידי בניית מיכלי איחסון ומעגנים נוספים.

21. מעמדה וצרכי פעולתה המשוערים של המועצה לגיוס תרומות לצרכי עלייה

חברת הכנסת י. שובל שאל את שר האוצר ביום כ"ב בטבת תשל"ב (9 בינואר 1972):

בקשר לדיעה על הקמת מועצה ציבורית לגיוס תרומות לצרכי עלייה, אודה לכבודו אם ישיבני:

1. מה יהיה מעמדה החוקי של המועצה?

היה שווה הרבה, מדוע לא ישנה המפקח על הבנקים את מדיניותו וידרוש לפחות קבלת ידיעות מוסמכות על נותני הערבות?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

סוגיה זו נמצאת עכשיו בבחינה לאור התקלות שאירעו לאחרונה. מכל מקום, כפי שאמרתי גם לתשובה לשאלתה, במקרה של קבלת ערבות בנקים או מוסדות כספיים מחוץ-לארץ תהיה ודאי ההנחיה שאין להסתפק בבטחון כזה, כגון ערבות של מוסד בנקאי בחוץ-לארץ, אלא אם כן מדובר במוסד פיננסי מוכר וידוע ממדרגה ראשונה.

לגבי בטחונות גוספים קשה להכניס סייגים. מקובל עלינו שהבנקים יודעים לכלכל את מעשי ידיהם ולבדוק מה חכם של בטחונות וערבויות שונים. במקרה זה, אם אני מבין נכון את כוונתך ואת מה שרמות עלי, היה דבר של ערבויות בעלים, ואולי זה ייכנס במסגרת זו, אחרת יש להשאיר את הבדיקה לבנקים. הרי מקצועם בכך. על כל פנים הסוגיה בלימוד, וייתכן שנגיע למס-קנות שכדע מוקדם לפרש אותן כאן, והן גם לא גובשו עדיין.

ג. חוק האיגוד השיתופי, תשל"ב—1971 * (קריאה ראשונה)

הכנסת אברמוב, זה עלבון לכנסת, להשוות את שתי התקופות האלה. אין שום השוואה עם תקופת האפוט-רופסים, כי זו היתה הצלה של מדינת ישראל ופרק מפואר. כשבאו פליטים מכל קצות העולם, במקום להקים "סלאמס" — שכונות עוני — הדריכו אותם ללכת לכפ-רים מאורגנים. והנה בא חבר כנסת על בימת הכנסת והופך את זה ללעג ולקלס. פה יושבים אנשים שעודם חיים, שחיו והיו גם קצת פעילים במערכת הזאת, האם אפשר להשוות את זה? האם זה היה רק מונופול של מפלגה אחת? המיבצע הזה היה מיבצע מפואר שהשתתפו בו כולם, כל אחד לפי יכולתו, אבל הוא פרק שרשם הישגים עצומים בהתיישבות העובדת. עצם העובדה שהלכנו לפי דרך של התיישבות עובדת, מושב וקיבוץ, הביאה לידי כך שההתיישבות העובדת, גם בעבר וגם בתקופה אחרי קום המדינה, נעשתה לדוגמה בעולם; עשרות נציגי ארצות באים לראות זאת וללמוד מן המיבצע ההתיישבותי הזה. אינני מדבר על כך מתוך פטרוטיסם לוקאלי. אם יש משהו שמאפיין את מדינת ישראל — המיוחד שבה הם הצורות של מושב, קיבוץ, הדברים שאנו מתארים בהם.

עלי לציון שעמדתי של-יד עריסת חוק המושבים והכנת החוק הזה עוד בטרם קיבל צורה של חוק. אני צריך להזכיר פה את המנוח עמי אסף, שנטל את היזמה בדיון לאחר שבאה התיישבות המונית גדולה וחילפו דרך לחזק את המסגרת. היתה סכנה שהנה הכל מתפרד ומתפורר מסיבות שונות וצריך איזו מסגרת חוקתית בתוך המדינה כדי להגן על המסגרת ההתיישבותית הזאת. הייתכן להסיק מסקנה שהנה אנחנו דחפנו את כל המשטר הזה של הגנת המושב למסגרת פיאודלית?

הבטחונות הוא עניין לבנק לעסוק בו, שכן לבנק הנסיון והידע המקצועי הדרושים. האינטרס של משק המדינה מחייב, לדעת המפקח על מטבע-חוק, לאפשר לבנקים לעבוד בכספי פקדונות-חוק, כי כתוצאה מכך גדלים פקדונות אלה.

5. העיסקה לא היתה טעונה אישור המפקח על הבנקים וממילא לא קיבלה אישור.

6. מאחר שאין עיסקה מן הסוג המדובר טעונה אישור מראש, אין המפקח על הבנקים יכול לבדוק אותה לפני ביצועה שכן אין הוא יודע על קיומה.

7. בדעתו של המפקח על הבנקים לבקש מבנקים ישראלים שלא לראות בערבויות של מוסדות כספיים בחוץ-לארץ בטחון מספיק לאשראי, פרט למקרים שמ-דובר במוסדות בנקאיים ממדרגה ראשונה.

הי"ר מ. זר:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת פת.

גדעון פת (גח"ל):

נוכח מה שקרה בחודשים האחרונים ונוכח העובדה שגם בבנק מסויים ניתנה ערבות של מניות שערכן לא

הי"ר מ. זר:

חברי הכנסת, אנו עוברים לסעיף ו' בסדר-היום: חוק האיגוד השיתופי, תשל"ב—1971, קריאה ראשונה — סיום הדיון ותשובת שר העבודה. רשות הדיבור לחבר-הכנסת יצחק קורן, ואחריו לחברת-הכנסת עדה פינברג-סרני.

יצחק קורן (המערך, עבודה—מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. הקשבתי בתשומת-לב רבה לדיון על חוק האיגוד השיתופי, ובעיקר על הפרק המדבר על המושבים. האמת היא שנושא זה קרוב מאוד ללבי. ביליתי תקופה לא קצרה, שבע-עשרה שנה, בתחום זה כמוכיר כללי של תנועת המושבים. אשר לפרשנות ששמעתי כאן מפי חבר-הכנסת אברמוב, שיש לו מונוטין של אדם משכיל ורציני, אם הוא יכול לסיים את דבריו, נוסף על ההצעה להחזיר את החוק, בכך "שחוק זה אוסר את האזרח לקבל את מרותה של מסגרת פיאודלית הפוגעת בחירויות כאזרח המדינה ומ-אלצת אותו לעמוד לפני שיפוט של טריבונל עממי, שמקומו לא יכירנו בשום חברה דמוקרטית" ולהוסיף "נקודת תן" שחוק זה, אם יבוצע, הרי שמדינת ישראל "לא תוכל להצטרף לאותן המדינות שחתמו על מגילת זכויות האדם" — הרי חייב אני לומר שגם המתנגדים לחוק נדרשים לפרופורציה מסויימת וליחס מסויים לעצם היצירה הגדולה הנקראת "ההתיישבות העובדת". בגלל קוצר הזמן העומד לרשותי איני יכול לעמוד על כך, אבל הנוסח הסיטוני הזה, הבא לסכם שהנה אחרי קום המדינה נוצרו זרמים, תנועות ומפלגות שהקימו באופן פיאודלי התיישבות מאורגנת, ומשוויים תקופה נפלאה זו לתקופת הבארון, עם האפטרופוסות הבארוניות — חבר-

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):
הממשלה חייבת לסייע למסגרת חברתית מקורית שרוב חבריה רוצה בכך.

השאלה העומדת במרכז הדיון היא: במקרה שחות-רים לכך שתהיה מושבה במקום מושב, איך מתגוננים? כי יש לעתים מיעוט קטן הרוצה בצורת חיים של מושבה. החוק הזה בא להגן על זכות הרוב; יש זכות לרוב או לא? מה שאמר חברי-הכנסת יגאל הורביץ, שכל החוק הזה הוא כלב שמירה של המפלגות, מצחיק אותי. כך מתבטא איש מושב הרוצה להציל את המושב? חוק זה בא להגן על רוב מכריע של אנשים אשר חיים במסגרת מסוימת ורוצים לקיים צורת חיים תוך דבקות בערכים.

חיים קורפו (גח"ל):
האם לרוב יש זכות להעניש אדם אחד?

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):
אני רוצה לשאול אתכם —

יוחנן בדר (גח"ל):
אתה רוצה גם לשמוע תשובה?

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):
— האם אתם, חברי הכנסת שגרים באזור מגורים מסויים, ואינכם מקיימים צורת חיים מושתתת על ערכים, האם אינכם מרעשים עולמות כאשר מבקשים להקים באותו אזור בית-מלאכה? וכאן מדובר בצורת חיים, האם בכך לא תהיה התחשבות? מדובר כאן באדם אשר מפר את המשמעת ואיננו מוכן לקבל את העקרוןות המינימליים של המסגרת. אני יכול להסכים להכנסת תיקונים בהצעת החוק, אבל היסוד אשר מונח בחוק הוא, שיש לאפשר לרוב מכריע, אשר רוצה לקיים צורת חיים מסוימת, לחיות במסגרת הזאת; ומיעוט או בודד אינם רשאים להפריע לרוב לקיים את צורת החיים הזאת. המיעוט איננו רשאי לבטל את רצונו של הרוב. מה שאתם באים לעשות על-ידי ההנמקה הבלתי-מוצדקת שלכם, פירושו להרוס את המסגרת ולגרום להקמת מושבה במקום מושב.

יוחנן בדר (גח"ל):
זו איננה מסגרת; זה בית-סוהר.

אברהם זילברברג (המערך, עבודה-מפ"ם):
חברי-הכנסת בדר, כשהשמעת את דברך מעל במת הכנסת, איש לא הפריע לך. גם כאשר אמרת דברים לא נעימים, ישבו חברי הכנסת והקשיבו לדברך תוך יחס של כבוד ודרך-אריך. אני מבקש ממך, תן גם לאחרים לדבר, אל תפריע, זה לא מתאים לך. האם אסור לדבר כאן? האם יבואו לסתום לאנשים את הפה?

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):
אנו יכולים להיות גאים בבית-סוהר כזה, בערכים כאלה, שהם נחלת מושב העובדים. מבקרים מארצות שונות היו שמחים אילו יכלו לקיים בארצותיהם "בית-סוהר" דוגמת מושב העובדים שלנו. אני גאה על כך שעבדתי במסגרת "בית-הסוהר" במשך שבע-עשרה שנה, זו היתה האוניברסיטה הגדולה והחשובה ביותר בחיי.

כן אינני רוצה להיכנס לוויכוח עם איש האופוזיציה, חברי-הכנסת בדר, שמטריד את מרקס ומצטט אותו מן ה"קפיטל" כדי לנמק את התנגדותו לחוק המושבים. לא, לא, לא, אין שום יסוד להשוואה זאת.

יוחנן בדר (גח"ל):
למה אתה אומר "לא, לא, לא"? תהיה חיוני.

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):
חברי-הכנסת בדר, אל מטריד את מרקס. זה לא הולם אדם רציני כמון שככה יעריך את ההתיישבות המאורגנת. תצאו ותעשו השוואה בין התקופה שלפני ארבעים שנה, של המושבות הראשונות בגליל, ובין אותה תקופה שהתחילו בהתיישבות מאורגנת. מה נשאר שם ואיך התפתח פה. אפשר היום ב-1972 להתעלם מכך?

המושבים, חברי-הכנסת יגאל הורביץ, התחיל את דבריו בועקה גדולה: רבותי, מושב העובדים בסכנה גדולה, מתפורר, צריך לחפש דרכים להצילו. אבל במקום להמשיך ולהגיע למסקנה שיש הכרח במסגרת מחייבת, ממלכתית, הוא הסיק מסקנה הפוכה, שבעצם זה הכל ענייני מפלגה, המסגרת הוולונטרית היא בסכנה, ואז הוא מתנגד לחוק.

אני משוכנע שהסערה הזאת תעבור, הכנסת תאשר את החוק, ותוך תקופה קצרה נגיע כולנו למסקנה שהחוק המוצע הוא מסגרת מכובדת וצורך חיוני להת-יישבות העובדת.

הרשיתי לעצמי להעיר הערות מוקדמות בדיון על חוק המושבים כי אנו חייבים לשמור על איזושהי פרו-פורציה. זה מפעל שהייב חגורה, חגורה ציבורית-פולי-טית-ממלכתית. מי שרוצה להתנקש בזה ולהפוך את המושב למושבה — אין זה פסול אם משהו רוצה לחיות במושבה, גם זו מסגרת מכובדת — לצערי חייב להגיד זאת ברורות. דברי חברי-הכנסת אברמוב, בדר ואחרים, וכן הדברים של חברי-הכנסת יגאל הורביץ, תור-מים לדחוף את מושב העובדים למושבה. כל דיבור יפה על וולונטריזם ללא הבטחת המסגרת החברתית בעת שיש סכנה פנימית הוא חוסר הגיונות ואחיות עניינים. כאשר אינך רואה את הסכנה, אתה עושה את עצמך כאילו אתה לא חי את המציאות.

אין זה מספיק להביא ציטוטים מברל כצנלסון ואליעזר יפה ז"ל ולהסיק מסקנה הפוכה, שאינה מב-טיחה את עתיד המושב.

אינני רוצה להתווכח עם כמה חברים שעושים את המלאכה קלה מדי. קשה להתווכח אתם, אבל אני בא בטרוניה לחברי-הכנסת הורביץ. עבדתי שנים רבות עם חברי-הכנסת הורביץ, הוא צריך להיות האחרון לעלות פה על בימת הכנסת ולדבר כך על המסגרת של מושב עובדים.

בעצם אנו חייבים להחליט מהו הכיוון העיקרי של החוק הזה. והתשובה היא — להתגונן מול מיעוט קטן, סרבני, לגבי עקרונות המושב. כי מיעוט קטן ופרוע יכול להרוס את המסגרת כולה. מותר להתארגן לחקיקת חוק המושבים, והממשלה חייבת לסייע.

יוחנן בדר (גח"ל):
אתה סבור שהממשלה היא סתם שוטר שלך?

אינן מבטיח את המסגרת החוקתית אתה מחליש את המושב וזה חל גם על הקיבוץ.

מדינת ישראל איננה כה עשירה בדברים מיוחדים. מדינת ישראל הושפעה בשנים האחרונות מן התרבות המערבית, על פגמיה ועל כיעורה. לא הקפיטליסם ולא ההשפעה האמריקנית העשירו את חיינו. חברי הכנסת אברמוב, אל תטריד את ארצות-הברית.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):
אני אטריד אותה.

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):
אילו היתה קיימת בארצות-הברית צורת חיים של מושב או של קיבוץ, הם היו נוהגים כמונו. והנה אתה רואה בכך התקפה, התנגשות, פגיעה בחירויות האזרח, כי בלבך פנימה אינך מאמין במסגרת הזאת.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):
אני מכחיש זאת. אמרתי בדברי שאני רואה במושב עובדים את צורת ההתיישבות הטובה ביותר בארץ, אל תיחס לי דברים שלא אמרתי. תתווכח עם מה שאמרתי; עוד לא התחלת להתווכח עם הדברים שאמרתי.

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):
לפני הישיבה חזרתי וקראתי את דברך כדי לדענך את זכרוני. כשקוראים את דברך באים למסקנה שכאן יש כיוון לרוקן את המושב מתכנו, הופכים את המושב למושבה.

לדעתי, צריך להעביר את הצעת החוק לוועדה המתאימה, ובמהלך הביור בוועדה דאי יוכנסו בה כמה תיקונים. אבל המסקנה היא שטובת המושב ושל הקיבוץ מחייבת תחיקה מתאימה.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):
אני רוחש למושב יותר מדי כבוד מכדי לוותר על מלה אחת בדברים שאמרתי.

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):
חוק זה, לאחר שיתקבל, יהיה לכבוד הכנסת. הוא יוסיף יוקרה למדינת ישראל. חוק זה יתרום לתדמיתן של מדינת ישראל ושל הכנסת, אשר דואגות לכך כי צורת חיים זו לא תיפגע.

הי"ר מ. זר:
רשות הדיבור לחברת-הכנסת פינברג-סרני, ואחריה לחברת-הכנסת בן-מאיר.

עדה פינברג-סרני (המערך, עבודה-מפ"ם):
אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. ראינו גם ברגעים האחרונים את סערת הדוחות שהחוק עורר הן בארץ והן בכנסת, וגדמה לי שקראו בעתונות כי הגיעה אפילו אל הקונגרס הציוני. החוק הזה, שנקרא "חוק האיגוד השיטופי", זכה גם לשמות וכינויים שונים. קוראים לו "חוק המושבים", וזה אולי הכינוי הטוב ביותר, אבל הוא זכה גם לכינויים גרועים מזה. זהו אחד החוקים שקיבל טיפול נרחב בעתונות ובציבוריות בכלל.

כבר בחציו את החוק במתכונתו הקודמת, ביום 26 בינואר 1968, אמר שר העבודה דאז, יגאל אלון, כי חוק חדש בענייני האיגוד השיטופי היה להכרה. גם שר העבודה דהיום, כאשר הציג את החוק, הסביר לנו

יוחנן בדר (גח"ל):
עובת את המסגרת...

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):

אני הייתי זמן ממושך מזכיר כללי של תנועת המושב-בים ומכיר את המושב, ואין לך כל זכות לדבר כך על המושב ולדמות אותו לבית-סוהר. ממש בושה לדבר בצורה שלוחת רסן כזאת. בבואך לדבר על מושב-עובדים עליך לדבר עליו ככבוד ודרך-ארץ. רבים מבין המתקפים אינם ראויים להיות שותפים לזיכוח זה. אני מבין שקיימת בעיה חמורה ושצריך להבטיח את זכותו של היחיד, אבל זכות זו איננה יכולה לבטל את הסמכות של הרוב המכריע אשר בחר בצורת חיים זאת.

ועתה הערות מספר לסעיפי החוק. אינני מקבל את ההצעה הכלולה בהצעת החוק, שלפיה המוד-כבת מנציג מושב העובדים, נציג תנועת המושבים ונציג חבר היא אשר תקבע מהי התמורה שמיגיעה ליחיד בעד משקו. על כך לא יכול להחליט רוב שהוא צד בעניין. אי לכך אני חושב שסעיף 238 טעון תיקון. אני חושב שוועדת השומה לא צריכה להיות מורכבת בצורה המוצעת בחוק, לאחר שנציג המושב ונציג תנועת המושבים מהווים רוב באותה ועדה, והם בכל זאת שני צדדים הקרובים לעניין. לכך צריכה להיות מסגרת אחרת. אני מציע לחשוב על שינוי בהרכב הוועדה.

איני מקבל את ההתקפה המוחצת שנשמעה בדיון נגד המושג "חבר גלולה". כי מה פירושו של חבר גלולה בתקופה שאנו חיים בה, בשנת 1972? אינך מוצא בשום קודיפיקציה דמוקרטית את המושג הזה? חברי הכנסת אברמוב השווה זאת לאפוטרופסות של תקופת הבארון. בהצעת החוק מופיע סעיף 51(ג), שלפיו רשאית האגודה לבטל את ההוראה בדבר החבר הגלולה.

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):
אחת לעשר שנים.

יצחק קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):

לא הצעת לקצר את התקופה. אני מסכים לתקופה קצרה יותר.

על מה מושתת המושג של חבר גלולה? גניח שיש רוב אשר רוצה לקעקע את העקרונות של המושב. האם לא רצוי שיהיה גורם אשר יבדוק זאת? אם הדבר איננו מתקבל, ההחלטה של המושב שרירה וקיימת. מה הרע במושג של חבר גלולה? האם אין בכך תוספת בדיקה של שמירת הערכים במסגרת צורת החיים של המושב? אני מבין שאינם מוכנים לקבל תקופה של עשר שנים. אני מוכן לתמוך בהצעה שיש לקצר את התקופה, ועל כך אפשר לדון בוועדה. מכל מקום המושג "חבר גלולה" טומן בחובו תוספת שמירה על ערכים ועל צורת החיים שהיא מחייבת.

ועתה רצוני להעיר הערה, שאולי לא כל חברי תנועת המושבים יקבלו אותה. אני משתייך לתנועת העבודה, תנועה סוציאליסטית. לא הייתי רוצה שבדי יחיד במושב יתרכזו אמצעי ייצור בממדים כאלה שהוא ייאלץ להזמין פועלים רבים מן החוץ; בעקפיץ זה עלול לערער את יסודות המושב. מן הראוי לשקול את העניין באופן יסודי.

אינני בעד ראייה כוללת תוך התעלמות מפגמים. צריך לבדוק את הפגמים ולנסות לסלק אותם. אבל אם

ואחרי דברי חברי-הכנסת בדר, אוסיף אולי עוד משפט שני. אם התנועה הקיבוצית היא פרוטית, הרי גאה אני להיות פרוטית כזאת; ואם התנועה הקיבוצית היא בית-סוהר, שמחה אני לשבת בבית-סוהר כזה.

במה היה כוחה של התנועה הקיבוצית בעבר? בזה שנתנה או ניסתה לתת תשובה לבעיות הארץ השוממה, העם היהודי המתחדש והאדם המחפש דרך חיים יפה וצודקת יותר.

הבעיות שניסתה לפתור התנועה הקיבוצית קיימות היום כמו בעבר. הארץ עדיין זקוקה למתיישבים, והעם היהודי עדיין נמצא בתהליך התחדשות, והאדם עדיין מחפש חברה צודקת. אין אנו מתיימרים שפתרנו את כל הבעיות. כוחה של התנועה הקיבוצית בנסיגה זה לנסות לפתור בעיות תקופה, עם ואדם. ובחיתונו חברה של בני-אנוש, הרי אנו מתלבטים וטועים, משתנים ומתפתחים. אינני באה לטייח על בקיעים ואהיה האח-רונה שארצה להעלים כשלונות. כוחנו בזה שהגנו מתלבטים וטועים ומנסים למצוא דרכים ופתרונות חדשים.

יש כשלונות ויש הישגים. כשלוננו הגדול הוא שעדיין לא נעשינו דרך לרבים. ובכוונה אומרת אני "עדיין", כי מאמינה אני שהקיבוץ והמושב יכולים וצריכים להיות דרך לרבים, בארץ ומן הגלויות, הרוצים לבנות חברה חדשה וטובה יותר.

החוק המוצע, בדברו הן על המושב והן על הקיבוץ, נוגע בבעיות התנועה הארצית, ויש בין מבקרי החוק המבקרים את זיקת הישובים הבודדים לתנועה הארצית לטעול מן הישוב הבודד את זיקתו לתנועה הארצית, הרי זה כמו לקטוע את חבל הטבור המקשר בין הוולד לאמו, או כמו לסגור את צינור המים למטע צעיר הזקוק לכל טיפה. רק בזכות התנועה הארצית, בזכות הויקה בין המרכז ליישובים בפרפריה, בזכות העזרה ההדדית בין ישוב לישוב, קמו יישובים שונים בכל פינות הארץ. כלום יודעים ומכירים חברי הכנסת הנכבדים את הסלנג הקיבוצי של "שנה שלישית", "ש. ש." או "שנת שירות", כשבן קיבוץ הגומר את שירותו הצבאי נותן שנה נוספת לעבודה בתנועה או לעזרה לישוב צעיר וזקוק?

האם היו קיימים יראון, מלכיה, אילות, ועין-זיוון ועוד יישובים רבים-רבים בלי אותה זיקה לתנועה ועזרה הדדית?

גם כאן אין אני רוצה לומר שאין קשיים ואין ליקויים, אולם התנועה הארצית היא היא לזו קיומה של התנועה ההתיישבותית.

זכינו באותה תנועה מופלאה של עשרות מושבי עולים שהוקמו בעונת העלייה ההמונית. ככלל תקופה של עשייה נעשו גם אז טעויות. אך כשאתה עובר עכשיו ברחבי הארץ ורואה את מאות המושבים הפורחים, כשאתה מבקר, למשל, בשתולה שעל גבול הלבנון ורואה בה דור שני של מתיישבים, בנים להורים מעולי קורדיסטן, והם הם המקימים עכשיו ישוב חדש, הרי אתה מבין את הערך הגדול של התנועה הארצית, תנועת המושבים שידעה לחרוץ מגבולות נהלל וכפר-יהושע ותל-עדשים ואחרים, ולהעניק מכוונה ומורחה למושבים החדשים, ולהפוך עולים חדשים, יהודים מכל קצווי תבל למושבניקים וחקלאים בארץ.

מדוע נזקק האיגוד השיתופי בארץ לחוק חדש. כאשר אנחנו מדברים על האיגוד השיתופי, אנחנו מדברים על מכלול גדול מאוד של נושאים ושל בעיות שקיבלו בארץ ממד מיוחד ואופי מיוחד.

נדמה לי שאין מקום בעולם שהנושא הזה קיבל ממדים נרחבים כל כך ואספקטים שונים כל כך.

נראה לי שבדברי המתווכחים לא היה ויכוח ברוב סעיפי החוק, אלא הוויכוח נגע בעיקרו לבעיות ההתיישבות השיתופית בכלל ולמושבים ולקיבוצים בפרט, ולהתיישבות השיתופית ארצה להקדיש את דברי הפעם.

מעניין לראות כמה הרבו ומרבים עד היום לעסוק בארץ ובעולם בהתיישבות השיתופית שלנו בארץ. מחד גיסא מעודד הדבר, ואודה על האמת, לפעמים גם מחמיא. הרי יודעים אנו כי התנועה הקיבוצית היא אחוז קטן, ואפילו קטן מאוד, מן האוכלוסיה בארץ. ובדואי תבינו גם שאני אישית מאוד כואבת על כך. עם זאת, בעולם כולו, כשאתה אומר "ישראל", הרי במ-קומות שונים ומשונים, בשפות שונות, אצל עמים שונים, אצל גזעים שונים, ברגע שאמרתי שאני מישראל, היו עונים ומוסיפים מיד אחרי זה: קיבוץ ומושב. השם "ישראל" נעשה כמעט זהה עם מושג של קיבוץ ומושב.

רבים רבים באים ללמד ולראות את התופעה החברתית המופלאה הזאת של כפרים משגשגים ופור-חים, שאנשיהם חיים תוך שיתוף ומנסים להגשים בחייהם אידיאלים חברתיים שקיימים בעולם מיום היות האדם החושב, אידיאלים שהעסיקו את הנביאים שלנו ומעסיקים את הוגי הדעות עד היום הזה, אידיאלים של חברה צודקת ויפה.

לעתים לא מעטות, כשאני משוחחת עם אורחים מחוץ-לארץ הבאים ללמוד את הקיבוץ ולהכירו, אני משדלת להמעט את התפעלותם, להראות גם כשי-לונות, בלבט לבטים ולהאפיר מעט את הצבעים הוו-רדים שהם מציינים בהם את הקיבוץ. עם זאת עדים אנו לתופעה, שבמשך כל שנות קיומה מותקף הקיבוץ ומותקף המושב בשטחים שונים. כל מי שיעבור על העתונות והפרידיקה בארץ יכול לאסוף תילי-חילים של ביקורת. רבים האנשים, הרחוקים מן התנועה הקיבוצית, שבהיותם בין זדים התגאו בקיבוץ ובמושב כיצירה המובהקת ביותר של ארץ-ישראל המתחדשת, ובהיותם בארץ מיהרו ליידות אבן ולשמוח על כל כשלונו או התלבטות.

ועל מה לא ביקרו את הקיבוץ? ביקרוהו כי הוא עני מדי — כשהיה עני; ביקרוהו על החינוך המוסדי והאנומורמי שהוא נותן לילדיו; ביקרוהו על אהבה חפשית והגבלת זכויות הפרט; ביקרוהו כשהיה נאמן לעקרונותיו וסירב להעסיק פועלים שכירים, ודאי יש חברים נכבדים שזוכרים כי האשימו את התנועה הקיבוצית שהיא מתנכרת לעלייה ולצרכי העולים. ומבקרים אותו עכשיו, כשיש משקים שלצערי מעסיקים עבודה שכירה, על שהוא חי מניצול עבודת אחרים.

יש חוגים בארץ הזאת שענים צרה בעובדה שה-קיבוץ מצליח ומשגשג, ושכיום יש לנו אפשרות הן לספק את צרכיה ההתיישבותיים והבטחוניים של הארץ והן להקנות לבנינו ולחברינו השכלה ותרבות, שהרי כבר "וכינו" לשמוע את חברי התנועה הקיבוצית מות-קפים בטלוויזיה הישראלית כפרזיטים. אין אני רוצה מעל במה נכבדה להיכנס בפולמוס. אומר רק משפט אחד,

מכל וכל את עצם הרעיון של חקיקה מיוחדת לעניין תנועת המושבים, לעניין המושב. אני חושב שהמושב הוא יציר ייחודי במדינת ישראל ובארץ-ישראל, ואומר בהזדמנות זו, שכולנו גאים ומתפארים בתנועת ההתיישבות בכללותה, ובפרט בהתיישבות העובדת של תנועתנו - איגוד המושבים שלנו ותנועת הקיבוץ הדתי. ובאמת, אם יש דבר-מה ייחודי ומיוחד במדינה, בארץ-ישראל, שאין לו אח ורע בשום מקום אחר בעולם, מן הדין שגם בחקיקה ייחד לו חוק מיוחד, או חקיקה מיוחדת אשר יסדירו את השאלות בעניינים המיוחדים לצורה מיוחדת זו של חיים, היא צורת ההתיישבות, שהיא לתפארת המדינה.

אני גם רוצה להגיד לכם שאני בדעה, ואולי מוטב כי אומר זאת תחילה בנוסח שלילי: אינני שותף לדעה האומרת שדין חבר מושב כדן תושב העיר, ושזה נוגד את הדמוקרטיה, או חופש הפרט אם מאפשרים למושב - השאלה היא איך, ובכך אגע בהמשך דברי - לשמור על צורת חיים, על אורח חיים, על דרך חיים מיוחדת במסגרת המושב. לכן אני מקבל את העקרון שמצא ביטוי בחוק, שיש להסדיר באמצעות חקיקה את האפשרות והיכולת של המושב לשמור על אורח חייו המיוחד.

חיים קורפו (גח"ל):

מה לגבי מתיישב דתי במושב חילוני?

יהודה בן-מאיר (מפד"ל):

מיד אגע גם בשאלה זאת.

בהזדמנות זו רצוני להביע גם את דעתי, בנוגע לסעיף על אורח חיים דתי ולומר שאין אני מבין על מה יצא הקצף. אני רואה בזה דבר שלא לעניין, וכוונתי להתנגדות הגדולה ולעקפה הגדולה לגבי הסעיף המדבר על אורח חיים. כי ממה נפשך? לדידכם, אלה המתנגדים לעצם העקרון של הוצאת חבר מושב מכל סיבה שהיא - אתכם אני מבין, והתנגדותכם היא לא רק לנושא זה. אני יכול להבין דעה קיצונית, כזו שביטא כאן חבר-הכנסת אברמוב באמרו, כי מושב אינו רשאי לשלול את זכותו של אדם לאדמתו ולביתו, ואם אותו חבר מושב עבר עבירה כלשהי, יישפט בבתי-הדין של המדינה, אך אי-אפשר להוציא אותו מביתו ומאדמתו. מי שנוקט עמדה כזאת - אותו אני מבין.

אך אינני מבין את דעתם של אלה - ואני רואה זאת כדעה מסוכנת מאוד, שעומדות מאחוריה סיבות לגמרי לא רלבנטיות ומניעים לא ענייניים - הסבורים שבגלל סיבות שונות אפשר להוציא אדם ממושב, אולם הקצף יוצא דווקא על זה שאדם החי במושב, שכל כולו קיים ונוצר כדי לשמור על אורח חיים מסויים, אורח חיים דתי, ואותו אדם מפר בפרהסיה את אורח החיים הזה, וכאשר מאפשרים למושב להוציא אדם כזה מתוכו - דווקא כאן טוענים שזוהו הרס הדמוקרטיה ושזה נוגד את עקרון זכויות הפרט. לדעתי אין בטיעון זה משום הגינות אינטלקטואלית. אם אי-אפשר להוציא אדם מן המושב על כל סיבה שהיא - בבקשה. אבל אם אנחנו קובעים שאפשר להוציא אותו על דברים מסויים, הרי נכון יהיה לתת את האפשרות הזאת גם כאשר אותו אדם, בכל התנהגותו במושב, שולל את היסודות ואורח החיים שלמענם הוקם המושב.

חיים קורפו (גח"ל):

ומה במקרה הפוך?

רואה אני זכות לכנסת שהיא באה לדון בחוק, שתפקידו הוא הכרה והגנה מסויימת על הקיבוץ והמושב. ורבים הטוענים: מה לחוק ולצורת חיים זאת? כוחם של הקיבוץ והמושב הרי בהיותם גופים וולונטריים. האדם הוא הבוחר את דרך חייו, וכשהוא הכריע בדבר הצטרפותו לקיבוץ או מושב, הרי מרצון, ורק מרצון, הוא מקבל עליו זכויות וחובות.

שהרי ראו מה מופלא הוא כוחה של האסיפה הכללית של הקיבוץ והחלטותיה - עוד גיוס של חברים לקטיף פרי, כדי שהתפוחים לא יישרו מן העץ, עוד עול נוסף בעבודה, וקליטה של חבורת נערים, הקמת ענף חדש ושליחת בן או חבר לקבל השכלה גבוהה ועוד. ולפרקים, כשהשגה החקלאית היתה ברובה והשמים היטיבו לנו והמטעים הניבו יכולים גדולים והמאמץ שהשקיעו עובדי הכותנה נשא פרי - יש לפרקים החלטה על קניית מקררים לחלק מן החברים. זה כוחו של כלל המחליט בעצמו על חובותיו וזכויותיו. ואם יש הרואה כאן לגבי משהו ביטול חופש הפרט, הרי לדידי רצונך הפרטי שהנך מבטל לפעמים בגלל טובת הכלל, מתוך הכרה שלך וולונטרית, וזהו אולי הביטוי המובהק ביותר לחופש הפרט, החופש לוותר לפעמים על זכויותיו. אך יש מקרים שגם הקיבוץ זקוק להגנת החוק. אנו תאים מבודדים, שיתופיים, בתוך חברה שונה מאתנו, ולפרקים חייב הקיבוץ להגן על עצמו ולהתדיין גם עם אנשים שהיו קודם חברים בו. בדיון הקדמון שהיה בכנסת היו בין המבקרים שתבעו זכויות לעזוב קיבוץ. שמחה אני לומר שברית התנועה הקיבוצית כולה החליטה לפני כשנתיים על תקנון לעוזבים, ועתה חבר העוזב קיבוץ ניתנים לו האמצעים להתחיל את חיו החדשים בכבוד.

כוחו של הקיבוץ שידע לקבוע מערכת של חוקים פנימיים המופעלים בלי אמצעי כפייה, אך בדיונים של הקיבוץ עם החוץ זקוק הוא לחוק.

אין חוק שבעולם שיוכל לחייב אנשים להצטרף לקיבוץ ולמושב. זוהי בחירתם שלהם, כאנשים חפשיים, את דרך חייהם שלהם, אך חייב להיות בארץ חוק שיגן על הקיבוץ ועל המושב.

אסיים את דברי בהצעה להעביר את החוק לוועדה, ואראה לעצמי זכות בדיון בוועדה להעיר הערות בסעיפים מסויימים, אך חשוב הוא החוק, ואני מקווה שנוכה עוד בכנסת הזאת לסיים את תהליך חקיקתו, ומי יתן וההתיישבות בארץ תתרחב ותשגשג ותמשיך להיות למופת ולדרך לרבים.

היו"ר מ. זר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת יהודה בן-מאיר, ואחריו לחבר-הכנסת צבי גרשון.

יהודה בן-מאיר (מפד"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. סיעת המפד"ל החליטה לתמוך בהעברת חוק זה לוועדה בקריאה ראשונה. עם זה רצוני לבטא כאן, באישורה של הסיעה, דעת מיעוט בתוך הסיעה, וחשוב עוד יותר - מיעוט המבטא חלק לא מבוטל של חברינו במשקים שלנו, במושבי המועל המזרחי, שיש להם הסתייגויות מהותיות לגבי החוק הזה.

רצוני להקדים ולומר, שאינני שותף לדעתו הקיצונית של חבר-הכנסת אברמוב ולדעתם של אלה השוללים

חוברת י"ד, ישיבה רס"א
— חוק האיגוד השיתופי (בן-מאיר) —

פורת, מתפתח ויכול לדאוג לעצמו — צריך שיהיה לו איזה סיכוי בעולם להגיד לחבר נלווה: אנחנו עומים עכשיו בזכות עצמנו, ואין לך זכות הצבעה. אבל זה בלתי-אפשרי. כתוב כאן שכעבור עשר שנים רשאים לבקש שינוי בתקנון בשתי החלטות מיוחדות, ושפירושן רוב של 75%, שלושה רבעים מן הקולות ובהפרש זמן של שנה אחת ביניהן. וכתוב פה דבר נוסף שהוא מעבר לכל הגיון וסבירות: לא נתקבלה הצעת החלטה, אם בהצבעה הראשונה ואם בשנייה, לא תובא לדיון שנית בטרם עברו עשר שנים נוספות. פירוש הדבר שצריך לכנס אסיפה כללית ולקבל $\frac{3}{4}$ מן הקולות, רוב מיוחד של 75%. אבל זה לא מספיק. כעבור עוד שנה צריך שוב לכנס אסיפה, ושוב לערוך הצבעה ושוב לקבל 75%. ואם בהצבעה השנייה ההצעה חסר קול אחד, לא תלילה לרוב, אלא חסר קול אחד לאותם 75%, אחרי שבהצבעה הראשונה יכולה היתה ההחלטה לקבל 80% וכעבור שנה חסר קול אחד — אזי כתוב: אם בהצבעה ראשונה או שנייה זה נכשל — לא תובא ההצעה שנית לדיון לפני האסיפה הכללית בטרם עברו עשר שנים נוספות! עשר שנים נוספות! כלומר, אם היה חסר קול אחד לאותו רוב מיוחד בפעם השנייה, אם מישו היה חולה ולא בא — האם אפשר להצביע שוב כעבור שנה או שנתים? לא. כעבור עשר שנים. פירוש אין טעם אפילו להתחיל להעלות שוב את העניין. פירוש הדבר ש"חבר נלווה" זהו דבר קבוע. למעשה אין כל אפשרות וכל סיכוי סביר למושב להגיד: איננו רוצים אותו "חבר נלווה" עם רבע מן הקולות שהוא מחזיק וכל ההשפעה הפוטנציאלית שלו. ואנחנו הרי מאמינים שהחוק בא גם למקרה ההפוך, אילו הכל היה בסדר, לא היה צריך בכלל חוק. אבל החוק הוא למקרה החריג. אנחנו בטוחים שב-99% מן המקרים המדיניות של איגוד המושבים היא לטובת העניין. אבל יכול גם להיות שאין זה כך, ואז זהו פתח ללחצים והשפעות שאי-אפשר לעמוד בהם.

אז זהו זכות מרחיקה-לכת של "חבר נלווה", שהוא יכול לעכב החלטה פלוגית שנתקבלה באסיפה ברוב של לפחות 75%, והואיל ו"החבר הנלווה" עצמו מחזיק ברבע מן הקולות — פירוש הדבר שכל החלטה, אפילו כל חברי המושב הצביעו בעדה, ללא יוצא מן הכלל, רשאי חבר נלווה לבטלה אם הוא אינו רוצה בה. פירוש של דבר שרשאים כמה אנשים בעלי הדהות מפלגתית, השייכים למנגנון מפלגתי, לבטל את ההחלטה, לפנות לוועדה מיוחדת, ואם יוכיחו שם שזה נוגד את מטרותיו של "החבר הנלווה" — אפשר לבטל כליל את ההחלטה.

אני רוצה להגיד לגבי החוק הזה: אם אנחנו מקבלים את העקרון שיש צורך להסדיר את זכות המושב לשמור על אורח חייו, אז לדעתי, בנושא זה של "חבר נלווה" שהוא מקור התסיסה גם במושבים אנחנו חייבים ללכת בחומרה שבהומרה של שמירה על כללי הדמוקרטיה, ואני מציע את הנקודה העיקרית: החמרה גם בזכויות הרוב במושב עצמו בשאלה: לפי אילו סעיפים ובאילו נתנים ופרוצדורה אפשר להוציא חבר. אזי נוכל להגיד שאכן יש דמוקרטיה, אכן יש צדק. כי אני אומר: חברי המושב מחליטים, אבל צריך להוציא בכלל מן החוק את הסעיף הזה שלדעתי אינו לכבוד התנועה ההתיישבותית, אינו לכבוד החקיקה במדינת ישראל ואינו לכבוד הצדק, ואם יש, כפי שאמר כאן חברי כנסת רבים, כבוד לתנועה ההתיישבותית, ואם

יהודה בן-מאיר (מפד"ל):

עם זאת, אם כי יש לי שורה ארוכה של הסתייגויות מהותיות, ולא אוכל במסגרת הזמן העומד לרשותי להתייחס לכל 357 סעיפי החוק, רצוני להתעכב על הסתייגות אחת מרכזית, אשר אני ידע ששותפים לה חברים רבים במושבים שלנו. מפני שאם מקבלים את העקרון, ואני מקבל אותו, שצריך לאפשר למושב לשמור על אורח חייו, כאן חייבים אנו בצורה כפולה ומכופלת לשמור על זכויות הפרט והידידות היחיד, והידידות אמור בשני מקרים.

ראשית כל, גם כאשר אנו נותנים זכות להוציא אדם ממושב יש לסייג אותה בצורה ברורה, ולדעתי עוד רבה הדרך. גם אריסטו דיבר על רודנות של הרוב, ואם זה הדמוקטיה היא צורה של שלטון הרוב, הרי מצויים אנו לשמור על זכויות המיעוט. לדעתי הליקוי המרכזי, המכפר והמחפה על כל יתרונות החוק, מצוי בסעיף 49(א) המדבר על "חבר נלווה". זאת אני שולל בתכלית השלילה. זכותם של חברי המושבים לקבוע את אורח חייהם; זכותם של חברי המושבים — בהסתייגות חזקה מאוד ובגבולות בטוחים — אפילו להוציא אדם ממושב, דבר שלגמרי איננו קל, כי פירוש הדבר להוציא אותו מביתו ומאדמתו. אני מבין שבמקרים מסוימים אין ברירה, אחרת אי-אפשר לשמור על ייחודו ועל אורח חייו של המושב. זאת צריכה להיות זכותם של חברי המושב ולא של גורם אחר.

אולם בא החוק וקובע מושג ששמו "חבר נלווה", ואנחנו יודעים מה פירוש הדבר. הכוונה לתנועות המושבים, ואני חוזר ואומר: גם לנו יש מושבים, גם לנו יש תנועה שאנחנו מתגאים בה, גם לנו יש איגוד מושבים, ואנחנו יודעים שאיגוד מושבים, תנועת מושבים — אין שלא נקרא ליצור זה — זה גוף מפלגתי ביסודו ובמהותו. כך הוא חייב להיות, משום שהמושבים קשורים למפלגות, ומפלגה בישראל מגלמת בתוכה כוח עצום — כוח פוליטי, כוח כלכלי, כוח התיישבותי, ולדעתי אין זה מן העניין לחזק את כוחן של המפלגות. אני חושב שאין עוד מדינה אחרת בעולם שיש בה למפלגות פוליטיות כוח כה רב, מעבר לכוח הנמצא בכנסת. כאן באים וקובעים "חבר נלווה" עם זכויות כאלה, שבאמת אפשר יהיה להוציא חבר ממושב בצורה שעוברת כל מחשבה הגיונית וסבירה.

אני יכול אולי להסכים לכך, שיש להעניק מעמד כזה לתנועה ההתיישבותית לגבי מושבים צעירים, כי בהיותה תנועה מיישבת אולי צריך לתת לה, לתקופה מסוימת, אלו שהן זכויות, אם כי אני יודע שבסופו של דבר זה נותן כוח רב למפלגות ולעסקנים במפלגות. ואם כי הדבר מאוד מרחיק לכת, אולי היה מקום לעשות זאת לגבי השכלים ההתחלתיים של המושב. אבל בחוק המונח לפנינו אין לזה גבול. מה כתוב כאן בסעיף 49(א)? תקנונה של אגודה יכול להודות כי תאגיד פלוגי וכו' יהיה "חבר נלווה". מה זכויותיו של חבר נלווה? כפוף לחוק הזה — זכויותיו של חבר נלווה כקבוע בתקנון. בלתי-מוגבלות הזכויות הללו. ומה שח"מור עוד יותר? מה האפשרויות של המושב לקבוע שאיננו רוצה עוד אותו "חבר נלווה"? אני הייתי אומר שכעבור עשר שנים לקימו של מושב, באופן אוטומטי פגה זכותו של חבר נלווה, אלא אם כן המושב קובע שהוא רוצה להמשיך בחברותו של "חבר הנלווה". אבל בוודאי אפשר להגיד שאם כעבור עשר שנים המושב

שאנחנו יודעים לערוך — גם אתה יודע. זוהי דמות התנועה הקיבוצית; זוהי דמות התנועה המושבית.

אינני רוצה להתווכח אפילו עם חברי הכנסת בדר. חברי הכנסת בדר אמר לי פעם בדידות: אל תתרגש כשאני מדבר על הקיבוץ ואל תיקח את זה ברצינות. אני מוכרח להגיד שזה היה בשיחה פרטית. לשבחו של חברי הכנסת בדר ייאמר שאני מתווכח אתו לא אישית, אלא על דעות. אני רק מדגיש שכך נרשמו דבריו ב"דברי הכנסת" — כפי שיציטטתי.

האם זוהי האמת ההיסטורית, כפי שחברי הכנסת בדר למד אותה מן הימים שהוא היה מרקסיסט, עד שהגיע נהנח? יגידו כל חברי הכנסת, לרבות חבריו: האם זוהי האמת?

כתוב: יהללך זר ולא פיד. גם משום כך, וגם משום שנאמר פה משהו, דברי שבח על הקיבוץ והתנועה הקיבוצית, אינני רוצה לדבר על הקיבוץ, אבל אני בהחלט רוצה לדבר על המושב. מבחינת מאסות, מבחינת כמויות — אילו דברים ערכיים נוצרו עוד מאז קום המדינה, שהם רציניים כל כך וחשובים בעיצוב החברה הישראלית כדוגמת המושב? וזה בזכות המושבים הצעירים שקמו. מי שטוען שכך קרה מפני שהמשטרה הביאה אותם למושב מן האניה, ובזכות המשטרה הם הקימו ישובים כאלה — יבושם לו. אינני מכיר הרבה יצירות מפורסמות כמו המושבים החדשים בארץ. נזכור מה היה החומר האנושי שבא לשם, ומה שאנחנו רואים שם היום מבחינה משקית וחברתית.

לסיכום הנקודה הזאת אני רוצה להגיד שאני מודה למבקרים רק על דבר אחד: שגם חברי הכנסת בדר וגם אחרים כרכו פה יחד את הקיבוץ ואת המושב. אני גאה בשותפות הזאת, אפילו יש בינינו חילוקי דעות, ואפילו משהו העתונותי שסכסך בין השניים. יש חילוקי דעות גם בין קיבוצים לבין עצמם. אבל יש לנו גם שותפות גורל. לכן אני מודה על כך שהכניסו אותנו בשק אחד.

ההתיישבות העובדת, המושב והקיבוץ זכו וזוכים להערכה לפי מקומם במפת הארץ, ולא כפי שמתארים אותם על דפי "הארץ". הם זוכים להערכה לפי משקלם בכלכלה, בעיצוב החברה, בבטחון, בחינוך הנוער. כל התיאורים הניתנים על דפי העתונות ובנאומו הסתה, אפילו של אנשים נכבדים מאוד — לא יצליחו לשנות את התמונה המציאותית מפני שאפשר לצלמה — זו יצירה חיה וקיימת.

אני מקווה שבכל זאת התברר תוך דיון סוער למדי שחוק הכרזת הווא, אפילו להתארגנות וולונטרית כמו הקיבוץ והמושב. אין הדברים עומדים בסתירה זה לזה. אנשים מתארגנים אמנם באופן וולונטרי, אולם לפי דעתי אין בכלל אפשרות לחיות גם בהתארגנות וולונטרית בלי חוק. השאלה שיכולה לעמוד היא: איזה חוק? אני מוכרח להגיד שהקשבת היטב לאנשים שאני מאוד מעריך אותם מבחינה אינטלקטואלית ואינני יכול בכלל להבין אותם כשהם אומרים: מוטב החוק המנדטורי. בחוק המנדטורי יש דברים שאבד עליהם הכלל לגבי הקיבוץ, יש גם דברים שהם כמעט פראיים. יש למשל סעיף האומר שאם אדם נעשה לגמרי נכה, לא צריך בכלל לדאוג לו. אז לפי חוק כזה אנחנו צריכים לחיות? ולעומת זה איננו יכולים בכלל לחיות בלי חוק.

אנחנו חושבים, ואני בוודאי חושב, שאין כאן חלילה עניין של פרזיטיזם או בית-סוהר, שהתנועה היא מכוונת — הבה ניתן אמון בה ובחברים, וניתן להם להסדיר את העניינים ויחלצו הם עצמם על דרך חייהם ואות חיהם.

היו"ר מ. זר:

רשות הדיבור לחברי הכנסת צבי גרשוני, ואחריו לחברי הכנסת אברהם זילברברג, אחרון הנואמים בדיון זה.

צבי גרשוני (המערך, עבודה-מפ"ס):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הנושא שהועלה בכנסת — ונדמה לי שזו הפעם השלישית שאנחנו דנים בו במושב זה — חוק האיגוד השיטופי, הוא למעשה הנושא של הנושא שהוא ההתיישבות העובדת. עסקנו בו בכנסת, וגם בעתונות לפני הדיון בכנסת, ותוך הדיון נוס בנסת עצמה — בקיבוץ ובמושב בעיקר. אין לי חלילה טענות לרוב האנשים שהשתתפו בדיון והביעו את הערכתם גם למושב וגם לקיבוץ, בהתאם למשקלם בחיים הישראליים. אבל היו מחוץ לכנסת וגם בתוך הכנסת כמה אנשים שאני חושב כי זכאים הם לתשובה המתאימה. אני רוצה לבחור לי, לדברי תשובה, רק אדם אחד, את חברי הכנסת יוחנן בדר, שאני מעריך אותו מאוד ודווקא בגלל זה אני בוחר בו. אפילו ביקשתי ממנו שיהיה נוכח, והוא הבטיח לי לעשות זאת. אבל אני מקווה שהוא הרגיש כי גם היום הגדיש את הסאה ועזב את המליאה. אני מתייחס לדברי, שעל ציטוטם ביקש את סליחת היושב-ראש — גם אני מבקש את סליחת היושב-ראש, ואני מוסר אפילו מזמני המוגבל למען ישמעו החברים היושבים כאן "פנינים", אינני יודע אם הם יתארו לעצמם שדברים כאלה באמת נשמעו בכנסת ולא היתה פה תגובה.

ובכן, חברי הכנסת בדר — והוא ידע טוב שלי, כמו של רבים כאן, אבל בדעתי הוא נשאר תקוע במאה אחת — אמר: "אין הוולונטריות בקיבוצים ובמושבים? בומן התורכים לא היתה לחלוץ ברירה אלא ללכת למקום היחיד שבו עזרו הקרנות הלאומיות". ואחר כך: "דוע שלקיבוצים כמעט שלא היתה כניסה, לא וולונטרית ולא בלתי-וולונטרית. כלפי הרשות — אנחנו זוכים את הסיסמה "מן האניה אל הכפר", ואותו ליווי עולים למושבים בעזרת המשטרה. בני הקיבוצים והמושב הפכים אוטומטית לחברים. איזו כניסה וולונטרית יש כאן?" זוהי דמות הקיבוץ והמושב בעיני חברי הכנסת בדר, נציגה של "חירות".

הוא אמר דברים "מדויקים" גם על התנועות. שמעו-נא את דברי חברי הכנסת בדר על התנועות: "סימן אופייני אחר — ייצוג על-ידי הילוד או על-ידי התנועה הקיבוצית או על-ידי התנועה המושבית של הקיבוץ או המושב. הם רשאים לייצג את המושב או הקיבוץ לפני הרשות, לפני תנועות אחרות ולפני מוסדות ציבור. הם ולא היחידות הנמוכות עצמן. זהו פיאודליזם אופייני ביותר שצץ על רקע השאיפה להשתלטות, והאם אפשר בכלל להשתחרר מעול אותם לורדים ואתן תנועות — אתם כבר יודעים". כך, חברי הכנסת, אתם כבר יודעים. כך, חברי הכנסת הבחורים — "חירות", אתם כבר יודעים. כך, חברי הכנסת בגין — שמרבה בומן האחרון לבקר בקיבוצים וזוכה שם לקבלות-פנים כפי

נלווה" במושבים כך, שזו תהיה דרך ההדרכה הנכונה, שזו תהיה העצה הנכונה, העזרה הדרושה, ונסיר את הפחדים.

אין צורך להגשים במידת התועלת שיכול להביא החוק. החוק לא יבנה שום מושב; החוק לא יבנה שום קיבוץ; אם אתם רוצים לדעת את הקשיים שאנו חיים בהם — אנו נספר לכם אותם טוב יותר מכל העיתונאים הזריזים. אז מה, המסקנה, האם זה מפחיד אותנו? האם לאורך כל הדרך שעברנו לא היו לנו קשיים? והאם למרות הקשיים לא הצענו להישגים? אין גם צורך להגשים בתיאור הפחדים לגבי הוצאת חברים. כמה אנשים שגורקו מן הקיבוצים ומן המושבים מסתובבים בלי לחם?

צריך להבטיח גם את עצמאות המתיישב וגם את זכויות הפרט, גם כאשר הוא חי בתוך היחידה, וגם כאשר הוא עוזב אותה.

אני מקווה שהכנסת תבחר ועדה מיוחדת לטיפול בחוק זה — כי ועדה העוסקת בעניינים אחרים לא תוכל לעמוד בעבודה כה מסועפת — ובוועדה זו נדבר בינינו בדיאלוג אינטלקטואלי טהור יותר, חברי יותר, מתוך דאגה לפאר שיצרנו תוך מאמץ כביר בארץ הזאת — ההתיישבות העובדת. על-ידי חוק מתאים שיתקבל בקריאה שנייה ושלישית אני מקווה שנגזור את האמון, גם של המתיישב וגם של הציבור.

היו"ר מ. זר:

רשות הדיבור לחבר הכנסת זילברברג.

אברהם זילברברג (המערך, עבודה—מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. לזכותו של שר העבודה אומר בתחילת דברי, כי פעמיים הביא את חוק האיגוד השיתופי, ופעמיים הביא אותו בצורה שבה הוא מבין אותו, וביטא דעת רבים מאלה המחייבים את החוק. אני זוקף לזכותו הבאת החוק פעמיים לקריאה ראשונה. עצם העובדה שהיתה לנו אפשרות לשמוע דברי הערכה, מפי חברי כנסת מסיעות שונות, להתיישבות — לקיבוץ ולמושב —, אנו מעריכים אותה. לא בכל פעם יש לנו הזדמנות לשמוע דברים כל כך חשובים על ההתיישבות, כפי ששמענו בדיון הפעם.

ועם זאת, יש דעות שונות, והדבר הוא לגיטימי. יש מי שמחייב את החוק יותר, ויש מי שמחייב אותו פחות. אך היום אין מעבירים את החוק בכנסת אלא רק בקריאה ראשונה. תהיה ועדה של חברי כנסת ובה נוכל לברר את הדברים שהועלו בעת הדיון, ויש דברים המחייבים ברור כזה.

אני יכול להתווכח כאן על דעות שהושמעו מחוץ למסגרת החוק. מה שקשור בסעיפי החוק, נדון בו בוועדה.

חבר הכנסת אברמוב, שכולנו מכבדים אותו, הביע כמה דעות בדיון בחוק זה, שאני מרשה לעצמי לחלוק עליהן. עצם הבסיס של נאומי לא היה רק בסיס משפטי. הבסיס לנאומי היתה הנחת היסוד שההתיישבות בארץ קמה על-ידי מפלגות. ואם הוא יוצא מתוך הנחה שההתיישבות קמה או הוקמה על-ידי מפלגות, הרי שכל אלה שהקימו את ההתיישבות הם "פוליטרוקים", וכל אלה שעסקו בהקמת ההתיישבות הם קבילני-משנה. ועל בסיס זה הוא בנה את הבניין כולו וכנס לזיוכוח על סעיפי החוק.

אני רוצה להגיד מה ידוע לי ומה אני רוצה בקשר לחוק. לגבי הקיבוץ — אני רוצה שכל העניינים הנוגעים לחיים הפנימיים של הקיבוץ יוסדרו על-ידי התקנון הפנימי. אני מקווה שכך זה יהיה ושהתנועה הקיבוצית תתמוך בעמדה זו. הדבר יצריך כמובן כמה חוקים בתוך המוצע. החוק מטעם המדינה צריך רק לקבוע שהמדינה מסכימה שאם אנשים רוצים לחיות כך — הם יכולים לחיות בהתאם לרצונם. זו זכותם. מי שנמצא בקיבוץ, או שיחיה בהתאם למקובל בחיים הקיבוציים או שילך. ואם לא ילך מרצון, מוטב אפילו להעזיב אותו. אישית אני אומר שאינני רוצה שחוק המדינה יתערב בכלל בעניינים הפנימיים של הקיבוץ. הוא צריך להיות ריק לאשר את רצון החברה הקיבוצית לחיות לפי כלליה. אבל בכל זאת הקיבוץ זקוק לחוק בשביל להסדיר את העניינים שלו עם החוק, עם מוסדות חוק, עם אנשים מן החוק, גם עם אלה שעוזבים אותו, גם עם סתם אנשים שיש לקיבוץ קשרים איתם. אין אפשר לחיות בלי חוק? מדוע נהיה במצב שכאשר איזה עניין מגיע לידי שופט, הוא יגיד: אני צריך לדון בעניין רק לפי שיקול דעתי, כי החוק אינו מורה לי כיצד לנהוג בנדון?

אינני יודע בדיוק מה המצב לגבי המושב. אני מקווה שגם לגבי המושב יגיעו לכך שהחיים הפנימיים יוסדרו על-ידי התקנון.

כאשר עושים התיישבות המונית, אין זה יכול להיות בדיוק כמו בקיבוץ. יכול להיות שאילו היינו זוכים להתיישבות המונית קיבוצית, היינו גם כן זקוקים בתקופת היצירה הראשונית ליותר עזרה מצד החוק. ולכן אל תזלזלו בעובדה שאפילו התארגנות וולונטרית נזקקת לעזרת החוק.

ואולם עלי לקבוע שהרגישות של חברים מסויימים בכנסת לגבי הבטחת עצמאותו של המתיישב וזכותו של הפרט היא בהחלט רגישה לגיטימית. אמנם מצד חברי כנסת מסויימים היא היתה מופרזת מדי. אני מכיר ומוקיר את חבר הכנסת אברמוב, ואני בטוח שהכוונות שלו הן של אדם בעל מחשבה וליברל אמיתי. אני יכול להבין אותו בנקודה מסויימת — גם אני אינני מקבל את הסעיף בחוק האומה, שעיניו בעניין חבר נלווה אפשר לעשות רק פעם בעשר שנים; גם לפי דעתי זה לא בסדר. אבל מכאן ועד לכל ההגדרות ששמענו המרחק הוא גדול למדי. הרי אפשר גם לתקן סעיפים ודברים מסויימים תוך פעולת הוועדה. בשביל זה יש קריאה שנייה ושלישית.

אני רוצה לשאול: כאשר באו המדריכים, רובם מתוך המושבים הוותיקים, מיעוטם — טובי הבנים של הקיבוצים, לפי קריאתו של בן-גוריון — האם הם היו "חבר נלווה" או לא? מבחינה מהותית הם היו "חבר נלווה".

שניאור זלמן אברמוב (גח"ל):

מבחינה חוקית הם לא היו חברים נלווים. חברים נלווים מסוג זה שאתה מזכיר — הלוואי שירבו כמותם.

צבי גרשני (המערך, עבודה—מפ"ם):

הלוואי שירבו כמותם בהדרכה. ויש פה גושפנקה חוקית למה שעשו מדריכים וזה מלקלקל לך את התמונה. אני אומר לך, חבר הכנסת אברמוב, בכל מידת החברות והנכונות להבין אותך: נשכח ונטפל בעניין "חבר

של תנועת המושבים. יש אלפי משפחות בהתיישבות — הדבר פתוח לעיני כל ישראל — המקיימות את המשק על-ידי עבודת המשפחה. יש סטיות. נכון, בכל זאת עברו 50 שנה מאז נוסד המושב הראשון. בכל זאת יש אווירה מסוימת בארצנו ויש הנדבקים באווירה זאת. אנשי תנועת המושבים באים לישבים אלה ומטפלים בבעיה. אם משהו אינו מקיים אצלנו תר"ג המצוות, אין זה נימוק שצריך להעלות בוויכוח בכנסת. זהו איננו הכלל בהתיישבות. אלה הם היוצאים מן הכלל.

מר שורש היה חבר הכנסת במשך 12 שנה. הוא חזר למשק ומנהל אותו יחד עם ילדיו. הוא אמר לי שהדבר כואב לו. הוא אמר שיש לו הערכה לחבר הכנסת אברמוב. זה כואב לאנשים. מדוע לעשות זאת? מה זה תורם? ולבסוף מזמין אותנו חבר הכנסת אברמוב ללכת לאו"ם ולדאוג שם על איזו מגילה חתמונו ולשאל מהם עצות. אנחנו נלך לאו"ם? אם נלך לשם והם יהיו הפוסקים שלנו, הם יפסקו כמה הלכות בעוד מספר עניינים בתחום זכויות האדם. מה מסוכן שחם יתערבו כאן בארץ? אם כן, אתה צריך להוביל אותנו לאו"ם כדי לשמוע חוות דעתם לגבי זכויות האדם אצלנו? האם זה המקום בשביל לנו, האם זו הכתובת? משום כך אמרתי שאינני מסכים עם זה.

אני מצטער שחבר הכנסת שמואל תמיר אינו נמצא עכשיו באולם, כי יותר נוח לי להתייחס לדבריו כשהוא נוכח באולם. הוא יושב בוועדת הכלכלה, ודאית. כיצד נכנס התיק שלו בעניין "אוטוקרס" "להריון" ומתעבה מיום ליום, והנה גולד השבוע נפל, בלי רוח חיים. הוא יכול לומר שגולד משהו, ואני אומר שזה נפל, בלי רוח חיים. כל החקירה שלו בוועדת הכלכלה היתה בכיוון אחד — הופיע אדם שהקים מפעל ביזמה הפרטית הטהור — רה והקדושה ושפשט את הרגל, וחבר הכנסת תמיר חקר אותו מדוע לא בדק, היכן היתה הממשלה, מדוע הממ"ש שלה נתנה שהעניינים יתנהלו כך. הוא חקר כל הזמן בעוד שנגיד בנק ישראל אמר בוועדת הכלכלה שכספי הפיתוח מובטחים, ומר שובינסקי אמר בפירוש שלא היה גות' לממשלה לבקר יותר, כי הוא יום פרטי. וכאן מדובר על התיישבות שהושקעו בה מאות מיליונים. בישוב רגיל של מאה או שמונים משפחות התקציב הבסיסי של הסוכנות הוא שני מיליון לירות, תקציב הביסוס — שני מיליון לירות נוספים, תקציב הפיתוח — שוב שני מיליון לירות. וכאן אמרו: כלום המתיישבים ירדעים לנהל את העניין הזה? אם מתייחסים לישוב בינוני, רק המחזור השנתי הוא עניין של שלושה מיליון לירות, ויכול לקרות שהמושב יפשוט רגל. אומר לך, חבר הכנסת בדר, איך מושב יכול לפשוט רגל.

יוחנן בדר (גח"ל):
זה פשוט מאוד.

אברהם זילברברג (המערך, עבודה-מפ"ם):
כן, זה מאוד פשוט, ובמיוחד בעזרתך האדיבה. אני רוצה לומר לך, חבר הכנסת בדר, שהמושב מורכב ממאת יחידות, וכל אחד שם הוא פרט. נניח שבא אליך פרט ואומר לך שהוא שייך לאגודה מסוימת והוא נכנס לאגודה בצורה וולונטרית, הוא חבר באותה אגודה ויש לו כל הזכויות כחבר אגודה. כאשר מדובר בלקיחה מן האגודה הוא משתמש בזכויות, בעוד שכאשר מדובר בהחזרת התוצרת או החובות הוא כבר אומר שהוא פרט, שהוא חפשי והוא משתמש בוולונטריות שלו. במצב זה איך

חבר הכנסת אברמוב, כולנו יושבים בכנסת כחברי מפלגות. כל אחד מאתנו הוא חבר מפלגה. ואין זה משנה אם חבר כנסת זה הוא ממפלגה גדולה וחבר כנסת זה הוא ממפלגה קטנה. גם אם משהו יקים רשימה של בלתי-מפלגתיים ויצליח להשיג קולות ולהיכנס לכנסת, טימן הוא שידע לארגן את רשימתו, שהוא קורא לה "רשימת בלתי-מפלגתיים". הוא יהיה ככל חבר כנסת אחר. לכן אל נולול בכך. הציבור מסתכל עלינו. אל ניטול לעצמנו רשות לזלזל איש ברעהו.

חבר הכנסת אברמוב, אם הוא חושב שמפלגה קטנה זוכה לדבר בצורה שהוא דיבר על מפלגה גדולה, כל הכבוד לו. אני מוחל על הכבוד הזה ומוכן להישאר במפלגה גדולה.

פעם ברוסיה בנינו בניין מקרה. היינו קבוצת חיילים בשטח, ולא היה לנו מה לעשות. עמדנו ליד הוולגה ובנינו מגדל של קרח. האקלים היה מותאם. הכפור היה חזק. בנינו מגדל יוצא מן הכלל, אבל כאשר זרחה השמש כל המגדל נמס, וכולם ראו שאין לו ערך.

הבניין שאתה בנית, חבר הכנסת אברמוב, מתאים לאקלים שאנו חיים בו כיום בארץ. אבל אינני יכול להס" כים ואינני יכול לקבל בניין זה. אני חושב שההתיישבות שהוקמה בארץ הוקמה על-ידי אישים חשובים ובראשם ראש הממשלה המנוח לוי אשכול. אני יודע כמה מאמצים השקיעו אישים אלה וגייסו לעזרה את מיטב אנשי ההתיישבות בארץ כדי להקים את מאות המושבים בארץ. התיישבות זו היא אחד המפעלים המפוארים והחשובים בארץ אחרי צה"ל.

מהי תנועת המושבים? בחוץ-לארץ שואלים: לאן נוסע איכר? — לשוק. מהו שוק? באים אלף איכרים ועושים שוק. 20,000 המתיישבים הקימו את תנועת המושבים. מי יושב כיום במזכירות תנועת המושבים? שם יושבים חברים מכל אזורי הארץ. מכל העדות ומכל ההון. גים. חלה מהפכה בתנועת המושבים. דור ההמשך, הדור השני — בלי הפגנות ובלי הפיכות חצר — קיבל לידיו מה שאתה קורא שלטון, ומה שאני קורא שירות. הלוואי והיינו מגיעים לכך בחוגים רבים בארץ.

שני אחים עלו לישראל באותו יום. האחד הלך להתיישבות, והשני הלך למקום אחר. הבה ניכנס לביתו של האח שהלך להתיישבות, ונראה כיצד הוא חי, כיצד חיה משפחתו, כיצד הוא מתחנך את ילדיו, אילו ערכים הוא מקנה להם, נתבונן כיצד נראה "בית-הסוהר" שלו, כפי שניסה משהו לתאר כאן. והבה נראה את האח השני, כיצד הוא חי. את ילדיו נפגוש בהפגנות למיניהן.

אני הצטערתי שחבר הכנסת בדר אמר שהוא למד את ההתיישבות — והוא הביא איטטות חשובות — מה צגה; אני מתחשב את חבר הכנסת בדר, אבל הצטערתי לשמוע שההצגה "ביקור הגברת הזקנה" היא אשר שימ" שה לו בית-הספר ללימוד ההתיישבות בארץ. ייכנס חבר הכנסת בדר להתיישבות, ייכנס למושבים ולקבוצים ולבתי המתיישבים הם פתוחים. הם אינם סגורים. יבוא ויראה כיצד חיים שם.

חבר הכנסת אברמוב, אתה הזכרת לנו את המצוות שאנו מצווים על-ידי מקימי ההתיישבות, אליעזר יפה ואחרים, על עזרה הדדית ועל עבודה עצמית. אמרת בין היתר: כבר מזמן לא שמענו שתנועת המושבים דואגת לקיום העקרון של העבודה העצמית במושבים. אני רוצה לומר לך שהעבודה העצמית היא אחד העקרונות היסודיים

המושב, פרק הקיבוץ ופרק המושב השיתופי. לגבי שלושה פרקים אלה לא זו בלבד שהיוזמה באה מצד הקיבוץ, מצד המושב השיתופי ומצד המושב, אלא שאין בחוק זה שום סעיף שלא נדון יחד עם האנשים החיים צורת חיים זו. ובכן, לא משטר מפלגתי, לא הממשלה, לא המפלגות, אלא הנציגויות הנבחרות של שלושה זרמים אלה ביקשו מממשלת ישראל הגנה של החוק על החופש שלהם, על זכותם לחיות את חייהם כפי שהם מבינים זאת. או מה הדיבורים המפוצצים האלה? מה החרפות הזאת? אני מבין שיש בוודאי הבדל רעיוני ביני לבין חברי-הכנסת אברמוב, לא רק בין חבר הקואופרטיב לבינו. מי שגורס כי הקואופרציה באה רק כדי לפתור חיים כלכליים גרידא, רק כדאיות כלכלית — זה דבר אחר. אולם מה לעשות, חבר-הכנסת אברמוב, שיש בארץ 324 מושבי עובדים ובתוכם 122,000 איש אשר אינם רואים בחייהם הקואופרטיביים רק סיבה כלכלית? זו בושה? זה רע למדינה? זה רע לחברה? אם חבר קיבוץ חי בקיבוץ לא רק כדי לפתור את חייו הכלכליים, אלא משום שאינו רוצה לנצל את הזולת, אני מוידא את הכובע. ואם החבר הזה בא אל המחוקק ומבקש הגנת המחוקק לחופש שלו, ליכולתו לחיות לפי רוחו, אנתנו נראה בזה רק דבר כלכלי? מי שהש-תמש בסופרלטיבים של מגילות או"ם, או מגילות גנוזות, או מוצגים גנוזים וחשופים — הוא כנראה ניסה לגנוז מחשבה יסודית אחרת, לא זו שדיבר עליה.

אכן צדקו חברי הכנסת, וזאת הדגישו כולם, שרכשנו לנו את המוניטין הבין-לאומי שיצא לקואופרציה הישראלית אשר הצליחה לשגשג ולפתח צורות שונות של קואופרציה המשמשות דוגמה לארצות רבות בעולם. מדוע? משום שזה נובע מן המבנה המיוחד של הקואופרציה שלנו. יש קואופרטיבים במדינות שונות, אני יודע שחבר-הכנסת אברמוב יודע זאת, במשטר הרכושני בארצות-הברית יש מדינות שיש בהן קואופרטיבים עצומים לשיווק, והם דומים. כדאיות כלכלית, יעילות — כל הכבוד, מדוע יש לנו מוניטין ומדוע אנתנו משמשים דוגמה? משום שהמבנה שלנו מיוחד במינו. כאשר אתם באים עכשיו להתנגד לחוק המוצע אתם מתנגדים למבנה המיוחד.

יוחנן בדר (גח"ל):

כמה קיבוצים שם?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

חברי כנסת נכבדים, יותד מ-75% מכלל 1890 האגודות. מתוך 1890 האגודות 75% הן חברות באגודות מרכזיות. המבנה הזה הצליח ללוות את פעולות האגודות הראשוניות לאורך כל דרכי פעולתן ותרם רבות לגיושן החברתי ולשגשוגן הכלכלי. יש "ברית סיוע", "ברית הסיוע" המוכרת בהצעת החוק היא המינוח המשפטי לאגודה המרכזית. 75% מתוך כל האגודות שייכות לאגודה המרכזית והמונח המשפטי הוא "ברית סיוע".

יוחנן בדר (גח"ל):

אם זה כל כך טוב...

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

הביקורת שהושמעה על-ידי כמה מחברי הכנסת נגד "ברית הסיוע" הוא נסיון לערער למעשה את עצם המבנה הקיים של התנועה הקואופרטיבית. בנויכות החרף שהיה בכל הסעיפים עברה כחוט השני הדעה הנוגדת את מהות הקואופרציה בישראל. אני כמובן אינני כופר בזכותם של חברי הכנסת להיאבק על דעות שונות, אבל לשם כך

יכולה האגודה להחזיק מעמד? זה מזכיר לי את הסיפור על אלמנה שהתחתנה באופן חפשי ביותר, אבל היא רוצה להישאר אלמנה אחרי החתונה, וכשמדובר על גירושין, על זה היא בכלל לא מוכנה לדבר, רק אלמנה. ברגע שמישהו נכנס למושב מרצונו הטוב, הרי שחתם על חוזה, והחוזה מחייב אותו, כי כך זה בכל עיסקה. ובכן גניח שפרט זה, שאכן רוצה לקיים את החוזה, בא ומבקש עזרה ממך כמחוקק וכחבר כנסת. הוא מבקש שתעזור לו להתקיים כפרט. מה הוא אשם שהרוב הוא בדעתו? האם בגלל זה מגיע עונש לאותו פרט?

אני אומר שצריך לשמור על הפרט כאשר הוא במי-עוט, אבל יש לשמור על הפרט במושב גם כשהוא עם הרוב. הרי בסופו של דבר הוא פרט, אינך שומר כאן על רוב. כל אחד מן החברים הוא פרט.

אני מסכם את דברי. רבותי חברי הכנסת, אני מקבל ברוח טובה את כל ההערות ששמענו. אני מסכים גם למה שאמר חבר-הכנסת בן-מאיר. חבר-הכנסת בן-מאיר יודע שכאשר מתנהל ויכוח בענייני דת, היסוד הראשוני הוא אם מאמינים שיש אלוהים. ברגע שמאמינים בזה יכולים לנהל ויכוח על קריעת ים סוף ולומר אם קריעת ים סוף היתה דבר מובן מאליו. ובכן, כאשר מקיימים אנו את הוויכוח בנושא זה, היסוד הוא אם אנתנו מאמינים בהת-יישבות הזאת, בצורת חיים זו, ואם אנו רוצים שהיא תימשך. הבה נבוא אל פרט זה שבהרבה מקרים הוא הרוב, ועל הסעיפים נתווכח.

כבוד היושב-ראש, אני יושב בוועדת הכלכלה ואני מכבד מאוד את הוועדה ואת היושב-ראש שלה. עם זה אני יודע שיש עומס בעבודה.

יעקב נחושתן (גח"ל):

איפה, אין עומס.

אברהם זילברברג (המערך, עבודה-מפ"ם):

אם רוצים אנו לקדם את העניין ולא להגיע לקריאה ראשונה בפעם שלישית צריכים להוסיב ועדה מיוחדת שהחברים בה יעסקו רק בחוק זה ויעבירו את החוק, שציבור כל כך גדול זקוק לו.

יעקב נחושתן (גח"ל):

יצא עכשיו המרצע מן השק.

היו"ר מ. זר:

רשות הדיבור לשר העבודה, לתשובה.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים. המתנגדים אשר תקפו את החוק המוצע בחריפות בלתי-רגילה, וכינוהו בשמות החרדיים ביותר, התעלמו משום מה מנקודה בסיסית אחת ויסודית, והיא שזה אחד החוקים המעטים במדינת ישראל שהיוזמה לגביו באה מצד הציבור החי את החיים הקואופרטיביים.

יוחנן בדר (גח"ל):

לא, אלה המזכירים הרוצים להשתלט...

ארי אנקוריון (המערך, עבודה-מפ"ם):

זאת עליה. אלה סתם דיבורים זולים.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

חוק זה נוגע לחייהם של יותר מ-700,000 נפש ביש-ראל, והוויכוח נסב על שלושה פרקים מרכזיים: פרק

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

האם ביקשתי ממך לקיים משאל בתנועתך, כאשר אתה מביע את דעתך? אתה מביע דעה של חברי תנועתך.

חיים קורפו (גח"ל):

המושבים שייכים רק לך?

מנחם ידיד (גח"ל):

החוק נוגע למושבים ולא לתנועת המושבים.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

חבר הכנסת הנכבד, חוק זה אינו חדש, ומסיבות פרלמנטריות, ולא תנועתיות, הוא התעכב עד עכשיו. מאז הונחה הצעת החוק על שולחן הממשלה ועד היום התיקיים במושבים בחירות לפחות ארבע-חמש פעמים, והנושא הזה לא ירד מסדר-היום של המושבים. אתה מדבר כאילו דגים על כך בפעם הראשונה.

לא אתעכב על כמה סעיפים שלגביהם היו לחברי הכנסת השגות, שעל חלק מהן אני בהחלט רואה אפשרות להמשיך ולהתדיין בוועדה. יש כמה סעיפים כאלה, אינני רואה צורך למנות אותם, נתידין על כך בוועדה. ייתכן שאפשר להכניס שינוי פה ושם. אני מודה שהבעיה של אורח חיים היא בעיה סבוכה. בצד הזכות המוכרת שיש לכל חברה מאורגנת שדרכה מבוססת על חיים קואופרטיביים מלאים, להחנות את ההשתייכות אליה בקבלת התחייבויות אישיות ולא רק בעניינים בעלי אופי חמרי ומשפטי, אלא גם בעניינים שבאורח חיים, בצד זה קיים גם הסכך של פירוש המונח אורח חיים.

הדילמה שתעמוד לפני הוועדה תהיה למצוא גושחה מתאימה להבטחת זכויותיו של חבר מושב ששינה את השקפותיו ואת אורח חייו. זוהי דילמה שעמדו עליה חברי הכנסת צדוק וגם חברי כנסת אחרים, ועל השגותיהם נקיים דיון בוועדה.

כנסת נכבדה. הצעת חוק האיגוד השיתופי כוללת 357 סעיפים. ההתנגדות להצעה היא למעשה למספר מצומצם של סעיפים הכלולים בה. הוועדה שתטפל בה צעה חזקה עליה שתבחן אותה מכל האספקטים, הכלכליים והחברתיים, המייחדים אותה. אני מרשה לעצמי להציע לאותם חברי הכנסת המעוררים על סעיפים ספריים בהצעה להגיש את הסתייגויותיהם והשגותיהם לוועדה, ואני מזמין אותם להצביע בעד העברת החוק לוועדה הכלכלה.

היו"ר מ. זר:

אנו עוברים להצבעה.

שמואל תמיר (המרכז החפשי)

תקנון הכנסת הוא חד-משמעי: הוא אומר שענייני האיגוד השיתופי הם בתחום טיפולה של ועדת הכלכלה.

צבי גרשוני (המערך, עבודה-מפ"ם):

ועדת הכנסת תחליט על כך.

היו"ר מ. זר:

לפנינו שתי הצעות: האחת — להחזיר את הצעת החוק לממשלה, והשנייה — להעביר את הצעת החוק לוועדה.

להשתמש במושגים של מגילות או"ם וזכויות אדם — כאן המרחק גדול יותר. יחסי הגומלין בין הקואופרטיב הבודד לבין "ברית הסיוע" הוא יחס אורגני משלים ומלכד, הוא מסגרת של אחריות כוללת ובלעדיו אין לתאר ולהבין את מהותה המיוחדת של הקואופרציה הישראלית. ולמעשה מבוססת מדיניות הקואופרציה של הממשלה על עידוד ההצטרפות לגופים מרכזיים. אנחנו מעוניינים בפירוש שתהיה "ברית סיוע", שקואופרטיבים קטנים יהיו שייכים לאגודות מרכזיות. איננו מכריחים אותם, אבל מעודדים אותם. במשך כל שנות קיומה של הקואופרציה נשמר עקרון הוולונטריות גם לגבי הצטרפות לאגודה מרכזית או לפרישה ממנה. מעולם לא נכפתה ההצטרפות, ועצם העובדה ש-75% מן האגודות בארץ הן חברות באגודות מרכזיות היא הוכחה בדוקה כי מבנה זה הוא צורך חיוני פנימי בחיי הקואופרציה בארץ.

הוא הדין להחבר הנלווה. החוק הזה אינו יוצר זכויות של "חבר נלווה". החבר הנלווה — כל זכויותיו, שהן כיום רחבות, אינן ניתנות לביטול למעשה אלא בהסכמתו של החבר הנלווה. החבר הנלווה הוא למעשה הביטוי לזיקה האירגונית והרעיונית של אותו חלק של הקואופרציה הקשור בחבר זה, והביטוי לתפקידה של ההסתדרות בעצם הקמתם, ביסוסם וזיקתם של הקואופרטיבים המסוגלים אליה.

הסעיפים הדנים בתפקיד ובסמכויות של החבר הנלווה נותנים מצד אחד גושפנקה חוקית למציאות משפטית ומשקית קיימת, אך מצד שני מטילים עליו הגבלות במסגרת החוק וסייגים שאינם קיימים כיום. ההצעה באה למעשה לצמצם את זכויותיו של החבר הנלווה בכך שהיא מאפשרת לשר העבודה לבטל, להגביל, להתלות את זכויותיו, כולן או מקצתן, אם לדעתו השתמש החבר הנלווה בזכויותיו לרעת האגודה, או אם אין עוד צורך שיהיה באגודה חבר נלווה.

עם זאת לא תהיה לי התנגדות אם הוועדה, שתטפל בהצעת החוק, תגיע למסקנה כי יש לקצר את הליכי ההחלטה באגודה המבקשת לבטל או לצמצם את זכויותיו של החבר הנלווה. אם התקופה של 10 שנים נראית ארוכה מדי אפשר, לדעתי, לקבוע תקופה קצרה יותר; אך אין, לדעתי בשום אופן, ליצור מצבים אשר יערערו את עצם יחסי הגומלין שבין הקואופרטיבים לבין התנועה שייסדה וטיפחה אותם.

אני משבח את דברי חבר-הכנסת אברמוב, אשר היו מרכזיים. הוא למד את הבעיה, אבל כפי שאמרתי קודם לכן, חבר-הכנסת אברמוב הביא נימוקים להשקפה מנוגדת לרעיונות הקואופרטיבים הקיימים וחיים בארץ. הוא רואה לנגד עיניו קואופרטיבים בנוסח חלוצי רוצ'דייל המתקיימים בחברה רכושנית והמוניע שלהם הוא כלכלי בלבד. דעה זאת היא דעה לגטימית, אך היא איננה דעתם של חברי המושבים או של הרוב בתנועת המושבים.

חלק מן המתנגדים למק מושב העובדים מעוניין כנראה לעודד תהליכים הבאים להפוך את המושב למושך. ואילו הרוב של חברי המושבים מעוניינים לשמור על צורת חייהם. מדוע לא יבוא החוק לעזרתם? היזמה באה מהם, והממשלה רואה לעצמה זכות וחובה לתת גושפנקה חוקית לחופש שלהם לשמור על צורת חייהם.

חיים קורפו (גח"ל):

אולי תקיים משאל עם בין המושבים?

חוברת י"ד, ישיבה רס"א

— חוק האיגוד השיתופי (בדר, זה, ש. תמיר, שוסטק, אבנרי, לנדאו); חוק הספריות הציבוריות (זה, גריה) —

בנוגע לוועדה אליה תועבר הצעת החוק, או שלא הוצעה ועדה מסוימת, תקבע ועדת הכנסת את הוועדה אליה תועבר הצעת החוק. אני הלכתי לפי הנהוג, והנה מתברר שהדבר אמור בסעיף בתקנון. אני מבקש לאפשר לי לקיים את ההצבעה.

חיים לנדאו (גח"ל):

השר הציע להעביר את הצעת החוק לוועדה מסוימת.

שמואל תמיר (המרכז החפשי)
מדוע לא ועדת הכלכלה?

הי"ר מ. זר:

התקנון איננו מעדיף את השר על פני חברי כנסת אחרים.

חיים לנדאו (גח"ל):

ועדת הכנסת איננה יכולה לשנות הוראה מפורשת של התקנון.

הי"ר מ. זר:

ועדת הכנסת היא אשר תקבע זאת, וכך תנהג בהתאם לתקנון. אני מקווה שהיא תנהג בתבונה ולא תעבור על התקנון.

שמואל תמיר (המרכז החפשי):
התקנון קיים רק כאשר זה כדאי לרוב.

הי"ר מ. זר:

אני כיושב-ראש הישיבה אשתמש בסמכותי לפסוק בגדוך, והרצאה לערער על החלטתי — יוכל לערער עליה לפני ועדת הכנסת. אנו עובדים להצבעה. לפנינו שתי הצעות: האחת — להחזיר את הצעת החוק לממשלה; והשנייה — להעביר את הצעת החוק לוועדה שתקבע על-ידי ועדת הכנסת.

הצבעה

בעד ההצעה להחזיר את הצעת החוק לממשלה — 28

—

בעד ההצעה להעביר את הצעת החוק לוועדה שתקבע על-ידי ועדת הכנסת — 40

—

ההצעה להעביר את הצעת חוק האיגוד השי"תופי, תשל"ב-1971, לוועדה שתקבע על-ידי ועדת הכנסת נתקבלה.

ד. חוק הספריות הציבוריות, תשל"ב-1972 * (קריאה ראשונה)

סוף זוכים אנו לדון בו מחדש. לפני זמן-מה דיברנו כאן על המצוקה הכלכלית ועל קו העוני, והנה לפני עשר שנים, בכנס ספרנים, אמר שר החוץ שלנו, מר אבא אבן, כששימש כשר חינוך: "אין שוויון כלכלי וחברתי בלי שוויון בהזדמנות של קריאה ולימוד".

ואף הוא כיוון לדברי הגמרא במסכת גדרים (דף מ"א, א'), האומרת: "אין עני אלא בדעת". והרי ספר הקריאה והלימוד זה הוא השער לכל באי חכמה דעת.

יוחנן בדר (גח"ל):

שר העבודה הציע להעביר את הצעת החוק לוועדת הכלכלה.

הי"ר מ. זר:

לפי התקנון ולפי הנהוג שהשתרש בכנסת, כאשר יש חילוקי דעות לאיוו ועדה להעביר הצעת חוק — ופה נשמעו הצעות שונות בגדון — מועברת ההצעה לוועדת הכנסת, והיא אשר קובעת איוו ועדה תטפל בהצעת החוק.

שמואל תמיר (המרכז החפשי)

בסעיף 12 (א) לתקנון נאמר: "ואלו הן הוועדות הקבועות ותחומי ענייניהן: ", ובפסקה (3) נאמר: "ועדת הכלכלה: מסחר ותעשייה, אספקה וקיצוב, חקלאות ודיג, תחבורה על כל ענפיה, איגוד שיתופי...". בתקנות נאמר באורח חד-משמעי: "איגוד שיתופי". יושב כאן שר המשפטים והוא יכול לאשר את העובדה הזאת. הצעת החוק שאנו דנים בה היא הצעת חוק האיגוד השיתופי. אי-אפשר לומר שיש פה עניין מעורפל בקשר לשתי ועדות ושיוועדת הכנסת תחליט. כל נסיון לסטות מן התקנון הוא הפרת התקנון. השר הציע להעביר את הצעת החוק לוועדת הכלכלה, ויש לכבד זאת.

הי"ר מ. זר:

הצעתך מובנת לי, מה שקראת מהתקנון הוא נכון. הנהוג בניהול הישיבות עד כה — ואני הולך לפי הנהוג — הוא שכאשר היו עוררין או דעות שונות בשאלה איוו ועדה תטפל בנושא מסויים, נהגו להעביר את העניין לוועדת הכנסת, להחלטתה.

אליעזר שוסטק (המרכז החפשי):
זה חל על הצעות לסדר-היום.

הי"ר מ. זר:

לא. אני כיושב-ראש הישיבה קובע, שלפי הנהוג שנהגו עד כה...

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):
רק כאשר יש ספק לגבי הסמכויות.

הי"ר מ. זר:

מוכיר הכנסת — ואני מודה לו על עזרתו — מפנה אותי לסעיף 91 (א) לתקנון האומר: "החליטה הכנסת להעביר את הצעת החוק לוועדה, והיו הצעות שונות

הי"ר מ. זר:

אנו עוברים לסעיף ז' של סדר-היום: הצעת חוק הספריות הציבוריות, תשל"ב-1971, קריאה ראשונה. הדיון הוא אישי, במסגרת של עשר דקות. רשות הדיבור לחברי הכנסת גריה, ואחריו לחברי הכנסת הורביץ.

משה צבי גריה (מפד"ל):

כבוד היושב-ראש, אנשי כנסת נכבדים. חוק הספריות הציבוריות מתגלגל והולך משנת תשי"ב, והנה סוף

אבותינו סיפרו לנו, כי בשעה שעמדה קהילת סלוצק לדין עם באי-כוחן של ארבע הקהילות הראשיות, בריסק, הורודנא, וילנא ופינסק, שלא רצו להכניס את סלוצק במספר הקהילות הראשיות בעלות דעה מכרעת ב"ועד ארבע ארצות", זכתה קהילת סלוצק בדין על-ידי טענה, שהי' בסלוצק ש"ס שלמים יותר משיש בבריסק גמרות בחדות... (הרב ש. אסף ז"ל, באהלי יעקב, עמ' 7).

בשעות-חידוש נקטו ראשי הדורות אמצעים, שיהיו הספרים מצויים בכל קהילה של ישראל. בשלהי התקופה החמורה של גזירות ת"ח מצינו, כי לאור המצב המעורער, שמדפיסים חששו להשקיע הון בהדפסה שמא לא יהיה מספר מספיק של קונים, תיקן "ועד המדינה" בליטא: "להטיל על קהילות וישובים כמה גמרות יהיו מחויבים לקנות ויכופו הקהילות וישובים בכל מיני כפיות שיקיימו כפי אשר יושת עליהן".

ולעומת זה, כעבור עשרות בשנים, כשהיתה הרווחה וגתרבו דפוסים ומדפיסים, שומעים אנו דבריו של אחד מגדולי החסידות, רבי נחמן מברסלב ז"ל: "כי אמרו רבותינו ז"ל, על עתידה תורה תשתכח מישראל (שבת קל"ח, א). על כן מדפיסים ספרים הרבה וכל אחד קונה ספרים, כדי שיהיו ספרים ביד כל אחד, כדי שלא תשתכח תורה מישראל על-ידי ריבוי הספרים".

אצל אומות העולם היו הספריות נחלתם של מעמ' דות מיוחדים - מגורים, כנסיות ואוניברסיטאות. כך נמשך הדבר במשך תקופות ארוכות, ורק בדורות האחרונים נישנו הדברים לטובה.

ב-1850 נתקבל בבריטניה הגדולה חוק הספריות הציבוריות, שבו הורשו הרשויות המקומיות להקים ספר-יות, ואילו ב-1964 נתקבל החוק שבו חוייבו להקים ספר-יות ציבוריות בחוק הספריות החדש של גורביה, שנכנס לתקפו ב-1949, הוטלה חובה להקים ספריות ציבוריות וספריות לבתי-ספר. כל עיריה ומועצה כפרית וכל בית-ספר מחוייבים להקים ספריה.

בחוק שירותי הספריות, שקיבל הקונגרס האמריקני ב-1956, הוגדרה ממדת החוק לאפשר הקמת ספריות ציבוריות באזורים ובמחוזות הכפריים שאלהם ספריות מס-פיקות בהצעת החוק, שהוגשה ב-1949 בשבדיה, הוצע גם להקים ספריות בבתי-חולים ובבתי-סוהר, וכן הוצע לתת הענקות לספריות של הכנסיות. אולם כבר בחוק הספריות שנתקבל ב-1930 הוכרו ספריות כנסייתיות גדולות כספריות-פלך מרכזיות, וזכו בתמיכה המלאה של המדינה.

חידוש חשוב יש בחוק הספריות שנתקבל בבלגיה. הוא כולל בתוך הספריות הציבוריות, הראויות להיות מוכרות על-ידי המדינה, גם ספריות בלתי-תלויות המיוס-דות ומנוהלות על-ידי אנשים פרטיים, וגם הן זכאיות לקבל עזרה וסעד דרך המדינה, אלא שהדבר מותנה בתנאים מסויימים. התנאים הם שהן צריכות לשכון: (א) במ-קום מתאים; (ב) להיות בעלות מינימום של ספרים וקוראים; (ג) להיענות לכל דורש; (ד) לעמוד תחת פיקוח; (ה) להסתפק בתשלום מועט.

הואיל וראוי לנו ללמוד מהמתקנות שבאומות, נלך איפוא גם אהנו בדרך זו ונעניק זכות ספריה ציבורית לכל ספריה העומדת לרשות הציבור.

ספריות תורניות גדולות נמצאות בישיבות, וכן בכמה בתי-כנסת חשובים - כגון "ישרון" בירושלים - ורבים

וכבר אמר הגאון מקסטיליה, רבי יצחק קנפוטון ז"ל, בספרו "דרכי הגמרא": "אין חכמת החכם מגעת אלא עד מקום שספריו מגיעים". ומכיוון שיכולת הרכישה של הפרט מוגבלת היא, זירזו חכמינו ז"ל את ההשאלה של הספרים ואמרו: "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד - זה הכותב ספרים ומשאילם לאחרים" (מדרש שוחר-טוב, מהדורות בובר, מזמור ק"ו, ב).

רבי יהודה אבן-תיבון כותב בצוואתו לבנו רבי שמואל, שהיו לו ספרים יקרי-ערך: "ואל תימנע מלהש-איל ספרך למי שאין יכולת בידו לקנות ספר".

בתקופה מאוחרת יותר, לפי הצרכים הדוחקים והכ-רח המצב, הפכה הצדקה לחובה: לדעת הרא"ש חובה היא על האדם להשאיל ספריו, והסכים עם הדיין שהטיל קנס על מי שלא רצה להשאיל ספריו "מפני שהיה ביטול תורה בעיר מחמת חסרון ספרים בעיר".

ודעה זו הובאה להלכה על-ידי הרמ"א בחושן המש-פט, סימן רצ"ב, סעיף כ'.

חסידי אשכנז הפליגו בערך מצוות ההשאלה ואמרו: "המשאילים ספרים ללמוד תורה, חלקם כחלק הלומ'-דים" (ספר חסידים, מהדורת ויסטוצקי סי' תרע"א). וכמה מורשים הסיפור המובא ב"ספר חסידים": "אחד היו לו ספרים והיה משאילם כדי שילמדו בהם, והיה מצווה לבניו - היהרו, כשתהיה לכם קטטה עם בני-אדם, שלא תימנעו מלהשאיל ספרים לאותם שמתקוטטים עמכם (סי' תרע"א).

ורבינו ישראל איסרלין ז"ל, מגדולי הפוסקים, לא נתן רשות כניסה לישיבתו לאדם שסירב להשאיל ספריו לאחרים (לקט יושר ח"ב, עמ' 59).

מכל האמור יוצא שכל ספריה פרטית בישראל נעש-תה במידה מסויימת לספריה ציבורית. ועם זה נמצאת אצלנו הלכה קדומה, שהטילה חובה על הציבור לרכוש ספרים שיעמדו לרשות הציבור, והיו הספרים מצויים בבית-הכנסת ובבתי-המדרש, בפיקוח ציבורי של הגבאים או "חברת קניין ספרים".

ההלכה המפורשת היא בתוספתא (בבא בתרא פרק א'): "כופין בני העיר זה את זה לקנות להם תורה ונביאים". והוסיפו הפוסקים וכתבו: שהוא הדין בספרי תורה-שבעל-פה בימינו אנו, ובמגן-אברהם אורח-חיים, סי' ק"ג ס"ק א' נאמר: "עכשיו מחוייבים גם לקנות גמרות ללמוד בהן קטנים וגדולים".

בספר זכרונותיו של השופט היהודי, חבר בית-המש-פט העליון בארצות-הברית, פרינקפורטר, מסופר כי בת-שובה לשאלה, "היכן התחנכת?" אמר השופט הדגול: "התחנכתי בחופשות מבית-הספר בין כתליון של ספריות ציבוריות".

אצלנו זה לא חידוש. רוב הצעירים בתפוצות ישראל, קנו דעת בבתי-המדרש וב"שטיבלעך", שהספרים שבהם עמדו לרשות כל לומד ומעיין. הקדמנו, איפוא, את כל האומות בהקמת ספריות ציבוריות.

רכישת הספרים בימים ההם, ימי יוקר הספרים, היתה כרוכה בהוצאות כספיות ניכרות, וכמות הספרים שבקהילה העידה על איכותה. ריבוי הספרים שהועמדו לרשות הצי-בור הוכיח, שהקהילה היא בעלת רמה אינטלקטואלית תורנית גבוהה, וכבוד הקהילות נמדד גם לפי כמות הספ-רים שבהן.

ברם, קל יותר להדפיס ש"ס שלם מאשר לחנך גער היודע ללמוד דף גמרא. ובאותה שיחה שבה הפליג דבי נחמן מברסלב ז"ל בערך הדפסת הספרים, הוסיף והעיר: "כשאין לומדים — אין מועילים הספרים כלל", אולם לשם זה פועל משרד החינוך בדרכים אחרות, ובוודאי עד הוא לבעיית הזיקה של הנוער ללימוד לשמו, לא לשם ציונים ולא לשם תעודות-גמר.

לבסוף הערה מעשית לתועלת הקורא: ראוי הדבר שבספריות הציבוריות הכפריות יימצא קטלוג מכל הספריים המצויים במקום, גם ברשות האנשים הפרטיים, כדי שהמחפש ספר יוכל להיווכח שהספר נמצא במקומו, בכפרו, במושב, ולא יצטרך לנדוד ולחפש אותו במקום אחר.

כאן המקום להזכיר גם את הרעיון של קטלוג ארצי מאוחד, שעל-ידו יתאפשר לאתר כל ספר חשוב הנמצא אי שם במדינתנו.

עם ישראל כרת ברית אהבה עם הספר מאז היותו לעם, ולא עוד אלא שהספר הוא שעשאו לעם. בכל נדודיו היו ספריו ראש מאווייו. בה במידה שהוא שמר על הספרים — שמרו הספרים עליו.

נשמור על המסורת הנאה הזאת ונפארגה, יהי הספר מיישר ארחות חיינו, והיתה כל קריה בישראל — קריית ספר.

הי"ד י. נבון:

רשות ליבררי לחבר-הכנסת הורביץ, ואחריו לחבר-הכנסת גרוס.

יגאל הורביץ (הרשימה הממלכתית):

אדוני היושב-ראש, רבותי חברי הכנסת. חוק הספרייה הציבורית נוגע רק לתחום אחד ממה שאפשר לכנות "מצבו של הספר" — והספר המקורי במיוחד — בישראל". נדמה לי שלא אטעה אם אומר, כי לא מליאת הכנסת ולא ועדת החינוך של הכנסת לא נדרשו לנושא זה זמן רב מאוד.

רק עכשיו, ב-1972, נוגש משרד החינוך למלא אחר המלצת מנשר אונסק"ו משנת 1949, אשר קבע כי ספריות ציבוריות צריכות להיות מיוסדות ומנוהלות על-פי ז'וק מדינה. אבל טוב מאוחר מאשר לעולם לא.

עלינו לזכור כי החוק המוצע בא על רקע של משבר בקריאת הספרים והפצת הספרות המקורית בישראל. בשנת 1969 חלה ירידה תלולה במספר הספרים מתחום הספרות היפה שיצאו לאור בישראל. בשנות 1970 ו-1971 נמשכה ירידה תלולה זאת. פחות ופחות עותקים נמכרים ופחות ופחות ספרי מקור יוצאים לאור. זהו צד אחד של המשבר.

הצד השני הוא בתחום שירותי הספרייה בישראל. ב-123 מתוך 207 ספריות ביישובים עירוניים חסרים נתאים מינימליים, והן בנויות על אוספי ספרים ישנים. ב-129 כפרים בישראל אין כלל שירותי ספרים. יש פרטים בערים גדולות שבהם אין ספריות ציבוריות. בקצרה, אפשר לומר כי בישראל יש פחות מדי ספריות, פחות מדי ספרים בספריות הקיימות, ויותר מדי מקומות ישוב שבהם אין כלל שירותי השאלת ספרים.

על עובדות אלו יש להוסיף עוד שתיים. ראשית, רוב רובן של הספריות אינן יכולות ללמוד בסעיף 6(א) של הצעת החוק, המגדיר ספריה כמקום שבין כתליו אפשר

הנוקקים להן. וגם אם הרבים הם סוג מוגדר של חוקרים, מעינים ולומדים, זכאיות הן לתמיכה ולעידוד. יש ספריות של מועצות דתיות המכילות ספרות תורנית מגוונת, ספריים מתחומי היהדות שברוך כלל אינם מיוצגים בספריה העירונית, או אינם מופיעים שם בצורה מספקת, ויש לכלול ספריות אלו בחוק. בהתאם לכך אני מציע לתקן את ההגדרה בסעיף 1, ובמקום הנאמר כי ספריה ציבורית היא ספריה של רשות מקומית, ייאמר: והיא כל ספריה העומדת לרשות הציבור והוכרה לפי סעיף 2(ב).

קיים גם מוסד חשוב ששמו "מרכז לספריות תורניות בישראל", המטפל בהכשרת ספרנים, בקיטלוג של ספרות תורנית; הוא גם מפרסם מחקרים ביבליוגרפיים-תורניים — וראוי המרכז הזה לתמיכה ממשלתית ולעידוד פעולותיו.

בסעיף 6 יש להוסיף פיסקה (4) בדבר קיום ספריה ניידת באזור. ראוי להזכיר כאן, כי בחוק הספריות של נגמור, שנתקבל ב-1950, נאמר כי המדינה תישא בעול מחצית הוצאות התובלה של הספריות הניידות (ביבלי-בוסים) הקשורות בספריות הכפריות.

טוב הדבר שנאמר בפירוש בסעיף 9(4), כי השר רשאי להוציא הוראות בדבר רכישת ספרים עבריים מקוריים. הכרה הוא שיהיה תקן אשר יקבע חובת רכישת ספרים מקוריים.

ייתכן כי, נוסף על ההוראות הנ"ל, מוטב שהסיוע הממשלתי או המוניציפלי לא יתבטא רק במענק כספי, אלא גם במענק ספרים, ובדרך זאת יהיו מצויים בכל ספריה ציבורית ספרי-היסוד — תנ"ך ופירושים, משנה ותלמוד, מדרשי אגדה וספרי הגות, כמו ספר הכוזרי, רמב"ם וכו', וכן ספרי-עזר, כגון קונקורדנציה, אנציקלופדיה, מילונים וכו'.

ועוד תוספת ראוי להוסיף לסעיף 9(4): השר רשאי להוציא הוראות בדבר ספרים מזיקים, שלא יכיום מקומם בספריה, כגון ספרי המסיון, ספרי הסתה, ספרים הפוגעים בכבוד המדינה ואישיה, ספרות תועבה.

כאן המקום להזכיר, שכבר עמד אחד-העם על האב-חנה בין ספרים ל"ביטלנץ". הספריה צריכה איפוא לדאוג לפיתוח הטעם הטוב של הקורא, שלא יסתפק בקריאה גרידא אלא ילמד לעיין ולעמיק.

ראוי שבספריה הציבורית יפעלו מדריכים, שיכוונו את הקורא לספרים ולמקורות לא-ידועים. ויזכר כאן לטובה מייסדה ומנהלה של ספריית הרמב"ם בתל-אביב, הרב ראובן מרגליות ז"ל, שנעדר מאתנו לפני זמן-מה, והיה בעצמו ספריה חיה ומחבר ספרים מרובים, הדרך וכיוון כל באי שער הספריה הדרכה מאלפת ומרחיבת אופקים.

לא לשם קריאה מהנה גרידא באה הספריה לעולם, אלא גם לשם עיון ולשם לימוד. אל נהיה לעם העתון אלא נמשיך להיות עם הספר. גאים אנחנו על כמות הספרים הנדפסים והנרכשים בישראל, גאים אנו על שספריה היא סימן-היכר של בית ישראל.

הסופר הדגול ש"י עגנון ז"ל מתאר בחיבה והמייית לב בסיפורו "ש"ס של בית זקני" כיצד הגיעו הגמרות אחת אחת מבית-הדפוס לבית זקני, ונכרכו ברוב פאר והדר. באותם הימים היתה רכישת ש"ס לאו מילתא זוטרתא. והנה זכינו שבשנים האחרונות נדפסו בישראל כמה וכמה מהדורות של ש"סים ברבבות טפסים — וכולם נמכרו.

לעידוד תרגומם של ספרי-מופת משפות זרות. תקציב של 10,000 לירות לעידוד תרגומים הוא תקציב מבוטל. ויש בארץ ספריה נכבדה מאוד, מוסד ביאליק, שראוי היה שמשרד החינוך יושיט לה יד עוזרת ויוזמת כדי שתוכל לעמוד במעמסה הכבדה שנטלה על עצמה בשטח התרגום.

הייתי מוסיף כאן את הצורך לסייע בהוצאתם מחדש לאור של תרגומים ישנים לעברית של ספרים קלאסיים, שאולו מן השוק. ככמו כן הייתי מזכיר את ההתקפות בתחום ספרות הילדים המתורגמת. יש לעמוד על חוסר היענותם של משרדי החינוך והאוצר להיחלץ לעזרת המו"לים ולעזור בהפחתת מחירו של הספר המקורי. אבל אלה הם נושאים רחבים מאוד שאינם נוגעים ישירות לחוק המוצע היום.

שר החינוך החדה בתשובה לשאלתה שהגשתי לפני זמן-מה כי הוא שותף לדאגה מחמת מיעוט הקריאה, והקריאה של ספרות מקור במיוחד. לכן לא די בהצטרפות ליוזמת המו"לים ב"שבוע הספר" או בהוצאה חד-שנתית של קבצי סיפורים עבריים. נדמה לי שמשרד החינוך והתרבות עוסק אולי יותר מדי בתחומי תרבות שונים ופחות מדי בתחום החשוב מכל, הספר.

אני מקווה שחוק הספריות יהיה רק ראשית הדרך ורק תחילת הצעדים שמשרד החינוך עתיד לנקוט כדי לשפר את מצבו של הספר במדינת ישראל. אסור לו לפי עול על-פי המחשבה, הנכונה כשלעצמה, כי ככל שירבו לקונן על דעיכת הספר, הספר יישאר בחינת חי וקיים. התרבות הישראלית, יותר מכל תרבות אחרת במערב, זקוקה לכלים מסייעים מדי החוק ומדי תקציב המדינה. אני מקווה שוועדת החינוך והתרבות תקדיש עתה תשומת-לב לבעיה בבואה לזון בפרטי חוק זה.

הי"ר י. נבון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת גרוס, ואחריו לחבר-הכנסת דוד קורן.

שלמה יעקב גרוס (אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. שר החינוך והתרבות סקר בפתיח דבריו את תולדות הספריות הציבוריות במדינות שונות. הוא נקב בתאריכים שונים שבהם נתקבלו חוקים על ייסוד ספריות ציבוריות בארצות-הברית, אנגליה וכדומה. קשה לקבוע מתי נוסדה הספריה הציבורית הראשונה בעם ישראל. אולי יש רמזים לכך בהיסטוריה. אבל אני בטוח שהספריה הציבורית העתיקה ביותר היא הספריה של עם ישראל, אם היא נוסדה בתוקף חוק אם בלי חוק.

איננו יכולים לתאר לעצמנו לימוד התנ"ך בריציפות הדורות, או לימוד המשנה, ש"ס בבלי וירושלמי, היצירה הענקית הזאת שנוצרה בסורא, פומפדיא, נהרעדא, בלי ספריות. זה היה הרבה לפני המצאת המלאכת הדפוס, כא-שר כל הספרים נכתבו ביד. בודאי שבכל הישיבות הללו היו ספריות, כי אחרת אי-אפשר היה ללמוד את הש"ס ואת המשנה. הספרים נכתבו בכתיב יד, והם עברו מיד ליד. כי היו אלפי תלמידים שהגו בתנ"ך ובש"ס. חז"ל אומרים: לעולם לא פסקה ישיבה בישראל מאז אברהם אבינו.

היצירה הגדולה של ספרי "היד החזקה", משנה תורה להרמב"ם, לר' משה בן-מיימו, שכל פסקי ההלכה שלו מבוססים על ש"ס בבלי וירושלמי - כל היצירות הללו

לקרוא בספרים. אין בארץ אולמות קריאה צמודים לספריה, שיכלו בהם לקרוא אותם קוראים שאין התנאים מאפשרים להם לקרוא בביתם. עובדה שגילה: רוב הספריות מממשות את סעיף 7 בהצעת החוק וגובות תשלומים מן המשתמשים בשירותי הספריה, ובכך מונעות, אולי, את השימוש בהן ממעוטי יכולת.

ספריות ציבוריות - גם ברור של "הכריכה הרכה" - הן נכס תרבותי ראשון במעלה. ספריה היא המפוצה והשכלה ותרבות. היא גם מכשיר ראשון במעלה לעידוד תפוצתה של ספרות המקור. לצערי אין הספריות בישראל ממלאות כשורה את שני התפקידים הללו.

אינני מאמין שמשרד החינוך יכול היום לממן ספריות ציבוריות חיות לכל. אפשר לדרוש זאת מן ההסתדרות, שהיא, בספריות הציבוריות הרבות שלה, תתן שירותי חינוך, במקום להוציא לאור עלונים ללא דורש ובמקום לממן פעולות הסברה שאין בהן כבר צורך. אבל ממשרד החינוך אפשר לתבוע כי שירותי הספריה, לפחות בפרג-רים, בעיירות הפיתוח ובמושבי העולים יהיו שירותי חינוך. דבר זה אינו מופיע בחוק המוצע. מימון שירותי השאלה חינוך במקומות אלה הוא תובת משרד החינוך והתרבות - גם בתקציבו המקוצץ.

אני רואה בהצעת החוק דברים חשובים, כמו ההצעה שמשרד החינוך ישתתף בהקמת ספריות חדשות ובהחזקת ספריות קיימות, ואני ממתין לתקציב משרד החינוך כדי לראות כיצד יבוא חוק זה לידי ביטוי בהצעת התקציב. עם זאת הייתי רוצה להוסיף בנקודה זו כי בסעיף 2(ב) מוטב היה לכתוב, שהשר יכיר בכל ספריה של רשות מקומית ככספריה ציבורית. מוטב לספריות ההשאלה בישראל שכולן תהיינה כפופות לחוק וכולן תהיינה כפופות לזכויות ולחובות שיטיל עליהן החוק. הצימצום שב-סעיף 2(א) אינו נראה לי. רוחו של מינשר אונסק"ו משנת 1949 תובעת, כי כל ספריות ההשאלה בארץ, מלבד הספריות הפרטיות והאוניברסיטאיות, תהיינה נתונות לפיקוחו של משרד החינוך.

אדוני היושב-ראש. אם להשתמש במטבע לשון שטבע לא מזמן שר החינוך והתרבות, הייתי יכול לומר כי בתקציב משרד החינוך יש כמה כוסי שומן מיותרים. משרד החינוך מעניק מענקים ותמיכות למיני פרויקטים, שלא הוכיחו את עצמם ושיש להם ציבור דורשים לא-גדול. על משרד החינוך להציב לעצמו עקרונות כי העידוד לסופר לא צריך להיות באמצעות מענק לספר שטרם נכתב; העידוד צריך לבוא על-ידי הגברת התפוצה של הספר שכבר נכתב.

בסעיף 9 של הצעת החוק נאמר כי השר רשאי להתקין תקנות בדבר רכישת ספרים עבריים מקוריים. בנושא זה הגשתי הצעת חוק פרטית משלי, הבאה לקבוע בחוק את ההוראות הדרושות בדבר רכישת ספרים מקוריים על-ידי הספריות הציבוריות בארץ, ואני טבור כי חוק זה יהיה בעל תוקף רב יותר אם שר החינוך יכיר, מתוקף החוק, בכל הספריות הקיימות בארץ הנמצאות בקישים פרטיות והראויות לכך כספריות ציבוריות.

רבתי חברי הכנסת. הרדיו והטלוויזיה מתחרים על זמנו של הקורא הפוטנציאלי. שוק הספרים המקוריים בישראל מצומצם בהיקפו. ספרי המקור יקרים מן הספרות המיובאת, ורבים מן המשכילים בארץ מעדיפים לקרוא ספרות לועזית, מן הספרות המיובאת. נראה לי כי משרד החינוך אינו ער די צרכו לבעיה זו ואינו עושה דיו כדי לעזור לספר המקורי, ממש כשם שאינו עושה ולא כלום

בעברו של עמנו. אין לו ידיעות יסודיות בתפילה, בחגי ישראל ובהיסטוריה של עם ישראל. הוא יודע את ההיסטוריה של העמים, אבל אין לו ידיעות יסודיות בהיסטוריה של עם ישראל. אני חייב לומר שגם בין המבוגרים בעלי ההשכלה יש כאלה שאינם יודעים כמעט ולא כלום על חמישה חומשי תורה ועל הכתוב בהם. אינני מדבר על כך שאינם בקיאים בשולחן ערוך ובש"ס. אבל אינם בקיאים בתנ"ך. אני אומר זאת מתוך נסיון, אחרי פגישה עם אנשים כאלה.

אינני רוצה להגיד מה יש להכניס לספריות. אני רוצה להגיד מה אין להכניס לספריות. אין להכניס לספריות ספרות קלוקלת ודברי תועבה. יש להקפיד שספרים אלה ומעין אלה לא יכירם מקומם בספריות ציבוריות.

הספרן צריך להיות איש בעל השכלה, הכוללת ידע רב בספרות העתיקה שלנו על כל מה שהיא מקפלת בתוכה.

יש ספריות תורניות שאינן מקבלות תמיכה ראויה ממשרד החינוך והתרבות והן עושות עבודה חשובה. חסר להן תקציב. אני חושב שמחובתו של משרד החינוך לתמוך בספריות התורניות הללו.

חייב אני לומר שמשרד החינוך והתרבות הוציא בזמן האחרון כמה ספרי-עזר לתודעה היהודית. אלה הם ספרים יפים ומועילים, ביניהם לקסיקון על ענייני יהדות. אבל משום-מה, אינני יודע מדוע, משרד החינוך והתרבות ושר החינוך והתרבות אינם נותנים את הדעת על כתבי-עת פורנוגרפיים המופיעים עכשיו ברחוב. אינני יודע בדיוק מי ממונה על כך. לפי מיטב ידיעתי שר הפנים הוא הממונה על מתן רשיונות להוצאת כתבי-עת. אדוני שר החינוך והתרבות, גהמתי לראות השבוע כתבי-עת פורנוגרפיים חדשים. אני ידעתי עד עכשיו על קיומם של כתבי-עת אחד או שניים כאלה. ועכשיו יש מכול של כתבי-עת פורנוגרפיים. דבר זה נוגד את החוק.

שר-החינוך והתרבות י. אלון:
אני לא ראיתי כאלה.

שלמה יעקב גרוס (אגודת ישראל):

השר נוסע במכונית פרטית, במכונית של המשרד. אני נוסע באוטובוס. ליד תחנת האוטובוס יש דוכן עתון, והוא מוצג בכתבי-עת פורנוגרפיים. גם כשאני רוצה לראותם, אתה רואה אותם. אינני יודע מדוע אין מונעים זאת. אינני יודע מה התועלת בספריות ציבוריות אם הנוער רואה לפניו מכול כזה של פורנוגרפיה. אינני יודע אם אנחנו איננו המדינה השנייה אחרי דנמרק, המפיצה חומר פורנוגרפי בממדים כאלה. דבר זה הוא מחריד ממש. מדוע לא יטול שר החינוך יומה-למנוע תופעה זאת? כיצד אפשר לצפות שבני נוער יבואו לספריה לקרוא ספרים כאשר יש מבחר תועבה כזה? רק רדפי בצע מפצים בכתבי-עת אלה. מדוע לא נמנע זאת מהם? כבר דיברנו על כך פעמים רבות, ודבר לא נשתנה. דבר זה נוגד את החוק. בחוק נאמר שאין להוציא תמונות פורנוגרפיות. אבל אין מקפידים על ביצוע החוק. המשטרה ניסתה פעם או פעמיים להחרים חומר פורנוגרפי, אבל בית-המשפט שיחרר אותו, כי אי-אפשר היה להוכיח שתומך זה מוסיק או אינו מוסיק.

שר החינוך, כאחראי לחינוך בני הנוער, מדוע לא ימנע זאת? מדוע לא יציע לממשלה שתחליט כי שר הפנים לא יוציא רשיונות חדשים להפצת דברי תועבה?

עברו מאדן לאדן, מגלות לגלות. ודאי שאין אנו יכולים לתאר לעצמנו כי אפשר היה ללמוד בספרים של הרמב"ם בלי שהיו ספריות ציבוריות. כי יש הרבה פרשנים ונושאי כלים של הרמב"ם, וכל אחד ואחד היה חייב להשתמש במקורות ש"ס בבלי וירושלמי. ודאי שבכל ישיבה היו ספריות ציבוריות. וכאמור הספרים נכתבו אז בכתב יד.

היום, אחרי המצאת מלאכת הדפוס, ודאי שזה מקל מאוד שיש ספריות. במיוחד בזמן האחרון יש התפתחות גדולה בטכניקה של הדפוס. יש הרבה ספרים. אבל אם חושבים על העבר, משתוממים לראות כמה מפרשים יש לדמב"ם, לש"ס, וכל זה רק ממה שלמדו מספרים שהיו כתובים בכתב יד.

אדוני היושב-ראש, חושבני שאך טבעי הדבר שלעם הספר תהיה ספריה ציבורית בכל ישוב וכפר. אני בטוח שמספרם של מגרשי הספורט במדינת ישראל גדול לאין-ערך ממספר הספריות הציבוריות. אם כי אינני רוצה לקטרג ברגע זה על קיומם של מגרשי ספורט, אבל נדמה לי שהשיבותן של ספריות ציבוריות אינה נופלת מזו של מגרשי ספורט. לצערנו אנו יכולים לראות בבוקר איך בני הנוער ממהרים לקבל את עתון הספורט, מאחר שרוצים לדעת את התוצאות. בגלל זה ערים אנו לירידה גדולה בקריאת ספרים. אמנם אני אומר שאינני רוצה עכשיו לקטרג על הספורט, אבל זה משפיע. דרכם של בני הנוער להימשך יותר אחרי ספורט מאשר אחרי ספר. יש כמובן גם יוצאים מן הכלל. לפיכך יש לדאוג לכך שהספריה תהיה מקום משיכה.

קודם כל המבנה, הציוד הפנימי, התאורה, הסדר חייבים להיות כאלה שימשכו את בני הנוער. צריכות להיות גם שעות עבודה מתאימות. אני יודע שזה מחייב תקציב גדול. כאשר פותחים ספריה צריכים לדעת מראש לקראת מה הולכים. כי סתם לפתוח ספריה ציבורית כדי לעטר את הישוב - אין בזה טעם. והרי הדבר כרוך בתקציב גדול. צריכים לדאוג לכך שהספריה תהיה פתוחה, שיהיה ספרן שיידע מה להמציא לנוער.

חברי הכנסת, מה צריכה להכיל ספריה ציבורית ומה לא? זה נושא שקשה מאוד לדבר עליו. יש לי הרבה מה לומר עליו, אבל לא אגיד כל מה שאני צריך להגיד וכל מה שאני רוצה להגיד. אולם אלבא דכולנו צריכים להקפיד מאוד על תכנם של הספרים הנמצאים על מדפי הספריה. קודם כל צריכים להיות ספרי-היסוד, תנ"ך, מוסר. יש הרבה סיפורים, ספרי היסטוריה, שרוח מסורת ישראל מרחפת עליהם. אינני יודע אם יש בספריות שלנו חוץ מאשר בספריות תורניות, ספרי היסטוריה שיש בהם לחלוותיות של יהדות. אינני יודע מדוע לא נתקשר עם ספרים חיוניים מאוד, "נצח". הוצאת ספרים זו מוציאה ספרים חיוניים כמו "סיפורים היסטוריים שיש להם ערך רב לנוער. צריכים להתקשר גם עם מו"לים דתיים ולרכוש מהם ספרים בשביל הספריות הציבוריות, ספרים שיכולים להשפיע על הלך-הרוח והמחשבה של בני הנוער; להקנות להם ידיעות רבות-ערך בעברו הגדול של עמנו.

חברי הכנסת. השונא הגדול ביותר של עמנו, של בני הנוער ושל הציבור הרחב בתקופה זו, הוא העם-ארצות והבורות. היתה תקופה של השכלה בעם היהודי. באותה תקופה היו גם אפיקורסים. אינני יודע באיזו מידה יש היום אפיקורסים. אבל "עם ארצים" ובורים, לצערי הגדול, יש רבים. לעתים אתה נדהם כאשר אתה נפגש עם בחור צעיר, בעל השכלה רחבה, והוא חסר ידיעות אלמנטריות

אומר - את המושבים והקיבוצים אפשר לראות גם כרשויות מקומיות - שהרשויות המקומיות יחד עם המושבים והקיבוצים הקדישו קרוב ל-3 מיליון לירות, בעוד שהמשרד הקדיש פחות מאשר 700,000 לירות. אמנם התבשרנו שבשנת 1972 יקדיש משרד החינוך והתרבות 1,450,000 לירות, אבל אין בידינו, לשם השוואה, המספרים של הרשויות המקומיות והספריות הציבוריות האחרות לשנת 1972. נדמה לי שהממשלה מפגרת בעניין זה לא רק אחרי הצרכים, אלא גם אחרי ההשתתפות של מוסדות מוניציפליים, הנמצאים במצוקה כספית קשה מאוד. אני חושב שצריך לאמץ את העקרון של לירה מול לירה ושהשתתפות הזאת תהיה שותפות מלאה ושווה.

כמו כן צריך לעסוק בעידוד הקריאה. השר דיבר על נושא זה, ואינני חושב שצריך להרחיב את הדיבור על כך - תערוכות וכלי ישוב, בכל שכונה קהילתית, בכל מרכז, הקמת חוגי ספרות. בהתיישבות התנסינו בחוגי ספרות. הדבר פועל יפה מאוד, ורבים מתעניינים וקוראים. החוג מעודד קריאה, והקריאה מעודדת הצטרפות לחוגים.

דבר שחסר במידה בולטת הוא קריאה של קריינים נבחרים, הטובים שבקריינים, ברדיו ובטלוויזיה. יש פה ושם מעטים, אבל רישומם אינו ניכר, וגדמה לי שקריאה יפה, מוצלחת ובמהוקצעת של חומר ספרותי יש בה גם הבאה לידי כך שהקורא או המאזין יבין יותר ויתעורר לקרוא בעצמו.

נוסף על קריאה דרושה שיחה. ואני מדגיש: שיחה קצרה ולא הרצאה, כדי הרצאות נותנים לאנשים הבאים ללמוד ספרות. אבל אדם מן הישוב צריך לשמוע שיחה קצרה, משהו שיאיר את עיניו למען יקרא בספרים.

דבר חשוב, שכמעט לא נעשה בכלל, הוא הדרכת הורים בדבר קריאת ילדיהם. לפי תנועת ידו של השר אני מבין שהוא יכחיש את דברי ואשמח מאוד לכך.

(ש-ר-ה-ח-י-נ-ו-ה-ת-ר-ב-ו-ת י. אלון
ק-ר-א-ת-ב-י-נ-י-ם)

גם אני חושב שדברי ראויים לקהל רחב יותר, אבל אני מסתפק במועט המחזיק את המרובה.

ש-ר-ה-ח-י-נ-ו-ה-ת-ר-ב-ו-ת י. אלון:
כולם יושבים עכשיו בחדר הקריאה.

דוד קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):
הולכים לקרוא מהר ספרים כדי להעלות את האחת...

לבסוף רוצה אני לדבר על נושא של פיתוח ספריות, שגם אותו היינו צריכים ללמוד. הכנסנו, למשל, את שיטת המדפים הפתוחים, ושיטה זו מזמינה לקרוא, מסייעת ומעוררת יצרים שהם חשובים מאוד כדי לעודד אדם לקרוא. בכל ספריה ציבורית צריכה להיות פינה לקריאה. לרבים בארץ אין פינה שקטה לקריאה בביתם, וגורא לי שדבר זה חיוני מאוד לאור הרכב האוכלוסיה שלנו ומצב השיכון בארץ.

כמו כן צריך לטפל בספר. ספר שנמצא במצב של קריעה צריך להחזיר אותו למצב של קריאה, לכוון אותו או לקנות חדש. זה גם לא אסון. מחירו של ספר אינו כה גבוה בימינו.

דבר שצריך לשים בו דגש מיוחד הוא הכשרה מקצועית ואנושית-פדגוגית של הספרנים. אני זוכר כאור

יש לברך על יוזמת משרד החינוך לייסד ספריות ציבוריות בכל ישוב וישוב. אולם במקביל לכך חייב שר החינוך והתרבות לרסן ככל האפשר - ואני אומר לרסן, כי אני יודע שאי-אפשר לבער נגד זה לחלוטין - הפצת כתבי-עת פורנוגרפיים. כל רודף בצע, שיש לו תאוה להרוויח כסף, מוציא כתבי-עת פורנוגרפי. וככל שיש יותר חומר פורנוגרפי בכתב-העת, כך רבים יותר הקופצים עליו. רק אם נוכל למנוע הפצת ספרות פורנוגרפית נוכל למשוך את בני הנוער גם לספריות הציבוריות.

הי"ר י. נבון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת דוד קורן, ואחריו לחבר-הכנסת אליעזר.

דוד קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אינני נמנה עם אלה החושבים שכל פעולה תרבותית צריכה להיות ממוסדת. ככל שפעילויות תרבות ייעשו על-ידי הציבור באופן ולונטר, כן ייטב. אבל אני חושב שבעניין הספריות תעשה טוב המדינה אם תיכנס לעבי הקורה, תתרום תרומתה ותטח שכם ותעלה את רמת הספריות במדינה הראויה לציון. כי הספריה משלמה את שירותי החינוך והתרבות הן למבוגרים והן לילדים ולנוער, לסטודנטים ולשוחרי ספר, והם רבים בארץ הזאת. גם אלה הלומדים באוניברסיטאות, בבתי-ספר תיכוניים ובמכללות נזקקים לספר, ואינם יכולים להסתפק בהרצאות בלבד. בסופו של דבר המכשיר היסודי למדינה הוא הספר. גם ההרצאה באוניברסיטה מוליכה אל הספרים ויונקת מהם. לכן עניין הספריות הוא עניין חיוני ראשון במעלה.

בסקירת שר החינוך והתרבות שמענו נתונים על הר-גלי הקריאה של בני 18 ומעלה. ומתברר - דבר שדווח בהרגשת הציבור - שיש ירידה בקריאת ספרים. ב-1965 קראו 53.1% ספר אחד לחודש, ואילו ב-1969 יש ירידה ל-49.6%. אומרים ש-52% או 51% מהאוכלוסיה אינם קוראים אפילו ספר אחד בחודש. אני יודע שהסטטיסטיקה מעידה דאי על איזה דבר נכון, אבל תופעה זו של ירידה בקריאה היא תופעה ותיקה קצת יותר - בארץ לפחות, וגם בעם היהודי.

חבר-הכנסת נריה היא מובאה מדברי ש"י עגנון, ואני מביא מובאה אחרת מסיפור "עם כניסת היום" בקובץ "עד הנה" של ש"י עגנון: "בזמן שהיו ספרים נקראים היו ספרים נקדעים, ועכשיו שאין ספרים נקראים אין ספרים נקדעים...". הקטע הזה נכתב על אותו אדם שחיפש גליונות דפים, כדי לכסות את בתו למען לא יהיה לה קר, אבל בעקיפין הוא קובל על כך שאין קוראים ספרים. גם בסיפור אחר טוען עגנון שמר שריהולץ מחפש את העתון ולא קורא את הספר.

תופעה זו, שהקריאה היא בירידה, נכונה כנראה, ומאידך גיסא מדפיסים ספרים בכמויות של טונות ליום. אם כן, אינני יודע בדיוק איפה הסטטיסטיקה, מה כוחה ובורות ומה אמת בה. אולם אם יש תופעה כזאת של ירידה בקריאה, חובה על כולנו, ובראש וראשונה על משרד החינוך והתרבות, להיכנס לעול הזה ולטפח את עניין הקריאה.

בסקר שנעשה ב-1968 מצאנו שמשרד החינוך והתרבות הקדיש לספריות 680,000 לירות; הרשויות המ-קומיות, שאינן ידועות כעשירות ביותר, השקיעו 2,600,000 לירות; המושבים והקיבוצים - 370,000 לירות. הווה

במועצה צריכים להיות נציגים של ספריות גדולות וקטנות כאחד.

לכסוף רוצה אני, בקשר לסעיף 10, לאחל לשר שיימצא התקציבים המתאימים על-מנת לעמוד בצרכים הדרושים.

הי"ר י. נבון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אליעד.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. לכאורה אפשר היה לטעון מה האחרור הרב הזה בהבאת חוק בנושא קרוב כל כך לעם שלנו, אבל אין להתעלם מכך שספריות פועלות בישראל, אם כי לא בקצב ולא בממדים הדרושים. אבל הצעת חוק זו לא באה בזמנה כאשר, נדמה לי, לא מעטים המהדרהים, עקב כל התופעות של השנים האחרונות בקרב הנוער, בקרב הדור הצעיר, ושואלים לא פעם את עצמם: האם באמת אותו מקור חינוכי-השראתי, העיסוק שהיה לנו בשחר נעוריו, דהיינו קריאה מתמדת ועקבית, הייתי אומר אפילו קריאה להוטה של הספר העברי — האם באמת נושא זה איננו דובר עדי, אין בו כוח המשיכה שיוכל להלוך את צרכי, מאוויו ונטייתו של הנוער? אני מאמין שלא כן.

אני משוכנע שאנחנו נתונים לסכנה, בלי להכניס את ראשי לסכנה אחרת, נתונים לסכנה של תרבות הדיווח. ממדי הדיווח הם כל כך רבים ונרחבים שהם אינם מותירים זמן להתבדד, להחזיק ספר, לקרוא, ללמוד, להעמיק בנושא, ללמוד אותו לכל היקפו ועמקו ולחסיק מסקנות. ייתכן שאנחנו עדיין לא הגענו לאותם ממדים שהסכנה תהיה בולטת בהם, אותה סכנה של ראייה לא מעמיקה, לא מקיפה, לא שוקלת, דווקא בנושאים שהם חיוניים ואשר בהם תבטא תרבות, רמתו הסוציאלית, בעיותיו הפוליטיות וכל הקיום והקדימה של העם שלנו.

כבר דיברו כאן קודמי על הסטטיסטיקה המתארת איזו שהיא נטייה לירידה בקריאת ספרים. אינני מתיימר להיות בעל ידיעות בדוקות בקשר למצב זה, אבל ברשותכם אומר כמה מלים מנסיון מצומצם, בייחוד בערי פיתוח, בייחוד במקומות האלה, באיזו מידה מתפתחות הספריות ובאיזו מידה מטפחים את הערך הזה של קריאת ספרים ושל יניקה ממקורות אלו. אני חושש שאם ייערך סקר מדויק בנושא זה —

יהונתן יפרח (המערך, עבודה-מפ"ם):
הוא יניח את דעתו.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
— הוא לא יניח את דעתו.

יהונתן יפרח (המערך, עבודה-מפ"ם):
אני יושב בעיירת פיתוח.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

אינני רוצה להוסיף. הקדמתי ואמרת, אבל אינני יודע אם אתה מוכן לקבל על עצמך קביעה זו לגבי כל ערי הפיתוח, או שאר ערי הפיתוח. אינני יודע מה נמצא אם נלך לקריית-שמונה, קריית-גת או חצור.

יהונתן יפרח (המערך, עבודה-מפ"ם):
אל תעשה הכללות.

מלא שמחה את הספרן של בית-הספרים הלאומי בירושלים בעודי ילד — הספרייה היתה אז ברחוב החבשים, עכשיו רחוב אתיופיה. אני יודע שנעזרתי בו בהרבה דברים. ספרן טוב יכול לעזור ולסייע, להמליץ על ספר, לעודד לקריאה ולטפח את אהבת הספר.

אני רוצה לקרוא לשר החינוך והתרבות לשים לב במיוחד למקומות הקטנים והמרוחקים. הסקר שנעשה על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 1968 קבע, שבארץ יש 611 נקודות שירות של ספריות, לרבות ספריות ניידות. לשם השוואה אני רוצה לומר שבצ'כיה היו באותה תקופה 20,000 נקודות כאלה, ואינני יודע אם אנחנו צריכים ליפול בהרבה מצ'כיה. החלוקה של 611 נקודות אלה היא: 209 בערים, 400 ביישובים כפריים ו-1 ספריות נידות של ויצ"ו. 400 ספריות תופסות מקום נכבד; זה עניין מרכזי, ולכן נראה לי שאם מתכוונים לעזור ולסייע גם במימון צריכים לסייע לספריות אלה, משום שאדם בכפר, בקיבוץ ובמושבים, במקום מרוחק, נזקק לספר אולי הרבה יותר מאשר אדם הנמצא בריכוז עירוני.

נראה לי שצריך להכניס מספר תיקונים בגוף החוק ואני רוצה לקרוא אותם.

קודם כל, בהגדרה "ספרייה ציבורית" — אני קורא את הכתוב — "ספרייה של רשות מקומית, שהיא פתוחה לכל והוקמה לפי צו, או הוכרה, לפי סעיף 2". אני מציע להוסיף: "וכן ספרייה של אירגון ציבורי שהוכרה כספרייה ציבורית על-ידי שר החינוך והתרבות לצורך חוק זה."

דבר נוסף: בסעיף 2(ב) "השר רשאי להכיר בספרייה של רשות מקומית כספרייה ציבורית, ומשעשה כן יחול עליה האמור בחוק זה". אני מציע להוסיף: "רשות מקומית, לרבות ביישובים קטנים ובספריות של אירגונים ציבוריים". לגבי היישובים הקטנים, רשות מקומית באזורי ההתיישבות שלנו היא המועצות האזוריות; הישוב עצמו איננו רשות מקומית, אלא רק חלק מרשות מקומית. אבל לא ייתכן להשאיר ישוב בלא ספרייה והספרייה הזאת צריכה להיקרא ספרייה ציבורית לצורך חוק זה.

לגבי סעיף 4, בקשר למה שאמרתי — אני קורא את הסעיף: "בהקמתה של ספרייה ציבורית, בתחזוקתה ובניהולה רשאית רשות מקומית לשתף מוסדות וגופים אחרים". אני מציע להוסיף: "וכן רשאית רשות מקומית להכיר בספריות של אירגונים ציבוריים כספריות ציבוריות, על כל המתחייב מהכרה זו לגבי תחזוקתן וניהולן".

בסעיף 6(א) (1) "השאלת ספרים, והשימוש בהם בכתיב הספרייה הציבורית, למבוגרים, לבני נוער ולילדים, צריך להוסיף: "הוקצאת מקום לפינוק קריאה ועיון". חשוב ביותר שתהיה פינה שבה נער, מבוגר, זקן וטף יוכלו לקרוא ולהשתמש בספרים.

אשר לסעיף 7 חושב אני, שלא צריך לדרוש כסף תמורת השיירות. נראה לי שתקציב כל הספריות הציבוריות צריך להיכלל בתקציב של הרשות המקומית. היא צריכה לספוג מה שהיא יכולה לספוג ולהעביר את זה לספריות בהתאם ליכולתה.

בסעיף 8 יש דבר קצת תמוה. לא ברור מה בדיוק תעשה המועצה. הניסוח הוא קצת "פארווה" — לא ברור ולא חלב. אינני מבין את המשמעות של "ספרנים בכירים ונציגי ציבור הספרנים". מי הם ספרנים בכירים ונציגי ציבור הספרנים? כאשר אני חושב בני 400 ספריות בישראל ביים קטנים אני מבין ששם לא מתרוצצים מאות ספרנים בכירים ושם לא נדחפים לתור נציגי ציבור הספרנים.

יש סמכות לקבוע זאת בתקנות. חוששני שפטור מלא מתשלום יביא לידי כך, שהמחליף ספר יחזיק אותו במשך חודשים מבלי להחזירו.

יונתן יפרח (המערך, עבודה—מפ"ם):
מחליף הספר משלם פקדון.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
הפקדון בא להבטיח שהספר לא יאבד.

דוד קורן (המערך, עבודה—מפ"ם):
על כך חל קנס.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
כלל לא איכפת לי שאנשים שבכוחם לשלם אמנם ישלמו אותן פרוטות בעד החלפת הספרים וישאו גם הם בנטל. לדעתי יש לכך גם צד חיובי. בל נהיה כה לחוטים לספק שירותים חינם, גם כאשר מדובר בקריאת ספרים. אינני רואה כל נזק בתשלום הכרוך בכך. חוקה על שר החינוך שידאג לכך שהסכומים יהיו שווים לכל נפש, ורק מי שיש ביכולתו לשלם — אמנם ישלם.

היו"ר י. נבון:
רשות הדיבור לחבר-הכנסת אהרן ידלין.

אהרן ידלין (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. לא רציתי לוותר על זכותי להשתתף בדיון חשוב זה, אם כי מוזר ותמוה הוא, שהשר וסגנו מהווים כעשרים וחמישה אחוזים מן הנוכחים, וספק אם הגענו למניין חברי כנסת הנמצאים באולם המליאה.

כמה חברי כנסת מתחו ביקורת על האיחור בביכול בהגשת הצעת חוק הספריות לכנסת. לצערי, אינני רואה אותם באולם עכשיו. אינני מצדיק את הביקורת הזאת, אבל אני מודה שהחלט מותר לשאול כיצד קרה הדבר שעד היום אין לנו — עם הספר — חוק ספריות אשר מחייב הקמת ספריות ומתן שירותי ספריה בכל מקום. יכולות להיות לכך כמה תשובות. אפשר שהיתה כאן הסתמכות טבעית על אהבת הספר הנטועה בקרב עמנו. אולי עניין לנו עם השלכת ירב על אירגונים ציבוריים, שרצוי שתהיה להם בחברתנו הדמוקרטית עוגה להתגדר בה בלי התערבות ממשלתית. אני חייב לציין לשבח, לפחות מבחינה היסטורית, את ההסתדרות הכללית ואת מועצות הפועלים, אשר במשך תקופה ארוכה היו הנושא המרכזי של פיתוח ספריות בחברה הישראלית. אפשר שהאיחור בהגשת החוק נבע מחולשת השלטון המקומי בארץ ומן הרתיעה להטיל עליו עול כספי נוסף. ודאי, כל הנימוקים האלה היו קיימים, אבל האמת היא שהחוק הוגש אולי באיחור בגלל הפער המלווה את חיינו, והוא הפער בין הכסופים לבין הכספים. לדידי זו הסיבה העיקרית לאיחור, אם יש איחור, בהגשת החוק.

אינני מתבייש בכך. אני חושב שחשוב שנחנך את עצמנו שלא להתעלם מיכולתנו המשקית והכלכלית. חשוב שנחנך את עצמנו לסדר עדיפות קפדני. אולם אין זאת אומרת שמשרד החינוך קפא על שמדיו בתחום זה של דאגה לספריות. אחד המדורים הסימפטיים ביותר שקיימים במשרד החינוך הוא מדור הספריות. מדור הספריות של המשרד, במשך שנים לא מעטות, עשה עבודה ברוכה, בשקט האופייני למדור, בצניעות הראויה לשבח בעולם

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

אני לא עשיתי הכללות. העובדה שלדעתך הסקר בשדרות יהיה חיובי עדיין איננה מרשה לך לומר, שהתשובה בה תהיה חיובית ותשביע את רצוני גם במקומות אחרים.

יונתן יפרח (המערך, עבודה—מפ"ם):
המצב בקריית-גת מניח את הדעת.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

אני רוצה לקוות שאמנם יימצא פתרון לבעיה, לאחר שהשר מצא לנכון לתת את דעתו לנושא של הספריות. אני ער לבעיה וכואב את כאב הספריות במקומות שונים. לא אחת אני שואל את עצמי: בבית-ספר תיכון טוב, באיזו מידה מקדישים תשומת-לב לבעיה ודואגים לכך שהתלמידים יקראו ספר? אני נדהם כאשר אני רואה עד כמה אין מעריכים את הספר בסביבה שאני נמצא בה. אני יכול לתאר לעצמי מהו המצב בעיירות הפיתוח.

בבואי לדון בנושא של הספריות אינני יכול לפטור את עצמי מן הידיעה, שסדר העדיפויות במדינה הוא דחוס והנטל כבד מנושא. אינך יכול לבוא בטענות, כי הבעיות הן רבות, הנטל הוא כבד — וטוב שמוטל עליו נטל כבד, כי כנודל הנטל וככובד העול — אנו חייבים בחתינה מתמדת כדי להשיג יותר הישגים. מצב זה איננו מקנה את הזכות להשמיע דברי ביקורת חריפים.

לכן אני מבקש על הגשת החוק ומקדם אותו בברכה, תוך תקווה שחוק זה לא יישאר בבחינת אות ומסגרת, אלא יפוח בו חיים, תשוקה והתחדשות של אותן נטיות ברוכות שהיו בעם היהודי במשך כל הדורות, ואני מאמין שהן עדיין קיימות, של צמאון למים חיים.

ברשותכם, רצוני לומר כמה מלים לחבר-הכנסת גרוס, הגם שהוא איננו נוכח באולם. הוא דיבר במיריות ובכאב — ואני שותף לדברים האלה לא במעט — על הספרות הקלוקלת הנפוצה והפשעה בקרב כל השדרות, בעם. רצוני לומר לו שהגיע הזמן שישלים עם העובדה, שקיים ערך חשוב ויקר — חרף כל הנזקים שהוא עלול להביא עמו — ערך החופש, שאנו רוצים לשמור עליו מכל משמר. טבעי הדבר שניתן לנצל את החופש הזה גם להפצה של ספרות קלוקלת. אבל יש לעמנו ערכי רוח נפלאים, כבירים ורבי-עוצמה, שאם היינו יכולים להמחיש ולהדגיש אותם בפני הנוער, אם היינו מצליחים להחיות אותם — הם היו יכולים להתמודד עם אותה ספרות קלוקלת. אבל חברי-הכנסת גרוס, גריה ואחרים — ואני אומר זאת בצער — אינם נוהגים את ידם להפיק תרבות ישראל ותורת ישראל למונף ולכוח אשר יתמודדו עם הספרות הקלוקלת; ואין לי ספק שהם יוכלו לה.

אני רוצה להצטרף למשאלה, שגם ספריה ציבורית אחרת תוכל לקבל הכרה בהתאם לחוק. ייתכן שהדבר כרוך בבעיות תקציביות, ובכל זאת הייתי רוצה שכל ספריה ציבורית תוכל להיכלל במסגרת החוק. הייתי רוצה יותר מזה, שהאחרים לביצוע החוק ידאגו לכך, שכאשר מתכננים ערים, שכונות או מקומות ישוב לא ייפקד מקומן של הספריות, והדאגה להקמת ספריה עירונית מרכזית תהיה נחלתו של המתכנן. כיום יש שכונות גדולות גם בערים הגדולות, שאין בהן לא ספריה עירונית ולא ספריה ציבורית.

לא נראית לי ההערה לסעיף 7, שיש לפטור את הקוראים מתשלום. אני ידע שהתשלום יהיה קטן, ולשר

הספריות בנויה באופן אחד, וזה ניתן לביצוע בעיקר על סמך חוק.

הדבר השלישי שהחוק יאפשר הוא לתכנן הקמת ספריות טובות באזורים הזקוקים לכך באופן מיוחד, ועל-פי סולם עדיפויות קפדני.

אני מסכים עם חבר-הכנסת קורן שהמגמה לאיחוד ספריות ולהקמת ספריות משותפות בכמה רשויות ולהקמת ספריות עירוניות במקום שזה דרוש, אין פירושה ביטול ספריה מקומית, במקום שם קיימת יומה מתאימה ומופ-עלת אחריות מלאה של הקהילה לספריה. אנחנו יודעים את הטענה, שלספריות קטנות עצמאיות אין כיום כוח עמידה, ובאחד הניסוחים של הצעת החוק היה נוסח הגורס הכרה רק בספריה אזורית בתחום המועצה האזורית. טוב שהדבר אינו כך בנוסח הנוכחי, אם כי יכול להיות שצריך להכניס תיקון ברוח דבריו של חבר-הכנסת דוד קורן. אכן, אינני מתאר לי קיבוץ בלי ספריה, הקיבוץ דומה, מבחינת הרמה התרבותית של האוכלוסיה וצרכיה הרוחניים, לשוב עירוני בועיר אנפין. בתולדות ההתיישבותנו בארץ קדמה אולי הספריה בקיבוץ אפילו לעלית הקיבוץ על הקרקע.

מטרה נוספת שהחוק מאפשר — היא הסדרת הפיקוח המרכזי. ואני מאמין שפיקוח זה ישפיע לטובה על רמת הספריות בכל פרטי הניהול, ובעיקר בשני השטחים הגורליים לרמתה ודמותה של הספריה, והם — בחירת ספרים ובחירת ספרנים.

כוח החיוב של החוק חייב להיות מופנה כלפי שני הגורמים, הרשות המקומית והרשות הממלכתית. החוק, מצד אחד, מאפשר לשר החינוך התערבות במקרה שהמועצה המקומית מחליטה לעכב התפתחות הספריה על-ידי צמצום התקציב; מאידך גיסא קובע החוק את חובת המדינה כלפי הספריות הציבוריות, וגם פה אינני סבור שצריך לקבוע גורמה נוקשה של חלוקת הפרופורציות. אני יודע שכמעט בכל החוקים בארצות שונות בעולם נקבע כי השירות בספריות הציבוריות ניתן חינם. אבל אין להתעלם מכך שאנחנו חיים באותו פער חמור, שהוזכר כבר על-ידי, בין הכיסופים שלנו לבין הכספים שעומדים לרשותנו. ואני סבור שהפער הזה צריך לחייב את בעלי היכולת. מכיוון שיש גבול לפרוגרסיביות של המסים, יש שירותים שצריך אולי לנכות בעדם כספים מאלה שמסוגלים לכך.

רבתי חברי הכנסת, אל מול ארון הספרים התחנכו גדולי האומה. אנחנו חיים בתקופה שראוי שיתחנכו אל מול ארון הספרים כל בני העם.

אני סבור שאחת השאלות המחייבות מחקר — אני מעיר זאת בעקבות דברי חבר-הכנסת גרוס — היא השאלה מי נזקק כיום לסטנדרט, לקלונע או למגרש הספורט? האם אלה שגוטשים את הספרים והולכים לחוות באמצעי הקומוניקציה או בהדמוניות בידור אחרים, או אלה שממילא אינם קוראים ספרים? השאלה הזאת מחייבת מחקר.

גסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
האם לך יש תשובה לשאלה זאת?

אהרן דילן (המערך, עבודה-מ"פ):
אין לי תשובה סופית, אך אני משחזר על זה. אני נשאר אחראי לאימרה, שעל אף אחריותי לענייני הספורט

של מרוץ מטורף אחרי יוקרה, ומה שחשוב יותר מכל — הוא עשה את עבודתו בשיטתיות, בתיכנון מרחיק לכת ובדבקות.

אני חושב שהוקמו במדינת ישראל ספריות לדוגמה, שהן מלאכת-מחשבת של סוף מעשה במחשבה תחילה. מבחינה זו ניתנה הרבה תשומת-לב בעיקר לאזורי הפיתוח.

רבתי חברי הכנסת, החקיקה שאנו דנים בה, זכות החקיקה ואפקטיביות החקיקה, המושתתות על עבודה חשובה זו של המדור לספריות. באשר לחקיקה עצמה — נכון, הבעיה עומדת על סדר-היום זה שנים. וראוי להזכיר זכות ראשונים. עוד בשנת 1953 המליצה ועדה ממשלתית בראשות פרופסור אסף על חקיקת חוק ספריות. בשנת 1963, כעבור עשור שנים, חזר המשרד לדיון בחוק, והשר אבא אבן מינה ועדה לספריות ציבוריות בראשותו של ד"ר וורמן. וועדת-משנה של ועדה זו הכינה נוסח של חוק בראשותה עמדה מי שהיתה חברת-הכנסת רחל צברי.

שר החינוך זלמן ארן ז"ל ידע שמן הראוי שבעשור השלישי של המדינה יוחק החוק, אבל הוא לא צירף את הנושא הזה לשורת המאבקים הנמצאים שהוא נטל על עצמו. ואני הייתי עד פנימי לכך שדק ההחלטה הנחושה של השר אלון במאבקו הבלתי-נלאה עם קשיים רבים הביאה — אני מקווה על דעת הכנסת — לחקיקה לפני חצי היובל למדינה, ונקווה גם להגשמתו המלאה של החוק לפני גמר העשור השלישי.

אני חושב שהסעיף המכריע בחוק הוא סעיף 10, סעיף שדן בהחלת החוק תוך חמש שנים על כל הרשויות המקומיות. רבתי חברי הכנסת, זה אתגר כבד, קשה מנשוא, ולוואי שלא ניאולץ לבקש ארכה נוספת לביצוע החוק. אומר לחבר-הכנסת בן-פורת, שלצערי איננו פה, כי חמש שנים אינה תקופה קצרה.

חברי הכנסת יודעים שבדרך כלל אינני גורס שחוק הוא כלי-יכול. אבל מעניין שבמרבית הארצות המפותחות נתברר, לגבי הסוגיה של ספריות ציבוריות, לקח שאין לגביו כל ספק, והוא שענייני הספריות הציבוריות אינם מתקדמים באופן רצוי אם אין חוק ספריות במדינה ואיש הישר בעיניו יעשה.

והלכה השני שהתברר הוא, שאין טעם בחוק שיש בו כללים מפורטים. חבר-הכנסת קלינגהופר, שגם הוא איננו באולם, דרש כללים מפורטים וממצים. לפי דעתי הכללים המפורטים לעולם אינם יכולים להיות ממצים ולעולם לא יחו מראש נסיבות חברתיות שתתפתחנה בעתיד. אני חושב שהחוק המוצע לנו הוא טוב, משום שאינו מרובה פרטים ואינו עוסק בקטנות ומשאיר לשר החינוך, על יסוד עקרונות בסיסיים, אפשרות לקבוע פרטים בתקנות.

חוק הספריות הזה, במה שיש בו, יכול לאפשר כמה משימות: א. את הטלת החובה על רשות מקומית או מספר רשויות להקים ולהחזיק — והדגש הוא גם בהקמה וגם בהחזקה, כי בעיית ההחזקה קשה אולי מבעיית ההקמה — ספריה ציבורית בפיקוח המדינה ובסיועה.

המשימה השנייה שהחוק יאפשר לנו לבצעה היא הקמת רשות ספריות בקנה מידה ארצי. כלומר, גם מיפוי הספריות ופיוורן על פני הארץ, וגם אפשרויות של העברת ספרים מספריה לספריה על-פי דרישת הלקוחות. אני מחייב סידור כזה ואני חושב שהוא אפשרי, בתנאי שרשת

— חוק הספריות הציבוריות (ידלין, נבון, אלון); חוק לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 8) (נבון, נחושתן) —

הספר. וישב שאין לו ספריה, או שאינו קשור לספריה אזורית, קבועה או ניידת, הוא תופעה שאין להשלים עמה — ולכן נועד החוק.

היו"ר י. נבון:

רשות הדיבור לשר החינוך והתרבות, לתשובה.

שר החינוך והתרבות י. אלון:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. האזנתי בהקשר לדברי המשתתפים בוויכוח. היו דברים שאני מסכים אתם, היו הערות שאיני מקבל אותן, ואין ספק שוועדת החינוך והתרבות, כאשר העוסק בהכנת הצעת החוק לקריאה השנייה והשלישית, תתן דעתה על ההערות הנכונות והבלתי-נכונות שהושמעו כאן.

אני מודה ומתוודה, אדוני היושב-ראש, שהיצר אינו תוקף אותי להתווכח עם אותם חברי הכנסת אשר ביטאו את דעתם, אך אינם טורחים להישאר לשמוע את התשובה, בייחוד שחברי לעבודה, סגן השר ידלין, בדבריו הנכוחים השיב גם על כמה וכמה שאלות והשגות שהושגו על-ידי המתווכחים. אני גם מרשה לעצמי לומר, ללא יומרה מוגזמת, שגם בדברי הפתיחה שלי, בהגשי את הצעת החוק, השיבוטי מראש לרוב השאלות שהוצגו לאחר מכן.

לכן אני מסתפק בדברים שאמרתי עד כה, ואודה לכנסת אם תעביר את הצעת החוק לוועדת החינוך והתרבות.

היו"ר י. נבון:

אנו עוברים להצבעה. לפנינו הצעה אחת: להעביר את הצעת החוק לוועדת החינוך והתרבות.

הצבעה

ההצעה להעביר את הצעת החוק לוועדת החינוך והתרבות נתקבלה.

ה. חוק לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 8), תשל"ב—1972 * (קריאה ראשונה)

האירגון הצבאי הלאומי, לוחמי חירות ישראל, פרטיזנים ועוד, אשר הקדישו את נעוריהם לאומה ולא יכלו להניח את הסייף כדי לקרוא בספר. על כן מתכבד אני להציע לפניכם את הצעת החוק אשר משמעותה, בקיצור, כדלהלן:

סעיף 102א לחוק לשכת עורכי-הדין, תשכ"א—1961, כפי שהוא בתוקף היום, קובע לאמור:

"102א. מי שנמנה עם סוגי בני אדם שעבר תחילתו של חוק זה היתנה המועצה המשפטית נוהגת להפחית תקופת התמחות בשל שירות מיוחד ששירת ליושב, להקמת המדינה או למדינה, והתחיל בלימודיו בפקולטה כאמור בסעיף 125(1) לפני יום כ"ט בסיון תשכ"א (13 ביוני 1961), רשאית הלשכה להפחית תקופת התמחותו, ובלבד שלא תפחת משנה."

כידוע, תקופת ההתמחות — הסטאז' בלועזית — של עורכי-הדין, כדי להתקבל בתור חברים ללשכת

וענף הכדורגל, אמשך גם להבא להקדיש את שבתותיו לקריאת ספרים. אבל יש מחקר מעניין על דרכי בילוי הזמן הפנוי של הנוער — אני מדבר על נוער ולא על מבוגרים — והוא דווקא מוכיח שפעילות אחת הנעשית בזמן הפנוי איננה באה במקום פעילות שנייה. פעילויות שונות ומגוונות של הזמן הפנוי אינן מוציאות זו את זו, אלא דווקא מחזקות זו את זו. כלומר, התגלה שיש תלמידים שיש להם זמן לכל — לספר, לתחביב, להכנת שיעורים, לפעילות בתנועת הנוער ולספורט — ויש כאלה שאינם עושים כלום וחיים בתחושה של חוסר זמן משווע. בכל אופן, זו העדות שאני יכול ללמוד אותה מבני ומחב-דיהם הטובים, ולפיה הספורט איננו בא במקום קריאת ספר. השאלה היא איך לחנך את התלמיד להיות תלמיד מאורג, כך שיעיד לנצל את הזמן הפנוי שלו בצורה רב-צדדית כאשר פעילות אחת דווקא מדרבנת ומעודדת לפעילות שנייה. אבל, כפי שאמרתי, היה רצוי שיעשה מחקר יסודי לגבי דרכי בילוי הפנאי של כל רבדי האוכלוסיה.

עם זאת אני יודע יפה, אדוני היושב-ראש, שבדור שחלה בו דמוקרטיזציה מרחיקה לכת של מגע עם אוצרות דעת ועם מכמני תרבות, אין זה מובן מאליו שדמוקרטי-זציה זו תמצא את האפק שלה בחיזוק הזיקה אל הספר. וזהו הייעוד של הספריה הציבורית ושל הספדן, החייב לשקוד על כך שספרים לא יהיו מונחים כאבנים שאין להן הופכין, ובעיקר ספרים הראויים לשמם, ספרים יפים במלוא מובן המלה.

אני סבור שחוק הספריות אינו זקוק לסעיפים צנזוריים, ואני אומר זאת לחבר-הכנסת גריה. נשליך את יתבנו על השליחים הנאמנים שלנו — הספרנים.

הספר בכל הדורות היה התגלמות הרוח היוצרת של האדם, ואולי אני אופטימי מיסודי, אך אני מאמין שגם בתקופה המודרנית, השופעת אמצעי קומוניקציה משוכל-לים, שום אמצעי של תקשורת המונית לא יחליף את

היו"ר י. נבון:

חברי הכנסת, אנחנו עוברים לסעיף ח' של סדר-היום: חוק לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 8), תשל"ב—1972, קריאה ראשונה — הצעת חברי-הכנסת ברעם, הררי, נחושתן, ביבי ומילמן. רשות הדיבור בשם המציעים לחבר-הכנסת יעקב נחושתן.

יעקב נחושתן (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים. זכות חשובה וחובה נעמה נפלו בחלקי להציג את הצעת החוק ששמה חוק לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 8), תשל"ב—1972, בשם נציגים של שתי הסיעות הגדולות בכנסת, חברי-הכנסת ברעם, הררי, ביבי, מילמן ועבדכם הנאמן.

הצעת החוק באה לשלם חוב-כבוד של המדינה לקומץ קטן של בני נאמנים, לוחמים אמיצים, אשר נתנו שירות מיוחד לישוב, להקמת המדינה ולמדינה עצמה. מדובר באותם בחורים טובים חברי ההגנה, הפלמ"ח,

חוברת י"ד, ישיבה רס"א, ט' שבט תשל"ב (25 ינואר 1972)
- חוק לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 8) (נחושטן, גבון, מילמן) -

יותר, ובכל זאת השתתפו בכל המלחמות שנערכו בשנים שלפני 1948 ובשנת 1948.

היום באופן אפקטיבי עומדות ותלויות בסך הכל שש בקשות. אולם יש להניח שנמצאים עוד כמה עשרות של אנשים שיהיו זכאים ליהנות מתיקון החוק. הצעיר שביניהם הוא היום כבר מעל לגיל 40.

לדעתי חייבים הכנסת והעם לתת את הפריבילגיה הזאת לאנשים שהשתתפו במלחמות בימים ההם.

אדוני היושב-ראש. אין זה גם מקרה שמספר חברי כנסת משתי הסיעות הגדולות בכנסת, גם מן הקואליציה וגם מן האופוזיציה, ואני מבין שגם בתמיכתו של שר המשפטים, התאחדו והציעו את ההצעה הזאת. לדעתי אין כל חשש ממספר מצומצם זה של עורכי-דין שיתוּסָף. זה לא ישנה במקצוע, לא יעלה ולא יוריד. אני חושב שהעם חייב להם את הדבר הזה. אין גם כל חשש מהורדת דרגת המקצוע בזה שיפטר את המתמחים האלה משנה אחת מתוך השנתיים של התמחות. חושבני שבאים למקצוע עורכי-הדין אנשים בעלי רמה ובעלי נסיון. הם כבר לא כל כך צעירים, רובם בכלל לא צעירים.

לכן אני מבקש לתמוך בהצעת החוק הזאת, ומציע להעביר אותה לוועדת החוקה, חוק ומשפט להמשך הטיפול בה.

היו"ר י. גבון:

חברי הכנסת, אני מעמיד להצבעה את ההצעה להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט. ה הצבעה

ההצעה להעביר את הצעת חוק לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 8), תשל"ב-1972, לוועדת החוקה, חוק ומשפט נתקבלה.

היו"ר י. גבון:

הישיבה הבאה מחר בשעה 11.00. ישיבה זו נעולה.

עורכי-הדין, וכדי להיות מורשים לעסוק בעריכת-דין, היא שתי שנים. המועצה המשפטית, אשר במקומה באה לשכת עורכי-הדין, היתה מוסמכת לקצר את תקופת ההתמחות כדי שנה למי ששירת שירות מיוחד לשוב, להקמת המדינה או למדינה.

בתיקון לחוק לשכת עורכי-הדין משנת תשכ"ג ניתנה ההפחתה רק למי שהחל בלימודיו לפני התאריך 13 ביוני 1961. והנה התברר, כי קיים מספר מועט של בחורים שמסיבה זו או זו לא הספיקו להתחיל בלימודיהם לפני אותו תאריך, וכעת עליהם להתמחות, ככל תלמיד צעיר בפקולטה למשפטים, תקופה של שתי שנים.

אין הצדקה לקיפוח הזה ועל כן בהצעת החוק המשותפת הצענו, חברי ואנכי, כי ההגבלה לגבי התאריך תוסר לחלוטין. בוועדת החוקה, חוק ומשפט הוחלט, לאחר הקריאה המוקדמת, כי זכות זו, להתמחות תקופה קצרה יותר, תהיה רק לאלה אשר נתנו משירותם לשוב, להקמת המדינה ולמדינה, עד לשנה לאחר הקמתה, ה' באייר תש"ט.

הצעה זו, שאני מתכבד להגיש לכם, עובדה בוועדת החוקה, חוק ומשפט, והיא מוגשת כעת לקריאה ראשונה. הגני מבקש את הכנסת להעבירה להכנה לקריאה שנייה ושלישית לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

היו"ר י. גבון:

רשות הידיבור לחבר-הכנסת מילמן.

דב מילמן (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, חברי כנסת נכבדים. בעבר נהנו מן הזכות שניתנה על-פי הצעת התיקון בחוק מספר לא מבוטל של עורכי-דין, או יותר נכון של מתמחים, שהיום כולם נמצאים בשורות עורכי-הדין. הזכות הזאת של קיצור תקופת ההתמחות ניתנה להם בגלל השירותים המיוחדים שהם נתנו למדינה. אותם אנשים שהיום נפגעים מזה שחסר התיקון המוצע היו בימים ההם בני 15 וקצת

הישיבה ננעלה בשעה 19.45.